

mz^{ta} Avol

BIBL. DO MUSEU
N.º 113
Est. 1
Tab. 2
Coimbra

INST. ANTR.
N.º 1222
Est. 3
Div. 1
Tab. 3
COIMBRA

OPERA OMNIA,
GRÆCÆ ET LATINE

IOANNEM BILLIARDIUM & V. Jacobel
SIMEONEM F. G. L. & V. Jacobel
FREDERIC. LEONARD.

BY PRIVILEGIO REGIS

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA, GRÆCE ET LATINE.

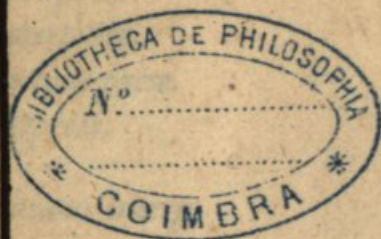
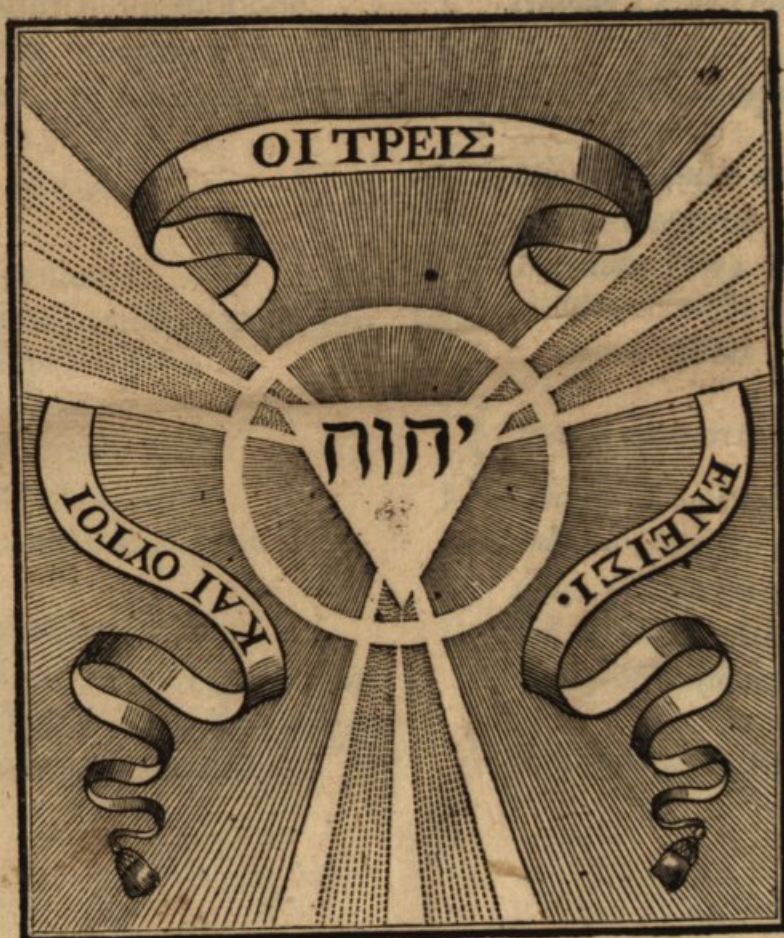
DOCTISSIMORVM VIRORVM INTERPRETATIONE
& notis emendatissima, & nunc tandem in quatuor Tomos distributa.

GVILLELMVS DV-VALLIVS REGIS CHRISTIANISSIMI CONSILIARIVS
& Medicus tertio recognouit, Synopsis analyticam adiecit, nouis disquisitionibus,
notis, & Appendicibus illustrauit.

CVM TRIBVS INDICIBVS.

Quæ huic Editioni accesserunt pagina proxima indicabit.

TOMVS SECVNDVS.

PARISIIS,

Apud { IOANNEM BILLAINE.
SIMEONEM PIGET. } Viâ Iacobeâ.
FREDERIC. LEONARD. }

Dalmeida del. M. DC. LIIII. *dos Conyos Regulares*
CVM PRIVILEGIO REGIS.

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA
GRAECE ET LATINE

DOCTISSIMORVM VIRO RVM INTERPRETATIONE
& notis candidissimis & non tantum in quatuor Tomos distributa

AVGVSTVS BRVNIIVS RECTOR CHRIVSTIANISSIMVS COMMISSARIVS
Hic operis lectio & interpretatio ab eodem, nonis & interpretationibus
non, & apparatus illustrant.

Curavit & D. D. D. N. S. S. S.
Quae huius Editioni accedunt paginae proxima indicantur.
TOMVS SECVNDVS

Museu
e Laboratório
Antropológico
Universidade
de
COIMBRA
BIBLIOTECA

Antônio Carlos de Albuquerque

IN PRINCIPIO REGIS

INDEX EORVM QVÆ SECUNDO TOMO CONTINENTVR.

Synopsos Analyticæ vniuersæ doctrinæ peripateticæ pars secunda, in hac vltima editione plusquam mediâ parte auctior, correctior & illustrior.		<i>G. Du Val</i> author hanc vltimam editionem media parte auxit, correxit, illustrauit.
De anima.	III.	<i>Iulio Pacio à Beriga interprete.</i>
De sensu & sensili.	I.	
De memoria & reminiscentia.	I.	
De somno & vigilia.	I.	<i>Fr. Vatablo interprete.</i>
De insomniis.	I.	
De diuinatione per somnum.	I.	
De communi animalium motione.	I.	<i>Nicolao Leonico interprete.</i>
De longitudine & breuitate vitæ.	I.	
De iuuentute & senectute, vita & morte, & respiratione.	I.	<i>Fr. Vatablo interprete.</i>
De animalium incessu.	I.	<i>Nicolao Leonico interprete.</i>
De spiritu.	I.	<i>Incerto interprete.</i>
De historia animalium.	X.	<i>Theodoro Gaza interp. excepto libro X. Historiarum, cuius interpres Iulius Casar Scaliger.</i>
De partibus animalium & earum causis.	IV.	
De generatione animalium.	V.	
De miraculis auditis.	I.	
Physiognomicorum.	I.	<i>Incerto interprete.</i>
Quæstionum mechanicarum.	I.	<i>Nicolao Leonico interprete.</i>
De iis quæ sub auditum cadunt.	I.	<i>Adriano Turnebo interprete.</i>
De coloribus.	I.	<i>Celio Calcagnino interprete.</i>
De lineis infecabilibus.	I.	<i>Iul. Martiano Rota interprete.</i>
Paraphrasis libri De lineis infecabilibus.		<i>Iacobo Scheckio interprete.</i>
De Xenocrate, De Zenone, de Gorgia.		
Ventorum regiones & nomina.		<i>Ioan. Bernardo Feliciano interp.</i>

INDEX FORVM QVAE SECUNDO TOMO CONTINENTVR.

<p style="text-align: right;">C. De Val ambrosi deo clonata chironis medicis p. are amicit corvax, illustrata.</p> <p style="text-align: right;">Jules Fatio & Berge interpret.</p> <p style="text-align: right;">Fr. Nuncio interpret.</p> <p style="text-align: right;">Nicola Lussio interpret.</p> <p style="text-align: right;">Fr. Nuncio interpret.</p> <p style="text-align: right;">Nicola Lussio interpret.</p> <p style="text-align: right;">Theodoro Gasi interpret. exegro</p> <p style="text-align: right;">Nicola Lussio interpret.</p> <p style="text-align: right;">Adriano Tundo interpret.</p> <p style="text-align: right;">Cato Lussio interpret.</p> <p style="text-align: right;">Jul. Maximiano Ross interpret.</p> <p style="text-align: right;">Jacobo Schenke interpret.</p> <p style="text-align: right;">Joan. B. Schenke interpret.</p>	<p>III.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>X.</p> <p>IV.</p> <p>V.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p> <p>I.</p>	<p>Synopsis Analytica vinctus doctrinae p- riparum pars secunda, in hac vincta edi- tione plurimum medicis parte auctior, cor- rectior & illustrata.</p> <p>De anima.</p> <p>De sensu & sensu.</p> <p>De memoria & reminiscencia.</p> <p>De somno & vigiliis.</p> <p>De insomniis.</p> <p>De diuinatione per somnum.</p> <p>De communi animalium morbo.</p> <p>De febricitate & breuitate vite.</p> <p>De insensu & sensu, viis & morbo.</p> <p>respiratione.</p> <p>De animalium insensu.</p> <p>De sensu.</p> <p>De humoribus animalium.</p> <p>De partibus animalium & eorum vitiis.</p> <p>De generatione animalium.</p> <p>De tractatu aetate.</p> <p>Physiognomicon.</p> <p>Questionum medicarum.</p> <p>De his que sub radice cadunt.</p> <p>De colore.</p> <p>De hinc & inde.</p> <p>Paraphrase super De hinc & inde.</p> <p>De Xenocrate, De Xenone, de Gorgia.</p> <p>Ventorum regionis & nomina.</p>
---	--	---

SYNOPSIS

ANALYTICÆ VNIVERSÆ

DOCTRINÆ PERIPATETICÆ

seu Operum omnium Aristotelis,

PARS SECVNDA,

*Auctore GVILLELMO DV-VAL Pontesiano, Philosophia, Græcæ & Latinae,
in Parisiensi Academia Regio Professore & Doctore Medico.*

In qua Libri Aristotelis secundo hoc Tomo comprehensi de Anima, de Sen-
su & Sensili, de Memoria & Reminiscentia, de Somno & Vigilia, de Insom-
niis, de Diuinatione per somnum, de communi Animalium motione, de
Longitudine & breuitate vitæ, de Iuuentute & senectute, vita & morte, &
respiratione, de Animalium incessu, de Spiritu, de historia Animalium, de
partibus Animalium & earum causis, de generatione Animalium, de Mira-
culis auditis, Physiognomicorum, Quæstionum Mechanicarum, de
Iis quæ sub auditum cadunt, de Coloribus, de Lineis insecabilibus cum pa-
raphrasi, de Xenocrate, Zenone, & Gorgia, de Ventorum regione & no-
minibus; suo ordine omnes, Scholiis vberioribus, ac fere commentariis pro-
rerum dignitate & copia illustrantur.

*IN HAC POSTREMA EDITIONE AB IPSO AVTHORE
media parte auctior facta, correctior, illustrior.*

Summa librorum Aristotelis de Anima.

ORPVS perfectè
mixtum vel inani-
me est, de quo libro
quattro meteororū:
vel animatum & vi-
uens, de quo dein-
ceps agetur; libro
scilicet de anima, de
sensu & sensili, memoria, somno & aliis.
Horum ergo librorum de Anima materies
est corpus animatum; quod est species cor-
poris naturalis, à tota Physica, instar obie-
cti totalis, considerati. Et certè vel hinc vel
nullibi, agitur de corpore animato. Cuius
maximè proprietates ibidem explicantur;
vt viuere, nutrirī, sentire, moueri. Hæc

Tom. II.

enim corporis totius, non animæ sunt affe-
ctiones, ex cap. 4. lib. 1. de Anima, & licet
de anima, *ὅτι ψυχῆς*, sit inscriptio; itémque
de anima hinc vberimè differatur; hinc ta-
men arguere tantum licet, Animam esse
primarium obiectum, non totale: itavt
quicquid de anima dicitur his libris, in
gratiam corporis animati, cuius illa pars
est, explicetur. Quamquam parum refert,
animamne an corpus animatum statuas
horum librorum materiem: ferè enim eo-
dem res recidit: vtrumlibet dicas, Lis est
de lana caprina. Exerceant tamen se iuue-
nes in controuersis.

Tres sunt libri de Anima. In primo pro-
ponit Aristoteles sententias veterum, de

natura animæ, easque refellit. In secundo agit ex proprio sensu, de anima eiusque facultatibus; primò generatim, deinde speciatim de iis que pertinent ad vegetatricem; tandem de iis quæ ad sentientem, maxime de sensibus externis. In tertio de sensibus internis: de mente siue intellectu; de motu, & de corpore animalis.

Liber primus de Anima.

Capita habet quinque; partes duas. Prima est præfatio. Secunda expositio & refutatio veterum de animæ essentia sententiarum.

Ad caput primum.

Scientia omnis præclara, bona, & honore digna est: Sed ea melior & excellentior, quæ vel exactior est; id est, quæ accuratior methodo, ac demonstrandi via certiore, vt Mathematica, procedit; vel quæ rerum est præstantiorum, vt Theologia; atqui scientia de anima (quam vocat *ιστιναι*) exactior est multis aliis; & præterea rei est præstantissima, scilicet ipsius animæ, quæ formarum est princeps, & radius diuinitatis: ergo inter primas est numeranda, maximè cum ad omnem conferat veritatem, id est, ad scientias quaslibet, & potissimum ad Physicam, cum sit anima principium formale animalium, quæ iuris sunt physici. Dicendum ergo de eius natura & essentia: itémque iis quæ ipsi accidunt. quorum quædam ei propriè conuenire videntur, vt intelligere; quædam animali per ipsam, vt irasci. sed difficilis est hæc disquisitio. Est enim definiendi ratio, siue ea vna sit siue multiplex, obscura. Neque facile est assignare genus animæ, & an sit potèria, an actus; partibilis, necne; an vna sit & cõmunis eius ratio, vt animalis, an singularum singularum, vt equi, hominis, Dei: (Dei dixit, exèpli gratia, & iuxta sententiam eorù qui Deum animal immortale definiunt:) Animal verò vniuersale & sumptum Platónico sensu, vt idea abstracta, nihil est, vel posterius mentis actione, ex multis singularibus vnum quid cõmune & vniuersale colligentis & abstrahentis. (Ex hoc loco colligunt pleriq; vniuersale fieri opera mentis) Difficile etiam de partibus animæ statuere, id est, de facultatibus. Porro conferunt accidentia ad percipiendum quid res sit. Affectus quidam sine corpore non sunt, vt sentire: quidam proprii animæ, vt intelligere. Quamquam si intelligere est imaginari, aut illud sine hoc esse nequeat, non erit intelligere sine corpore. Quare si actio vel affectus aliquis animæ sit proprius, erit anima à corpore separabilis, & extra ipsum

Scientia de anima excellent.

Sentire non est sine corpore; intelligere, cõ-
174.

subsister: si verò proprius non sit, contra. Sed videntur omnes affectus, animæ communes & corporis, vt *θυμὸς, ὀργή, φόβος, &c.* quia his corpus commouetur: & iis afficitur alii magis, alii minùs, pro corporis temperamento & dispositione. Sunt ergo affectus animæ *ἐνυλῶν, materiales*. Ex quo sequitur debere eos defini per materiam: atq; adeo Physici esse de anima agere, qui per materiam definit; vt Dialecticus, per formam. Hic enim, definit *ἰραμ, ἐργῶν, ὀργῶν ἀνελκυστικῶν* appetitionem vindictæ: Ille, *ῥέον τῶν αἵματων καρδίᾳ αἵματι δὲ θυμῷ* ebullitionem sanguinis, vel caloris, circa Cor: quæquam Physicus vtrâq; spectat. Dialecticus etiam definit per omnes causas, sed frequentius per formam, vt notioem. De separabilibus ratione non re agit Mathematicus, abstrahendo mente magnitudines & numeros à materia: de separatis autem re ipsa philosophicus id est metaphysicus, qui de Deo & intelligentiis differit à materia reapse separatis. Sunt igitur affectus animæ à naturali materia animalium inseparabiles: neque ira & motus à sua materia sic possunt separari, vt linea & superficies. Hæ enim sine materia intelligi possunt, illi non possunt.

Ad Caput secundum.

Proponenda veterum placita de animæ natura, vt quæ rectè dicta sunt, accipiantur; quæ malè, reiiciantur. Omnes ergo animæ motu vel sensu definiuntur. Quia animatum ab inanimato his duobus differt. Hinc Democritus ignem esse animam putauit, ex rotundis atomis motui aptissimis. Pythagorici, virtutem atomorum motricem. Anaxagoras, principium motus. Et hi quidem animati motum respexere. Qui verò cognitionem ac sensum obseruarunt, principia rerum animam esse dixerunt: atque vt de principiis, sic de animam fere censuerunt. Sic Empedocles & Plato animam ex elementis constare docuerunt, & animam esse elementorù quoduis: quia anima cognoscit: simile autem simili cognoscitur, ignis igne, terra terrâ. Voluit & Plato è numeris animam componi, quos rerum formas esse putauit. Alii vtroque, sensu nimirum & motu, eam definiunt, numerum eam esse asserentes seipsum mouentem. Sed & incorporeum quid, alii eadem esse dixerunt. Credidit Thales esse motiuum quid: Ideo enim, *ἡλιδος*, magnetem esse animatum, quòd *ἡλιδος*: Diogenes, aërem: Heraclitus, exhalationem tenuem, incorpoream, perpetuò fluentem: Alcmaeon, substantiam immortalem; vt astrum. Hippon, aquam, siue semen: Critias, sanguinem. vbi obiter aduertes animam à nemine dictam esse terram, saltem seorsum, ab aliis elementis, quia terra

Ira mansuetudo, timeri

Physici est agere de anima.

Non possunt affectus, anima sine materia intelligi.

Anima ex motu vel sensu à veteribus estimata Item ex incorporeo, seu tenui.

Similecognoscitur simili.

Ferrum mouet.

immobilis est. Omnes ergo animam motu, sensu, & incorporeo definiunt: per incorporeum verò intelligant corpus tenue & subtile.

Ad Cap. tertium.

A Nima non mouet seipsam, ut dixit Democritus. Quia nihil seipsum mouet: quicquid enim mouetur, ab alio mouetur. Secundò vel per se moueretur; vel per aliud: non per se: esset enim per se in loco, & mutaret locum, ut corpora: possetque ipsa corpora relinquere, & ad ea redire; sicque mortua corpora resurgerent. Cùm enim constet animam mouere corpus, consentaneum videretur, eo ipsam motu cieri, quo corpus, quod latione moueri notissimum est, & locum mutare. Per aliud ergo siue per accidens non per se mouebitur anima, ratione scilicet corporis, quod per se mouetur; in eo enim mouetur anima, ut nauta in naui. Sed talis motus per aliud non est in rebus, quæ sic moueri dicuntur. Perinde ergo dicit Democritus, atque Philippus comicus, qui Dædalum ait ligneam Venerem confecisse, quæ motu argenti viui in eam infusi, mouebatur; dum vult animam mouere corpus, eo modo quo ipsa mouetur. Quod & Timæus Platonius dixisse videtur, animam circulum vocans harmonicum; & eius motiones, cæli lationes: ita ut anima cælum torqueat in gyrum, quod ipsa fit circulus. Sed malè vocauit animam mundi, de ea enim loquitur, magnitudinem: cùm eam velit esse intelligentem, non Sensitiuam aut Cõcupiscentem. Nam intellectus vnus est quidè & continuus, ut intellectio, quæ est illius conceptus, sed non ut magnitudo: vacat enim partibus: aut non est, ut magnitudo, continuus: præterea conuersio, vel cæli latio perpetua est: at intellectio, *ἡ δὲ πῶς ἐστὶν ἡ ἀσφραγισμένη*, eorum quæ fiunt, & sub actionem cadunt, finem habet, cùm sit alicuius gratia. Item intellectio Theoretica & contemplatiua certis finibus est circumscripta, definitione scilicet & demonstratione, quæ conclusionem finitur: & quanquã non esset terminata, non tamè redit ad principium, ut circulatio; sed recta procedit medium semper extremumque sumens. Ad hæc intellectio quieti similior est, quã motui: non ergo intellectio circulatione definienda. *Melius etiam est intellectui non esse cum corpore, ut aiunt multi.* Laboriosum enim, ab eo absolui non posse. Malè ergo intellectus cælo alligatur circumagendo, ut propriæ actioni. Denique non rectè egit Timæus, qui animam corpori se adiungere dixit, ipsumque mouere; non tamen de corpore, ut par erat, quicquam definiuit: quale scilicet id esse debeat quod animam est recepturum: ac si quæuis anima corpus

Tom. II.

quoduis induere posset, *ἢ τὸ ἐπιπλάττειν τὸ μὲν οὐκ.* Vnumquodque enim corpus propriam habet speciem formamque, quæ illo vtitur, ut ars propriis instrumentis. Alioqui Tectonice siue ars fabrilis tibiis & fistulis æquè bene ac malleo aut ferra vteretur; quod est absurdum.

Ad Cap. quartum.

A Nima non est ἀρμονία, siue contrarium temperata compositio, proportio-ve, quia anima mouet, harmonia minimè. Et licet de virtutibus corporis, sanitate, pulchritudine, dici possit harmonia; non tamen de anima eiusque affectibus: & certè in harmonia duo spectantur; compositio magnitudinum & proportio earumdem. At neutrum de anima vlla dici iure potest. Non est enim intellectus siue anima intelligens, compositio talis; nec sentiens. Cuius enim quæso, aut quo pacto? Neque etiam compositorum proportio, aut mixtionis ratio. Cùm enim variæ sint mixtionis rationes, proportionisque elementorum, in variis corporis partibus; aliaque sit ossis, alia carnis, profectò plures etiam essent in vno corpore animæ: quod falsum. Quanquam verò anima doleat, confidat, timeat, irascatur, sentiat, ratiocinetur; non ideo tamen eam moueri putandum est. Sunt enim hæc ab anima mouente, in corpore moto. Horum verò quedam fiunt ex motione locali organorum; quædam eorum alteratione. Dicere verò animam irasci, timere, idem est ac dicere eam texere, ædificare: melius enim est dicere hominem, misereri, discere, ratiocinari per animam, (actiones siquidem sunt suppositorum, siue totius per se, non quidem quod in anima sit motus; sed quod interdum ad illam vsque, interdum ab illa fit. Et recordatio quidem ab illa est ad eas scilicet motiones, vel quietes, quæ sunt in sensuum organis. *ὁ δὲ τὸς ἐστὶν ἡ γῆρας, οὐκ ἔστιν οὐρα, ἢ οὐ φθίσκειται.* Intellectus autem aduenire videtur substantia quædam existens, neque corrumpi. Corrumperetur enim senectute, ut oculus, & organa corporis; at non corrumpitur. Nam si senex haberet oculum iuuenis, videret ut iuuenis. Anima enim per se non senescit; neque accidit Senectus, ex eo quod anima quicquam passa sit; sed quia id in quo est, scilicet corpus, aliquid passum est, ut in ebrietatibus & morbis videre est. Intellectio enim & contemplatio deflorescit, alio quodam intus depercente, nempe organo corporis marcescente. Sed per se impassibilis est. Hinc intellectus, siue anima rationalis, forte quiddam diuinius est, & à passione qualibet immunis. Quare non mouebitur nec ab alio, nec à se: neque erit numerus seipsum

Non quoduis corpus anima quæuis in forma-ve potest, ut fabulantur Pythagorici.

Anima non est harmonia.

Non sunt anima plures in vno corpore.

Non anima sed homo irascitur, timet, discit.

Anima intelligens incorruptibilis, & impassibilis per se.

Corpus senescit non anima.

Anima non est numerus seipsum mouens.

Nihilma-
net se.

Fecit Dædalus Venerem ligneam argento viuo mobilem

mouens, numerus enim immobilis est; cuius nempe partes, scilicet unitates, sint indiuisibiles. Omne siquidem indiuisibile, immobile est. Sed & à numero (qui in alios diuidi possit,) si numerum tollas, vel unitatem, ut è quinario, binarium; remanebit alius specie numerus, puta ternarius: at talis non est anima, quæ eadem specie remanet in plantis dissectis, & ramis amputatis. Quod etiam cernitur in animalibus multis, quæ viuere non desinunt, licet eorum partes quædam sint abscissæ. Neque verò puncta constituunt animam. Alioqui corpora omnia, in quibus insunt puncta, animam haberent: quod falsum. Præterea puncta non separantur à linea: hæc enim non resoluitur in puncta seorsim coherentia: constat verò, vel ipso Xenocrate Platónico consentiente, animas separari à corporibus, *χωρίζονται τὰς ψυχὰς καὶ ἀπολύονται τῶν σωμάτων.* Non constat igitur punctis anima.

Nec constat punctis.

Ad Caput quintum.

Anima non est quid incorporeum, eo modo quo illi dicunt, incorporeum pro tenui ac subtili corpore sumentes. Cum enim anima sit in toto corpore, si anima esset corpus, duo corpora essent simul, quod fieri nequit.

Non est anima corpus: tenue.

Sed neque constare debet anima elementis, ut per ea, res omnes cognoscat: (quæ est opinio Empedoclis, simile dicentis, simili cognosci:) sunt enim multa alia ab elementis diuersa, quæ cognoscit anima, vel potest cognoscere; ut Deus, homo, os, caro: quæ vel non sunt elementa; vel ex iis non constant; neque, licet iis constent, rationes tamen & compositiones habent peculiare ab elementis diuersas: quæ ideo ut cognoscerentur, deberent esse in anima. Vnde os, homo, Deus, lapis, & omnia essent in anima, quod absurdum. Secundò, si anima constaret iis quæ cognoscit, aut ex eorum elementis ac principiis, vel ea omnibus simul categoriis constaret, vel ex earum principiis; vel ex solius substantiæ principiis: Non ex omnibus; sic enim non esset vnius generis: videtur autem esse substantia: Non ex omnium principiis: sunt enim diuersa diuersarum categoriarum principia; & alia substantiæ, ut materia & forma; alia quantitatis, ut punctum magnitudinis, unitas numeri: par ergo priori incommodum accideret: Non ex principiis solius substantiæ: sic enim solas substantias cognosceret, non accidentia; si verum est simile simili cognosci. Tertio, Sentire, intelligere, cognoscere, est quoddam pati & moueri. Sed nihil pati potest à simili. Actio enim quam semper passio comitatur, est

Non constat elementis.

Nihil à simili patitur.

inter dissimilia, ergo simile non sentiet simile. Quarto, si simile simili cognoscitur, deberet ignis igne, terra terra cognosci: at partes animalium terreæ; ut ossa, nerui, pili, nihil sentiunt, nedum terram. Hic aduerte loqui Aristotelem de neruis per se, & solis, omnique spiritu destitutis: sic enim non sentiunt. Alioqui errasse: in neruis enim maximè vis sensifica inest, ut Medicinæ principes egregiè demonstrant. Quintò, Deus esset *ἀφροσύνη*, insipientissimus. Cum enim constet, ut vult Empedocles, quatuor elementis & amicicia, siue sola concordia; profectò solus vnum elementum, scilicet discordiam, non cognosceret; cum tamen eam animalia & mortalia omnia cognoscant; ut pote ex ea composita. Sextò, Elementa sunt materia, cuius est contineri & regi; anima verò est continens, rector, domina præsertim Mens, omnium antiquissima, & per naturam omnium rerum domina. Non est ergo anima elementum aut ex elementis. Porro veteres non accuratè nec copiosè satis de anima differuerunt. Qui enim motu eam definierunt, non videntur satisfecisse. Quia quædam animam habent, viuunt, sentiunt, cum tamen non moueantur, ut *ζωόφωτα*, plantæ animalia, spogia, ostrea, mituli, conchylia; quæ licet in conchis suis locisve quibus adhærent, extendantur ad cibum sumendum, & contrahantur; de loco tamen ad locum tota non transeunt. Qui verò sensu animam constituerunt, minus satisfecerunt: stirpes enim animam habent sine sensu: & qui ratiocinatione & diancea, omnium minimè. Quia *τῶν ζώων πολλὰ ἀσφύσια οὐκ ἔχουσι.* Animalia multa, ratiocinationem non habent. Vbi obserua sensui opponi Dianceam, & per hanc significari actionem intellectus. Sed & Orpheus incusandus, qui animam aërem inspiratum, à ventis deuectum esse dixit. Non enim omnia animam habentia respirant. Sed nec adhuc appositè dixerunt, qui animam ex elementis componunt, eam constare omnibus. Sufficiebat enim altera pars contrarietatis, puta frigidum vel calidum, non vtrumque: quia contrarium vnum & se manifestat, & alterum oppositum. Recto enim & ipsum rectorum & obliquum cognoscimus. *Regula enim iudex vtriusque*, *καλὴ τῆς ἀμφοῖν ὁ κατατὶ.* at obliquum *τὸ καμπύλον*, nec sui, nec rectorum regula est. Dixerunt verò quidam animam esse toti mundo permistam. Hinc Thales voluit omnia Diis esse plena. Sed hoc falsum. Cur enim nō omnia mista, facit animalia, si vbi que est? Imò & cur elementa ipsa non sunt animalia? Nam si anima vna & eadem est, eodem modo afficiet constituerque corpora, in eadem specie; & melius perfectiusque meliora: si verò diuersa, certè melior erit anima elementorum; tum quia meliorum

τοῦς siue intellectus omnium rerum dominus.

ζωόφωτα.

est corporum, ut aiunt aduersarii, tum quia est immortalior & durabilior anima quæ in animalibus est. At hæc falsa. Neque enim ignis & aer animalia sunt appellanda; cum in eis nulla sensus operatio effulgeat: & cōtrā, ea non vocare animalia, si in eis anima est sentiens, absurdum. Dicendū ergo potius nullam in iis animam esse. Sed instant: Totum & partes sunt eiusdem speciei in homogeneis, ut sunt elementa: at partes elementorum sunt animatae, ut mixta animata: Respondeo: Partes elementorum non esse animatas in mixtis animatis, ut sunt res elementares, quod probari debet, sed ut ab anima mixti informantur. Quod si ex eo, quod in animalibus contentæ elementorum partes sunt animatae, concludant, tota elementa esse etiam animata; quia eadem est natura totius & partium. Pari iure cōfici potest, retorquendo argumētum, eiusdem speciei animam in toto & partibus, id est, in animalibus, & toto elemento esse: maximè si ab illa elementi totius parte, quæ in singulis suscipitur, hauriunt animā animalia. Quod si concedant; cur elementorum vniuersitates non vocamus animalia, ut mixta? cum sit eadem in omnibus anima. Sic enim profectò deberent omnes viuentium animæ, quæ alioqui diuersissimæ sunt; in elementis reperiri; essetque anima homoiomeris similitudinem partium, ut elementa, id est, eiusdem speciei vbique. Quod metas rationis egreditur. Vel certè, quod verum est, confitendum erit, animam non esse per totum mundum diffusam.

Cum verò diuersa sint animæ munia & actiones, ut cognoscere, opinari, sentire, velle, cupere, loco moueri, crescere: Suntne diuersæ etiam animæ partes; an verò vna tota anima, à qua hæc omnia sunt? Dicunt Platonici animam partibilem esse; & vna parte, quæ in capite est, ut in arce, intelligere; altera, quæ in corde, irasci; tertia, quæ in iecore, concupiscere. Sed malè. Si enim plures sunt animæ partes in corpore; oportebit eas vniri & contineri, ut fiat vnum: at non possunt contineri à corpore, quod ipsum contineri debet: ergo ab anima vna: qua abeunte ideo corpus putrescit. Præterea nullam corporis partem continet mens: nempe quia corporea non est, nec organica, sed immaterialis & immortalis. Sed & plantarum & insectorum animalium partes vnitatem animæ indicant, quæ diuisæ eandem aliquo tempore retinent animam, quæ coniunctæ habebant. Principiū verò plantarum anima est, vegetatrix scilicet, quam solā communem habent animalia & plāte: & hæc quidem à sentiente separatur, non sentiens ab illa: quicquid enim sensum habet, animæ etiam vegetatricis est particeps. Hæc habentur libro primo.

Tom. II.

Liber Secundus de Anima.

Constat capitibus duodecim, in partes quatuor redactis. I. Est de animæ essentia & definitione. II. De communi diuisione facultatum animæ. III. De facultatibus animæ vegetatricis. IN. De facultatibus animæ sentientis, ac præsertim de Sensibus externis, eorumque obiectis.

Ad Caput primum.

Entis genus vnum est substantia. Hæc, vel materia; quæ non est per se hoc aliquid, id est, res definita certo essentia gradu: vel forma, per quam est hoc aliquid, certæ scilicet ac definitæ essentia; vel compositum ex his. Et materia quidem potentia est; forma autē, actus, perfectio, *ἐντελέχεια*. Actus duplex. Primus, qui est principium operandi, ut scientia, quæ est principium contemplandi certò, clarè, per causam. Secundus, qui est ipsa operatio, ut contemplari actualiter. Sunt verò corpora maximè substantiæ, & magis quàm materia & forma, quæ sunt illorum partes; quia scilicet materia & forma subsistunt per corpora ex iis cōposita. Partes enim non existunt seorsim à toto composito: & inter corpora, quæ vel naturalia sunt, vel arte facta, ea quæ naturalia sunt, magis corpora sunt; quippe quæ sint aliorum, id est, arte factorum, principia: ut enim natura Deum, sic Ars naturam ut fundamentum supponit: & corpora quidem Physica, vel vitam habent: vel non. Vita autem nutritio est, accretio, decretio, ab eo quod viuit. Quare corpus Physicum omne & viuens substantia est, eaque composita. Quod si tale est corpus vitamque habeat, non est id anima: cū corpus non sit in subiecto, sed ipsum potius subiectum & materia. Est igitur Anima, *ἐντελέχεια πρώτη σώματος φυσικοῦ, ζωὴ ἔχουσα δυνάμει, πρῶτον δὲ ὁ ἀπὸ ὀργανικῶν, actus primus corporis naturalis vitam habentis potestate, quod quidem corpus tale sit, ut ipsum sit instrumentale, id est, ut eo, eiusque partibus utatur anima, tanquam organo siue instrumentis, ad actiones vitæ obeundas. utitur enim anima oculo: v. g. ad videndum, aure ad audiendum: ideoque oculus & auris organa sunt animæ & partes corporis, quod dici potest totale animæ instrumentum: & licet partium organicarum distinctio clariùs eluceat in animalibus; sunt tamen etiam in plantis, quamuis obscuriùs, conspicuæ. Radices enim quibus trahunt alimentum, respondent ori. Sunt etiam folia, fructus; aliæque partes officiis distinctæ, quæ ideo organicæ sunt. Pars enim organica*

Substantia
Physica
triplex,
materia,
forma, cō-
positum.Actus
primus.

Secundus.

Vita quid.

πρῶτον.

Radices ori
similes.

ā. iij

Elementa
carent ani-
ma.Anima nō
est diffusa
per totum
mundum.Platonici
animam
faciunt tri-
plicem in
vno corpo-
re.

Quid corpus organicum.

est, quæ ad certum vsum, officium, actionē ve est dest: nata: vnde quia animæ actiones & officia sunt plura & diuersa, necessaria ei facere organa plura & diuersa. Corpus ergo organicum est, quod partibus constat certa ratione temperatis & conformatis ad animæ vsus varios & officia vitæ. Vt verò ex cera & figura ceræ impressa sit vnum; sic ex corpore & anima. Atque vt se habet visus ad oculum; sic anima ad corpus. Vnde vt visu deficiente, non manet oculus nisi æquiuocè; sic animal tollitur, anima sublata. Non est ergo anima actus eius, quod non est potentia viuens. potentia autem viuens, non est id quod abiicit animam vt cadauer, sed quod eam habet actu. Vnde nec anima, seminis actus est, quia actu animam non habet semen, licet possit habere. Hinc patet, animam non esse separabilem à corpore, cum sit actus corporis, eiusque perfectio & forma: saltem secundum partes aliquas, si ea partibilis est. Clarum enim est, partium animæ quasdam, vt facultates sensitivas, esse actus partium aliquarum corporis, putà, visum oculi; sed nihil prohibet quasdam partium animæ esse separabiles à corpore, vt intellectum; quia nullius corporis sunt actus. Sed nondum constat an anima sit corporis actus, sicuti nauta nauis: id est, an anima intelligens, licet sit forma corporis, ipsumque moueat, & actuet; possit tamen seorsim & sine corpore subsistere, atque ab eo separari, vt nauta à nauis, quam licet moueat regatque, ab ea tamen separari potest. Hoc enim sensu & modo analogiâ est inter animam rationalem & nautam; non tamen quòd, vt nauta dicitur assistens forma nauis; sic anima corporis. Quod perperam & præter Aristotelis institutum nonnulli coniciunt.

Quid potentia viuens.

Intellectus non est organicus.

Ad Caput secundum.

EX actionibus animæ & rebus animatis quæ per se & natura obscuriores sunt, quoad nos verò manifestiores, ipsius animæ natura peruestiganda est. Sic enim à facilioribus, licet incertioribus, progressus fiet ad difficiliora & certiora. Quare præter definitionem animæ suprâ allatam, quæ formalis est, atque etiam materialis; alteram, quæ à causa efficiente scilicet, petatur, statuerè hic oportet: vt per hanc illa demonstretur, atque ex actionibus animæ declaratis, earum principium & causa comprehendatur. Quod vt fiat, supponendum tanquã certum, animatum ab inanimati, differre vita. Vita autem est vnum horum; Intellectus, Sensus, Motus, Quiesve localis, Nutritio, Accretio, Decretio. Hinc viuunt plântæ, quia crescunt & nutriuntur: & quãdiu nutriuntur, tandiu viuunt: & vis quidè hæc vegetatrix, nutriendi scilicet & cres-

cendi, ab aliis, vt sensu, motu, intellectu, separari potest, vt constat in plantis; aliæ autem ab illa, nunquam. Viuere ergo cuius conuenit, per hoc vegetandi principium. At animal constituitur in suo esse, per sensum primò, non per motum: vt liquet ex Zophytis & Cõchyliis, quæ animalia sunt, nec tamen mouentur. Sensuum autem primus, tactus est; qui, vt *ἡ ἀφ᾽ ἑ*, vegetatiuum à sensu, ab aliis sensibus separari potest: animalia enim multa visum non habent, nec auditum, nec olfactum, quæ tamen tactum, sub quo gustus continetur, habent. Anima ergo principium est vegetandi, sentiendi, intelligendi, loco mouendi. Sed scitu dignum, an horum quodque, vt principium vegetandi, sensitium, anima sit, an eius pars siue facultas? Et si facultas est, an sola ratione separabilis sit; an re, loco, & subiecto? Certè in plantis & insectis, (iis scilicet animalculis, quæ fere per quasdam sectiones & incisuras distincta sunt, vt sunt erucæ, vermiculi, lacertæ,) anima toto corpore diffusa, est actu vna in vnoquoque; sed potentia, plures: quia viuunt diuisa, & vtraque pars *ἢ ἑ*, secta sentit & mouetur: atq; adeo imaginatur & appetit. Vbi enim sensus, ibi dolor & voluptas ex sensibili percepta; moderato vel immoderato; at vbi voluptas, ibi cupiditas; ergo anima sentiens. At aliud iudicium est de intellectu, siue anima intelligente, quæ est animæ genus ab aliis diuersum. *καὶ τὸ πρῶτον ἐστὶ χωρὶς τοῦ σώματος ἢ αἰσίου ἢ φθαρτοῦ*, quod scilicet solum contingit separari à corpore, vt immortale à corruptibili. Sint igitur aliæ animæ inseparabiles. Differunt autem ratione & formaliter omnes prædictæ facultates: alia enim est ratio sensitui, alia opinandi, alia nutriendi. Quòd si sint diuersæ actiones, erunt & diuersa principia. Cùm verò duobus modis dicatur id quo viuimus vel sentimus; Vno, secundum principium, & actum absolutè primum: Altero, secundum vim, facultatem, actum ve secundarium: (sic enim scire dicimur, duobus etiam modis; vel per animam, vt per principium absolutè primum, nam anima primum est scientiæ & cognitionis cuiuslibet principium, qua sublata omnis etiam tollitur intelligendi ratio; vel per ipsam scientiam, vt per principium secundarium, id est, non absolutè primum.) Anima est id quo primo viuimus, sentimus & intelligimus, Vt forma & ratio actus ve suscipientis, non vt materies aut subiectum. Est enim anima corporis actus, non cuiuslibet, sed organici, ac prædispositi: actus enim actiuorum in patiente est prædispositio: Vt scientia in anima disciplinæ capaci: omnisque actus & forma propriam requirit materiam. Non est igitur anima corpus, sed eius *ἡ πλεχία*,

Viuere est nutrire, crescere.

ἢ ἀφ᾽ ἑ

Quid anima?

Quid insecta, in partibus.

Partes insectorum diuisa mouentur & sentiunt.

Solus intellectus est separabilis, & immortalis.

ἢ ἑ, ἢ πῶς, ἢ ζῶντος, ἢ ἀθανάτου, ἢ νοοῦμετος, ἢ ἁπλοῦς.

Omnis forma propria requirit materiam.

1. Tofcul.

perfectio (Hermolaus Barbarus vertit appositè, licet non Latinè, perfecti habiam, quasi ὀπλήχεια, sic ἔξτε πλιότις, habitio, adeptio perfectionis: cum enim & quādiu corpus animam possidet, viuit: tandiuque consistit & perfectum est: at simulatque eam perdidit, putret & dissoluitur. Non est verò audiendus M. Tullius, qui ὀπλήχειας, vertit, motionem continuatam & perennem. Non enim vult Aristoteles, animam esse motionem; quæ est actus secundus: sed principium potiùs motus, actumque (absolutè primus) vnde non est sine corpore, sed ab eo omnis dependet, quoad officium informandi, & existendi statum naturalem.

Ad Caput tertium.

A Nimæ facultates quinque: ἄσθησις, αἰσθησις, ὀρεκτικόν, κινητικόν καὶ ποτις, καὶ ἄσθησις. *Vis nutriendi, sentiendi, appetendi, motuendi loco, intelligendi.* Et in plantis quidem sola vis nutriendi (cum comitibus Accretione & Generatione) inest; in aliis, etiam vis sentiendi. Vbi autem hæc est, ibi & appetitus inest cupiditas, ira, voluntas. nam vbi tactus, ibi dolor & voluptas, quæ ad appetitionem pertinent: at vbi tactus, ibi sensus. Sed & quæ sentiunt, alimenti sensum, nempe tactum, habent: alimenta enim sunt sicca, humida, calida, frigida quorum sensus est tactus: vnde tactilibus per se nutriuntur omnia viuientia; aliis verò sensibilibus, vt coloribus, sonis, odoribus, per accidens. Sapor autem ad tactile pertinet: μῆλα, fames, est appetitio calidi sicci: δίψα, sitis, humidi frigidi. Quibusdam verò viuentibus, præter nutritionem & sensum, (de imaginatione enim postea) inest vis loco motiua, vt perfectis animalibus, equis, leonibus; aliis denique nempe perfectissimis, vt sunt homines, & si quid præstabilius est, (vt sunt Genii, & dæmones, ex doctrina Platonis.) etiam intellectiuum. Vna igitur est animæ ratio & definitio, singulis animæ speciebus communis, & nullius propria. Estque anima figuræ similis, cuius ratio communis omnibus figuris est, & nullius propria. Aequæ vt præter particulares figuras, circulem, triangularem, quadrangularem & cæteras, nulla est ab his separata: ita præter animas dictas, plantarum scilicet, animantium, hominum, nulla prorsus existit. Quod contra ideas Platonis dictum, putandum est. Vt verò priores figuræ in posterioribus continentur: Triangulus enim in quadrato potentia continetur; sic priores animæ in posterioribus, vt vegetans in sentiente, non contra. Inquirendum ergo sigillatim quæ sit anima plantæ, bestię, hominis. Vbi enim ratio & mens est, siue anima hominis, ibi priores sunt facultates,

Tom. II.

motus, sensus, nutritio. Eadem in cæteris ratio: præstantior enim anima & posterior continet eminenter, ac modo excellentiore, virtutes ignobiliorum. Cæterum imaginatione carent (perfecta scilicet & exquisita, qualem habent ea quæ cerebrum habent rite conformatum & aptè dispositum) quædam animalia, quæ ideo vilia sunt & notæ deterioris, vt insecta; quædam verò, *ea sola viuunt*: vt elephanti, canes, equi, & perfectiores animantes; quæ ideo *phantasia* viuere dicuntur, quòd per eam tanquam per facultatem, quibus præditæ sunt, præstantissimam & omnium principem, regantur: vnumquodque enim per id viuere dicitur quòd in eo est perfectissimum: *Sola* autem, quia in animantibus non est ratio, qua possit earum vita gubernari, sed sola imaginatio. Vt enim homines ratio regit, sic imaginatio animantes. Sic dixit Aristoteles 1. Metaph. c. 1. cætera animalia τῆς φαντασίας ἔχουσι, καὶ μνήμας, ἢ δὲ ἄλλ' ἀνθρώπων ἔχουσιν, καὶ πῆχον καὶ λογιστικόν, imaginationibus viuere & memoriis; humanum verò genus arte & ratiocinationibus.

Ad Caput quartum.

VT de singulis facultatibus dicatur, priùs dicendum de earum actionibus: quia hæc illis priores sunt, κατὰ λόγον, ratione, id est, cognitione & definitione, vt & obiecta, actionibus. Vnde etiam de obiectis primò agendum: quia actiones definiuntur per obiecta & ab ipsis speciem sumunt, vt facultates ab actionibus. Quare si de sensitiuo sermo est, primò de sensibili, quòd est obiectum sensitiui, dicendum erit. Secundò, de actione sentiendi. Tertiò, de facultate ipsa. At nunc sermo est de nutritiuo, siue de anima vegetante, omnium prima, & cuius prima actio est nutritio. Ergo de nutritionis obiecto, scilicet alimento, dicendum. Quanquam generatio prima dici potest ordine dignitatis. Per hanc enim vt maximè naturalem viuientia ἕστα τέλεια, καὶ μὴ περιτρίμαστα, ἢ τῶν ζῴων αὐτῶν ἀπὸ ἑαυτῶν, perfecta, non mutilata, aut sponte, id est, à putredine genita, sibi simile procreant; hocque modo conditionem, diuinam induunt & immortalitatem consequuntur, si non in indiuiduo, saltem in specie, idque intermedio semine. Est verò Anima corporis viuientis causa & principium, tribus titulis. Primò, vt causa formalis siue forma substantialis, quia dat esse corpori viuenti, id est, viuere; hoc enim est viuentis esse. Secundò, vt finis; quia corpus est animæ gratia, vt illius instrumentum. Duplex autem finis. Primus, cuius gratia, siue quòd tendit actio,

Facultates definiuntur per actiones, hæc per obiecta.

Anima est causa triplici titulo, respectu corporis.

à iiii

Tactilibus per se nutriuntur viuientia.

Fames, & sitis quid?

Anima figuræ similis.

Posterior anima continet priorem.

vt immortalitas respectu generationis. Secundus, cui, id est, in cuius bonum prior finis comparatur; vt viuentia, quibus generationis beneficio, immortalitatis quedam specibus comparatur. Tertio, vt causa efficiens respectu operationum vitalium, nutritionis, alterationis, (est enim sensus quedam alteratio,) motus localis, accretionis. Non enim ignis causa est nutritionis, & accretionis; cum eius vis & actio in infinitum abeat: & quamdiu ei pabulum suppetit, tandiu agat: sed anima, quæ in certo magnitudinis gradu & fine consistit; adiuta tamen igne, siue calore, vt instrumento à se directo. Alimentum contrarium viuenti nutritio esse debet, ita tamen vt ex eo non modò generari possit contrarium, sed & idem possit incrementum suscipere. Fiunt enim contraria pleraque ex se inuicem, sed vnum altero non accrescit, vt ægrotum & sanum. Sed & alimentum à contrario nutritio viuente assumi & mutari in suam substantiam debet, non contra. Sic aqua nutrire videtur ignem, quanquam improprie. Cui consonum est illud magni Hippocratis, libro de natura pueri: *παν τι θερμὸν καὶ ψυχρὸν περιτὰν μεταίει. Omne calidum moderato frigido nutritur.* Sed ignis non nutrit aquam. Verùm alimentum initio quidem, id est, cum adhuc crudum est & indigestum, contrarium est nutritio. Debet enim nutritum in illud agere, & ipsum permutare. Actio autem inter contraria est, nec simile à simili patitur: in fine autem, simile. Cum enim coctum est, assimilatur viuenti, eiusque naturam induit. Sic aiunt, simile simili, vt crescere, ita & nutrir. Est tamen diuersa alimentatio, vt nutrit, & vt auget. Nutrit enim vt substantia est; auget, vt quantum. Sed & generationis est effectiuum, non rei quæ alitur, & est, *nihil enim se generat, sed conseruat.* verùm rei similis. Vis ergo nutriens est qua viuens vt tale, se conseruat. Ad nutritionem verò tria concurrunt: quod nutrit, nempe anima vt princeps causa: quod nutritur, nempe corpus: quo nutritur, nempe alimentum, ἡ τροφή. Est enim materia & instrumentum nutritionis. Cum verò à fine res oporteat denominare, & finis animæ vegetatricis sit generare simile: rectè definitur, *Principium generandi tale, quale est id quod ipsam habet.* Sed vt nauta, manu & clauo nauem mouet ac regit: Sic Anima nutritionis officium obit, calore & alimento: ita vt calor moueat & moueatur, vt manus nauæ; moueatur quidem ab anima; moueat alimentum, illud concoquendo: ἐργάζεται τὸν οὖτον τὸν πύλον τὸ θερμὸν. Alimentum verò moueatur tantum, vt clauus, τὸ πηδάλιον. Vnde legendum in textu passiue; κατὰ μέρος μόνον, & id referendum est ad alimentum, quod solum est motum, non

ad calorem, qui manifestè mouetur ab anima, vt manus ab anima nauæ, & mouet alimentum. Deleo igitur τὸ κενόν, quod cum sequenti vocula μόνον, ad neutrum referri potest: cum nec calor solum moueat, nec alimentum. Sic, meo iudicio, sese quisque à multis difficultatibus, & interpretum dissidiis facilè explicabit.

Emendatio
Græci con-
textus.

Ad Caput quintum.

DE sensu primò vniuersim dicendum. Deinde sigillatim de vnoquoque. Fit sensus cum mouetur ipsum sentiens & patitur. Est enim sensus, alteratio, id est, mutatio in organo sensus facta, ab obiecto sensibili. Non sentit se sensus, nec organum suum, nec quicquam eorum quæ sunt intus: quia vt sensus in actum prorumpat, debet moueri ab eo quod est actu, nempe ab obiecto sensibili, quod est extra sensum. Sensus enim se mouere & excitare non potest, cum sit potentia passiuæ, vt neque combustibile, seipsum vrere. Sentire verò vel potentia dicitur, vt cum dormiens videre dicitur, quia potest videre: vel actu, vt, cum quis apertis oculis videt. Cum ergo sensus dicitur alteratio, id de sensu in actu accipiendum. Patitur sentiens à dissimili, initio, sed cum passum est, fit simile; recepto scilicet obiecto, vel eius specie. In potentia quidpiam est, vel remota, vt cum dicitur homo sciens, non quòd scientias sibi studio comparauerit, sed quia ex naturæ suæ conditione capax est scientiæ: vel proxima, vt cum dicitur sciens, quòd scientiam studio acquisierit. Discrimen est, quòd qui remota potentia tantum sciens est, debeat habitum scientiæ comparare, & prius contrarios errores deponere, quàm ad actum scientiæ perueniat; qui verò proxima, minimè. Potest enim cum voluerit, actu vacare contemplationi, nisi morbus auocet, aliud-ve impedimentum. Proprie ergo sciens est, qui actu contemplatur. Pati autem & alterari duobus fit modis. I. à contrario corrumpente: estque alteratio proprie dicta, & corruptiuæ. II. à perficiente: estque σπουδαία μάθησις τῆς θεωρίας, scilicet, conseruatio eius quod est potentia, ab eo quod est actu: & hæc passio perfectiuæ est, non vera alteratio, nisi cum adiecto, perfectiuæ: Quo modo sciens alterari dicitur, alteratione scilicet perfectiuæ. Sentiens ergo potentia duobus patitur modis dicitur: Primo, remota, vt semen ex quo fieri animal potest. Secundò, proxima; vt ipsum animal sensu præditum. Sentiens itaque priore modo in actum deducitur à generante: Posteriore, ab obiecto sensibili. Sentire verò actu, simile est con-

ἢ ἀδύνατον.

Sensus se non sentit.

Potentia vel remota, vel proxima.

Alteratio corruptiuæ & perfectiuæ.

ἢ ἀδύνατον ἀλλοίωσιν τῆς τροφῆς.

Calor est anima instrumentum.

ἢ ἀδύνατον.

Alimentum initio dissimile, in fine simile viuenti.

ἢ ἀδύνατον. ἢ ἀδύνατον. ἢ ἀδύνατον.

A sine denominatione anima vegetans quid?

ἢ ἀδύνατον.

templationi seu actui scientiæ. Sed quæ actu sensum mouent (externum supple) sunt obiecta externa, actu existentia & præsentia, siue sensibilia singularia: at quæ ad mentem & scientiam spectant, sunt vniuersalia & intelligibilia: quæ cum quodammodo sint in anima, ea, cum libet, intelligere quis potest: supple, si ea iam antè perceperit, ac didicerit. Sentire verò non sic: quia ad hoc præsentia obiecti sensibilis planè est necessaria. Atque ut sensuum externorum functiones præsentiam exigunt singularium sensibilibium: sic & scientiæ sensibilibium, (id est, artes mechanicæ, quæ circa singularia sensibilia occupantur, vt fabrilis, vt lignaria,) suorum obiectorum actualem præsentiam requirunt, vt operentur.

Ad Caput sextum.

Sensibile trifariam dicitur. Per se proprium, quod ab vnico sensu percipitur sine errore, vt color respectu visus; sapor, gustus. Per se commune, quod nullius proprium est, sed ab omnibus percipitur, vt motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Per accidens, quod vt tale non afficit sensum, vt si album sit Diaris filius: album quidem per se sentiet visus, per accidens verò filium Diaris: esse enim filium, est relatio. Relatio autem per se non sentitur.

Ad Caput septimum. De visu & visibili.

Aestimantur sensus vel necessitate, vel excellentia. Priore modo *ἀπὸ*. Tactus primus est, quia omnium maximè necessarius. Omne enim Animal tactu constituitur, sub quo gustus continetur, ad vitam necessarius: posteriore *ὀψις*, visus. Qui cum sit *μάλιστα ἀόρατος*, ex c. 3 l. 3. de an. merito aliorum princeps habetur; tum ratione organi, quod omnium pulcherrimum est & elaboratissimum. Nihil enim oculi fabrica mirabilius: Tum ratione obiecti vniuersalissimi & amplissimi, colorum scilicet, & luminis: lumen verò qualitas est cœlestis & diuina, vitam à morte sui vsura distinguens: Tum denique ratione modi agendi perfectissimi & quàm celerrimi. Fit enim visio ad maximam distantiam in nictu oculi; imò in instanti: neque sensus vllus tam multas rerum manifestat differentias, ac visus: qui ideo aliis carior est, ex i. cap. l. i. Metaphyf. De visu ergo primò agendum. Cuius obiectum est, *τὸ ὄρατόν τι*, visibile. Hoc autem *χρῶμα*, color; *καὶ ἀώγουμόν τι*, & quid nomine carens, id est splendor eorum quæ noctu videntur, & in tenebris, vt squamæ piscium, vermiculi quidam, & eorum etiam quæ in lumine, vt ignis. Color autem est,

motuum perspicui actū. Ideo color sine lumine non videtur, quia nullum corpus est actu perspicuum, sine lumine. Perspicuum verò, *τὸ διαφανές*, est quod non per se, sed per alienum colorem siue lumen est visibile, vt aër, aqua, vitrum. At lumen, *φῶς*, est actus perspicui vt perspicuum est, & quasi eius color. Potentia perspicuum est, in quo vicissim lumen est, & tenebræ, *τὸ σκοτεινόν*: vt aër, aqua. Lumen non est corpus: quia cum in perspicuo corpore sit lumen, duo corpora essent simul, quod fieri non potest. Quædam visibilia in lumine non videntur, sed in tenebris, vt *μύκης, κέρας, κεφαλαί, ἰχθύων καὶ λεπίδες, καὶ ὀφθαλμοί*. *Fungus, cornu, capita piscium, squama, oculi*. Color super visum positus non sentitur; eget enim medio, eoque illustrato, vt videatur. Ideo in vacuo non fieret visio; tantum abest vt per aëris vacuitatem videretur formica in cœlo, vt ridiculè Democritus. Videtur ignis in tenebris, & lumine. Color, sonus, odor, non afficiunt immediatè organa; sed medium primò, deinde organa. Idem de tactu & gustu sentiendum: licet res sit obscurior. Medium ergo necessarium est ad actionem sensus, nempe aër, aqua.

Ad Caput octauum. De Auditū & sono.

Dicendum *πρὸς ψόφου καὶ ἀκοῆς*, de Sono & Auditū. Sonus alius actu: alius potentia. Fit sonus actu, (directus scilicet, de reflexo enim postea,) ex ictu & collisione duorum corporum, in medio; corporum, inquam, durorum, læuium, cauorum, vt sunt molæ & tintinnabula: in medio, quod est aër & aqua. Sed debet aër citò vehementerque percuti, antequam diffuat aut dissipetur; alioqui non fiet sonus. *ἤχον*, siue sonus reflexus, dum sonus ex sono resilit, id est, cum aër factus vnus, & coactus, siue impactus in vas, vel locum quemdam ipsius diffusionem & progressum impediens, reflectitur, vt pila à pariete repulsa: & reflexio quidem soni fit semper, licet non semper percipiatur; vt & luminis. semper enim reflectitur, *ἀκλῆται*, lumen; alioqui tenebræ essent in iis omnibus locis, quæ non essent directè Soli corporiue lucido opposita, quod falsum. Sonum facit id quod aërem mouet & agitat continuè vnum ad auditum vsque; in quo quidem auditu aër est *συμφωνῆς*, insitus, conaturalis, animatus, immobilis: Qui quidem internus aër ab externo motus, auditionem præstat. est enim aër ille qui auribus conclusus est, audiendi organum.

κινητικὸν τὸ κατ' αἴσθησιν ὄρατον.

τὸ διαφανές.

Duo corpora non sunt simul.

Sensibile afficit primò mediū, deinde organum.

Quid fiat Sonus.

ἤχον.

Aër insitus auribus, est organū auditus.

τὸ αἰσθητικὸν κατ' αἴσθησιν ὄρατον.

Obiectum visus.

Vnde surditas.

Læsa tunica aranea, vel cornea, visio perit.

ή φωνή.

Odoratus hominum hebes.

Hinc audimus in aqua, quia aërem illum innatum aqua non subit, *διὰ τὴν ἑλικίαν, propter aurium anfractus.* Quod si aures subeat aqua, non audimus; vt neque dum læsa est membrana aërem innatum continens: quæ si à prima conformatione crassior est & densior, causa est insanabilis surditatis. Dicitur hæc membrana vulgò tympanum, estque tenuis, densa, sicca, pellucida, & sensus exquisiti. Tenuis quidem (obiter dico) vt externum aërem & sonos facillè excipiat: Densa, vt externis resistat iniuriis: Sicca, vt meliùs resonet. quod enim siccissimum est, maximè resonat, vt ait Hippocrates lib. *περὶ ἀρτηρίας.* Vt ergo non videmus, dum læsa est tunica *ἀσπερηθίδης*, pupil- lam tegens, & crystallinum humorem inuoluens, qui visus est organum; aut etiam tunica cornea, *καρνεοειδής*: sic non audimus læso insigniter tympano, aërem innatum, qui organum est auditus, complectente. Sonat vtrumque corpus verberas & verberatum. non sonat acus acum feriens, quia Sonans debet esse larum & planum, vt aër resiliat, totusque concutitur. Sonus alius acutus, alius grauis. Ille celeriter & maximè auditum mouet; hic tardè & parum. Species quædam Soni est vox *φωνή* sed omnis est ab animali propriè, & non quouis, sed sanguineo, & respirante. Pisces ergo vocem non edunt, sonitent licèt branchiis Acheloi pisces, quia non respirant; nec ducunt aërem, sine quo non fit sonus. Vt verò linguæ officium duplex, gustare, ad vitæ necessitatem: loqui, ad commoditatem: Sic & aeris respiratione attracti, temperare calorem internum, quod munus est necessitatis: voci præstare materiam, quod est vtilitatis. Organum autem vocis *ὁ φάρυγξ καὶ τὸ θύμρον, fauces & pulmo.* In hac enim parte & præcordiis plus est caloris. Vox ergo est ictus aeris respiratione attracti, & ad gurgulionem siue vocalem arteriam allisi ab anima in pulmonibus existente, cum quadam imaginatione, vel intentione significandi. Edidi libellum de voce contra quosdam Medicos, qui Philosophiæ rudes, nec satis in Hippocratis & Galeni sapientia versati, vocem vitæ indicem esse negabant.

Ad Caput nonum. De Odoratu.

Dicere *περὶ ὀσμῆς ἔσφραξις*, de odoratu, & odorabili, non est adeo facile, ac de visu & auditu: quia odorandi sensus in nobis est hebetior. nec meliùs olfaciunt homines, quàm videt animalia *σκληρόφθαλμα, duros oculos habentia*: hæc enim non percipiunt colores, nisi cum terrore aut confidentia, id est, nisi colores adeo ea afficiant, vt iis visis timeant aut lætentur. Quod non

præstant ipsa obiecta, nisi in gradu excellentiæ. Vt ergo animalia isthæc non percipiunt colores nisi excellentiores, ob organi defectum: Sic homines non percipiunt odores, nisi cum dolore & voluptate: Id est, nisi sint adeo fortes, vt vel voluptatem excirent summa dulcedine & fragrantia, vel dolorem siue molestiam inferant sua graueolentia. Quod contingit vitio organi olfactorii in nobis tardioris. Odoratus ergo ex gustu, qui notior est, cognoscendus, & odores ex saporibus. est enim certior in nobis gustus, quia est tactus quidam. Tactus autem in nobis est acerrimus, quo omnia vincimus animalia, & ab his in cæteris sensibus longè superamur. Et quia tactu viget præcellitque homo, ideo prudentissimum est animalium. Tactu enim ingenii bonitas vel hebetudo iudicatur. Nam homines *σκληροσάρκιοι, carne dura, ἀφροῦς ἰσότητι ἡσυχίαν, hebetes sunt, & mente inepti; μαλακώσαρκοι, ὀφροῦς; qui verò molli, ingeniosi & benenati.* Porro à bonitate tactus, ingenii præstantia colligitur; quia bonitas tactus, qui in primis qualitatibus consistit, bonitatem temperamenti indicat: Temperamenti autem bonitas concurrat ad ingenii præstantiam, saltem materialiter & dispositiuè. Docuit enim Galenus, mores animi sequi temperamentum corporis. Sed vbi dicitur carnis mollities boni ingenii index, aërea intelligenda est, quæ à puro & laudabili sanguine, eoque subtiliore existit; non aquea aut phlegmatica, qualis est mulierum & hominum pituitosorum. Ergo vt sapor, sic odor alius duleis, alius amarus, acer, acerbus, acutus, pinguis. Odoratus est & rei odorabilis & non odorabilis, vt visus visibilis & inuisibilis: quia sensus præsentiam & absentiam sui obiecti percipit: Illam per se, hanc per accidens. Inodorabile dicitur, primò quod nullius est odoris; secundò quod exigui; tertio quod tetri. Tot modis *ἀγούσι, ingustabile.* Medium odoratus aër & aqua. Pisces enim olfaciunt. Hinc non eodem modo cuncta animalia olfaciunt; quæ enim respirant, olfaciunt inspirando, id est, aërem attrahendo: cætera, non item, ob diuersam organi olfactorii rationem. Vnde sequitur, ea quæ respirant, non olfacere in aqua. Consistit odor maximè in sicco, vt sapor in humido. Hinc odorata, sicciore sunt, & ferè calidiora. Sapores autem gustum non afficiunt sine humore; & quæ solida sunt, non gustantur, nisi liquefiant: hinc condimenta. Est verò organum gustus tale potentia, quale est actu odorabile.

Ad Caput decimum. De Gustu.

VT gustare est quoddam tangere, sic *ή γύστη, ἡ δὲ ἀσπίς.* Gustabile est quoddam

E saporibus odores cognoscendi, quia illi notiores.

Homo animal prudentissimum: quia tactu acerrimo viget.

A temperamento ingenium & mores.

Odor γλυκύς, πικρὸς ἢ ἄμην δαμάσια, αὐστηρά, ὀξεία, κίτρινα.

Respirantia olfaciunt inspirando.

Odor in sicco: Sapor in humido.

Gustabile est quoddam tactile, vt gustus quidam, tactus.

tactile: ideo non sentitur gustabile per medium externum, vt color, sonus, odor, sed per internum, vt tactus. Sed vt visibile est color, sic gustabile, ἰχμὸς, sapor. Omne autem gustabile, humidum, vel actu, vel potentiâ. Percipit ἡδὼς gustus, ἀχμὸς ingustabile, vt visus, tenebras; auditus, silentium. πικρὸς, potabile, quod bibitur, à tactu & gustu percipitur; ab hoc, vt saporem habet; ab illo, vt humidum est. Arida lingua non gustat: quia organum gustus tale esse debet potentia, quale est gustabile actu: at sine humore non sentitur gustabile. Lingua etiâ nimis humida non sapit, vt ægrorum, quibus amara videntur omnia, quia eorum lingua amaro & bilioso humore perfusa est. Species saporum; dulcis, amarus. Ad dulcem refertur, pinguis; ad amarum ἀμωρὸς, falsus. Medii sunt, acer, acerbus, acidus, acutus. Gustabile est quod gustum mouet, & eum talem actu facit, qualis est potentiâ.

Ad Caput undecimum. De Tactu.

Dicendum ^{ἡδὼς ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦς} de tactili & tactu. Videtur tactus non vnus sed multiplex sensus. Quia vnus sensus vnus est contrarietatis; vt visus, albi & nigri; gustus, dulcis & amari: at tactus circa plures contrarietates versatur, calidum & frigidum; humidum, siccum; molle, durum, &c. Quod si dicas similes contrarietates in aliis sensibus reperiri; voces enim quæ ad auditum spectant, esse acutas, & graues; magnas, paruas, lenes, asperas: colores item suo modo diuersos, diuersis contrarios esse: Reponam, parem non esse rationem contrarietatum aliorum sensuum & tactus: illæ enim in vnam communem rationem conueniunt; hæc minimè. Organum autem tactus videri posset caro: quia cum primum tangitur, fit sensus. Sed hæc ratio non conuincit. Quia sic membranula superextensa carni dici posset organum tactus, cum sensus fiat supraposita illa membranula. Est ergo caro medium tactus: internum tamen, & coniunctum, & ita dispositum, vt sit inter res tactiles & organum ipsum tactus. Cum autem lingua res tactiles & sapes eadem parte ac interno medio sentiat, erit sanè plures tactus. Quia tactus linguæ differt à tactu per corpus diffusum, cum per tactum linguæ simul etiam sapes percipiamus, per tactum verò reliqui corporis, solas qualitates tactiles. His verbis significat Aristoteles gustum esse tactum quemdam, vt iam pluries dixit. Sensus verò omnes obiecta sua percipiunt per medium externum etiam gustus & tactus. Neque enim gustare aut tangere possumus corpora, solida saltem & dura in aère & aqua; quin aër & aqua interiecta sint. Sed hoc differunt re-

liqui sensus à gustu & tactu, quod illi minus obiecta percipiant, hi cominus. & tactilia quidem differunt à sonis, & coloribus, quod hi medium moueant primò, & deinde medium ipsum moueat, afficiatque sensum: illa autem simul medium & sensum moueant. Quod fit ob tactilis coniunctionem, & breuitatem interualli. Vt fit cum quis per clypeum percutitur. Non enim dicimus primò clypeum ab hasta percuti, & deinde militem à clypeo, quo munitur, percuti; sed militem vnà cum clypeo plagam accipere. Caro & lingua Tactus medium sunt; vt aër & aqua, Visus, Auditus, & Olfactus. Nam sensibile supra sensiterium, id est supra organum, positum non sentitur: at tactile supra carnem positum sentitur. Non est igitur caro organum tactus, sed medium sub quo verum organum latet. Tactilia autem siue obiecta tactus sunt differentiarum corporum primorum, calidum, frigidum, humidum, siccum: de quibus lib. de Generat. & Corrupt. Organum tactus, est ea pars, quæ est potentia id quod tactile est actu, quia quod sentit, patitur ab obiecto: at quod patitur, est potentia tale, quale id à quo patitur. Non patitur autem simile à simili. Quare non sentimus similiter calida, frigida, dura, mollia, quæ scilicet Tactum nostrum, eiusque modum ac temperiem, quæ necessariò in primarum qualitatum mediocritate consistit, non excedunt: sed hyperbolas siue excessus & exuperationes qualitatum. Nempe quia sensus est mediocritas quædam contrarietatis eius quæ est inter sensibilia: vnde ipsa sensibilia extrema discernit, & quæ eius modum superant. ἡδὼς μὲν καὶ ἀχμὸς. Medium enim est index extremorum. Percipit Tactus intactile, ἀσπῆς, vt alii sensus suorum obiectorum priuationes. Intactile dicitur & quod vix, præ exiguitate, & quod nimium, præ excessu & vehementia sensum afficit.

Ad Caput duodecimum.

Sensus omnis rerum sensibilibum species ^{Sensus recipit species sensibilibum sine materia} formalisve recipit sine materia: vt cera figuram signumve annuli ferrei, vel aurei, sine ferro, vel auro. Sensus patitur ab obiecto tali, & vt aiunt, sibi proportionato. Organum est id in quo talis facultas est primò, nempe sensus. Organum & sensus idem subiecto; ratione, diuersa sunt. Vehemens sensibile corrumpit organum sensus: ἡδὼς αὖτις αἰσθητικῆς ὁρᾶν φθίνουσι τὸ αἰσθητικόν. Quia cum obiectum sensibile organo suo sit longè fortius, labefactat & dissoluit eius proportionem, ac temperiem, in qua consistit sensus. Vt contingit

ἡδὼς μὲν καὶ ἀχμὸς
ἡδὼς τὸ αἰσθητικόν
ἡδὼς αὖτις αἰσθητικῆς
αἰσθητικῆς.

Prima qualitates sunt obiecta tactus.

Non sentimus tactu tactilia in pari gradum nobiscum.

Sensus recipit species sensibilibum sine materia

Excessus sensibile corrumpit organum.

Arida lingua nil gustare potest.

σπυρρὸς, ὄξυς.

Tactus est multiplex.

Caro medium tactus internum.

Omnes sensus medio egens externo.

in symphonia & cōcentu organorum Musicorum. Perit enim harmonia, fidibus nimium intensis, fortiúsque pulsatis. Non sentiunt plantæ, licet animæ partem aliquam speciémve habeant, nempe vegetantem; quia organi sensorii mediocritate & proportione carent. Nec tali principio constant, anima scilicet sentiente, quo obiectorum sensibilium formas speciesve suscipiant sine materia. Frigescunt enim, calefiunt, & patiuntur cum materia, & rebus ipsis. Soli sensus à sensibilibus patiuntur, & sensibilia sunt: ea scilicet ut talia percipiendo. Solus enim odoratus odores, ut tales sunt, percipit. Solus visus lumen & colores. Esto, aër recipiat odores, lumen, sonos, tonitrua: Non tamen adoratur, videt, auditve. Quia odores recipere, non est simpliciter odorari; sed ita recipere, ut percipiantur & sentiantur, quæ tales. quod solis sensuum organis competit: non aëri, aliisve inanimatis, & sensu carentibus. Hæc habentur libro secundo.

Liber tertius de Anima.

Constat capitibus tredecim, vel duodecim, iuxta versionem Pacij in partes quatuor redactis. I. est de numero sensuum externorum. II. de sensibus internis. III. de intellectu. IV. de vi motrice & appetitu. Sed commentator, id est, Averroës, Albertus Magnus, & alii quidam, decem tantum capita huius libri facientes, & partes duas; initium sumunt libri ab eo capite, quod nobis, Philoponi, Themistii, D. Thomæ & aliorum interpretum diuisionem sequentibus, est quartum: vbi incipit Aristoteles agere de intellectu.

Ad caput primum.

Non est sensus alius præter hos quinque; οἷον, ἀκούω, ὀσφραίνω, ἰδέναι, ἀπὸ τοῦ, visum, auditam, odoratum, gustum, tactum. Primò quia sensibiles quæcumque qualitates percipiuntur his quinque sensibus: omnes enim tactiles tactu nostro percipiuntur; ergo omnes visibiles visu, odorabiles olfactu, & ita de cæteris. Quod si ita est, non erit opus pluribus sensibus. Sed possem ego Aristoteli opponere, nobis desse sensum quo percipiamus vires herbarum plurimarum, & lapidum, ut magnetis ferum trahentis; & ut summatim dicam, omnes eas qualitates quæ occultæ sunt, dicunturque formales & specificæ. Aiunt etiam nonnulli, sensum venereæ voluptatis, ab aliis differre, esseque sextum sensum; nec minùs à tactu distingui, quàm gustum: vnde ut gustus, licet sit tactus

quidam, à tactu tamen differt, aliúmque sensum constituit: sic sensum rei venereæ, licet aliquo modo ad tactum referri videatur; quia tamen alia est illius actio & voluptas, quàm tactus communis; & præterea certæ parti, scilicet pudèdo, affixus est, ut gustus linguæ; ideo à cōmuni tactu pari iure distingui. Sed redeo ad Aristotelem. Nobis nullū deest sensus organū: ergoneq; sensus vllus deest. Tertio, Nobis Medium omne ad sentiendum necessarium suppetit, tam internum quàm externum: habet verò organum omne cognationem & proportionem cum medio suo. Hinc visus siue pupilla, auditus siue eius organum, (hic enim sensuum nomina sumit pro organis,) & olfactus cum aqua & aère habent affinitatem; ita ut alterutrum elementum in illis prædominetur, aqua in pupilla, aër in aure, horum alterum in olfactu. Ignis autem aut nullius organi proprius est, aut communis omnium: quia sine calore nihil sentit: ut terra, quæ in tactu, si in vlllo, viget. Denique perfecta animalia quinque tantum sensus habent: non sunt ergo plures. Neque enim opus est sexto sensu ad sensibilia communia percipienda; cum ea omnes sensus percipiant etiam per se: ut supra definitum fuit l. 2. de Ani. c. 5. Tribuit natura nobis sensus multos, ut communia sensibilia perciperemus, eaque differre sciremus, à propriis. Si enim esset vnicus, nempe visus, qui colorem sentit, cum coloris comes sit magnitudo, & ea à visu etiam percipiatur, ac per se, ut color; non possemus, magnitudinem à proprio sensibili discernere; cum ab alio sensu non posset percipi, si esset vnus tantum sensus. Nunc verò cognoscimus magnitudinem distingui à proprio sensibili, nempe colore; esseque illam sensibile commune: quia sunt plures sensus à quibus ipsa, non color percipitur.

Organa affinita sunt media sunt.

Si sensus esset vnus, non perciperentur sensibilia communia distinctè.

Ad Caput secundum. De sensu Communi.

Quisquis obiecta sensibilia percipit, non modò ea simpliciter sentit, sed & sentit se ea sentire; vnde & actionem ipsam sentiendi dignoscit; & diuersa obiecta, ut album à sono, distinguit. Cùm enim videmus & audimus, sanè sentimus nos videre & audire, & album à voce discernimus. Quæstio igitur est an sentiendi actionem, putà visionem (idem de cæteris) ipso sensu externo, putà visu, percipiamus; an alio quodam interno sensu & communi, per quem & sentiamus nos videre, audire, & cæt. & obiecta diuersa, ut sonos à coloribus discernamus. Si alio; erunt duo sensus eiusdem obiecti: & dabitur processus in

in infinitum : nam pari iure actio alterius ab ipso non percipietur. Ergo ab alio. Sed contra. Actio sensus non est sensus obiectū. Sic visio non est color : ergo à proprio sensu non percipitur. Organum sensibilia recipit sine materia, id est, species intentionales, simulachra obiectorum. Hinc semotis sensibilibus rebus manent sensationes & imaginationes in organis. Agentis & mouentis actio est in patiente; hinc non est necesse quod mouet, moueri. Sensus in actu & sensibile in actu sunt simul: non si utrumlibet sumatur secundum potentiam. Excellens sensibile lædit sensum, quia destruit proportionem & temperiem organi, in qua proportionem consistit sensus. Singuli sensus propria percipiunt obiecta, eorūque differentias; quæ scilicet sub communi ratione obiecti proprii continentur. Sic visus colorem percipit nigrum & album : Tactus calidum & frigidum : & singuli singulis organis certa ratione compositis ac temperatis.

Oportet vero esse sensum (quem vocant communem) qui ex officio, ipsas exteriorum sensuum actiones discernat, & omnium obiectorum sensibilibus differentias expendat & diiudicet. Hoc enim iudicium cum sit de sensibili, aliquo sensu fieri debet, eoque vno: Si enim essent plures ac diuersi, quorum vnus vnus sensibile, alter alterum cognosceret seorsim; non possent illi discrimen inter sensibilia constituere. Iudex enim id omne de quo iudicat, notum habere debet: at nullus exterior sensus id præstare potest: quippe qui vnus dumtaxat obiecti proprii septo & ambitu sit circumscriptus: neque in alterius obiectum, actionem, & iura, vim vllam habeat. Sensus ergo communis arbiter est, & cognitor contrariorum ac diuersorum sensibilibus, eodem instanti: simul enim dulce & nigrum, amarum & dulce diiudicat: vnde contraria in eadem facultate simul sunt. Quod non repugnat secundum speciem, siue esse intentionale, licet sit *adriani*, secundum esse reale. Hinc similis est sensus communis puncto siue centro circuli, quod vnum dicitur & plura. Plura quidem, vt principium est; à quo lineæ multæ ducuntur ad peripheriam: Vnum, vt est finis in quo lineæ à peripheria ductæ vniuntur. Sic enim sensus ille princeps vnus est; quatenus sensuum externorum est finis. Horum enim actiones & obiecta ad illius tribunal specierum interuentu deducuntur, atque in illo vniuntur. Idem verò est multiplex, quatenus est fons & principium sensuum externorum, & ab illo ad nos qui plures sunt, vis sensifica influit; vel vt est eorum iudex & cognitor.

Tom. II.

Ad Caput tertium. De intellectu.

Intelligere & sapere, *νῦν & νῦν*, non sunt idem cum *αἰσθάνειν*, sentire: vt male posuit Empedocles, quia cunctis animalibus inest sensus: intellectus verò paucis. Et sensus non errat circa propria obiecta sed semper verus est: intellectus verò vt recte verèque intelligit per prudentiam, scientiam, & veram opinionem; sic errat sæpe per falsas opiniones, & habitus, prudentiæ ac scientiæ contrarios. Differt phantasia siue imaginatio à sensu & intellectu, licet sine præuia sensus notitia non fiat, vt nec sine hæc existimatio, *ὑπολήψις*, quæ est actio intellectus, scientiam, prudentiam, & opinionem complectens. Atque actum quidem imaginationis differre ab existimatione, hinc constat; quòd imaginamur falsa & ad libitum; Existimamus autem vera, vel vero similia, neque vt libet, sed vt res videtur. & cum existimamus opinamur-ve mala vel bona, commouemur metu, gaudio, spe: sed cum imaginamur simplici actu, imaginandi scilicet, & sine iudicio coniuncto, non commouemur: iis tunc similes qui picturam siue reilæxæ, siue horrificæ inspiciunt. Neque verò propriè imaginatio est sensus: quia sensus vel potentiâ est, vel actu: atqui ab utroque differt imaginatio; ab illo quidem, quia sensus potentia non agit in somniis: agit imaginatio: ab hoc autem, quia non est, nec fit, cum fiunt somnia ab imaginatione. Secundò, sensus semper adest, ab ipso natiuitatis exordio; non imaginatio. Tertio, omni animali sensus inest, non phantasia, perfecta saltem, vt vermi, formicæ, api. Quarto, sensus veri sunt, imaginatio non rarè falsa & ludicra. Quintò, sentimus sola præsentia: imaginamur & absentia. Non est etiam phantasia *νῦν* siue intellectus; nec scientia: quia hæc semper vera, (sumitur hic *νῦν* pro habitu principiorum,) ille sæpe falsa. Non est denique opinio. Quia opinionem sequitur fides, fidem persuasio, persuasionem ratio: phantasiam verò nihil istorum. *νῦν* enim, id est, fides, abest à bestiis: Sol apparet *mediæ pedalis*, secundum imaginationem à sensu ortam; existimatur tamen ab eodem homine terra longè maior. Imaginatione pro ipso actu facultatis imaginatricis sumpta, est motio in animalibus facta, à sensu in actu, qua variè afficiuntur, & nunc vera nunc falsa apprehendunt. Error autem imaginationis ab errore sensuum oritur, qui falluntur in sensibili communi, vt magnitudine, figura, motu. Et in proprio, saltem quoad applicationem; vt cum visus, colorem rubrum vitreæ fenestræ videt in pavimento, vbi non est: vel cum album percipit,

Qui differat sensus ab intellectu.

Phantasia ab utroque.

Existimare, non est imaginari.

Sensibus sensibilibus manent species & imaginationes.

Datur vnus sensus communis.

Sensus communis similis centro circuli siue puncto.

quod reuera album non est. Sensui ergo *φωτισία* coniunctissima est. Et cum visus sit *μάλιστα αἰσθητικὸς*, maximè sensus, id est, perfectissimus: hic autem sit *τὸ φάος*, luminis, nec quicquam, sine eo videat; nomen *αὐτὸ τὸ φάος*, sumpsit *φωτισία*, *καὶ τὸ φάος*, à lumine. & statu. A lumine quidem, vt imaginatricis affinitas & coniunctio cum sensu externo significetur: à statu verò, quòd sit permanens. Cessante enim externo sensu, phantasia operatur, & permanet: per quam ideo bestia & homines multa agunt. Illæ, quia mente carent, nec excellentiorem phantasia facultatem obtinent; Hi, quia mens somno, ægritudine, pathemate, vt amore, ira, interdum *ὀνειροκρίσις*, *obscurata est*, & quasi inuoluta. Mente enim feriente, vel quolibet affectu præpedita, excitat sese audax & effrænis phantasia; & quasi vicaria principis facultatis, humanæ *νοῦς* usurpat imperium: sæpe tamen infelicitè, absente scilicet aut obscurato potiùs Sole rationis. Dicerem hic multa & præclara de vi phantasiæ, quæ mira est in somniantibus, in nocturnis deambulationibus, in fœminis concipientibus, & grauidis. sed aliò properandum.

Vis Phantasia etiam in homine.

Ad Caput quartum.

AB hoc capite initium libri tertii sumunt Arabes. * Quia in eo orditur Aristoteles tractationem de anima rationali, siue de intellectu. Per partem enim animæ, qua cognoscit & sapit, significatur intellectus. Sed intellectus vnus est agens, qui res potestate intelligibiles, facit actu intelligi; fabricando scilicet species intellectuales, siue spirituales rerum imagines, ad intellectionem necessarias: alter patiens, paribilis, possibilis, qui species intellectuales ab agente creatas recipiens, res omnes intelligit. Et patiens quidem intellectus consideratur, vt in potentia; vt in habitu; vt in actu. Dicitur verò in potentia, cum nondum intellexit, nec vllam rerum speciem similitudinem-ve suscepit; sed notionum est expertus, & tabulæ rasæ similis, in qua nihil est depictum, vt est intellectus puerorum, ante usum rationis. In habitu, cum iam instructus est scientiis & habitibus; accipitque rerum species & notiones: sed tamen actu non intelligit, licet sit aptus ad intelligendum. Vt est intellectus Philosophorum. In actu, cum actu contempletur aut intelligit, vt intellectus Philosophi actu docentis & differentis. Hoc igitur caput est de intellectu patiente in potentia, & in habitu. Quintum de Agente. Sextum de intellectu in actu.

Intellectus agens.

Patiens.

Intellectus in potentia.

In habitu.

gibili, vt sensus à sensibili. Passione scilicet perfectiua, & recipiendo speciem obiecti; quam neuter actu habet, sed potestate. Et quia intellectus omnia intelligit, ideo simplex est, non mixtus, non compositus, ex his scilicet quibus cætera constant: si enim his constaret, ea non vinceret, nec iis dominaretur: id est, non cognosceret: (quasi cognoscere sit quoddam dominari;) vt enim tactus non percipit rerum qualitates iis quas actu habet, æquales; sic mens non cognosceret omnia, si quibusdam actu constaret. Vnde intellectus est potestate omnia, quia nihil est actu eorum quæ sunt, antequam ea intelligat: potest verò omnia intelligere. Qua nota differt à sensu, qui tantum est potestate certum entis genus, vt visus visibilia. Sed & sensus facultas est organica, non intellectus. Hic enim non afficitur primis qualitatibus, cum iis non constet; neque habet vllum organum in corpore; neque læditur ab obiecto intelligibili, licet difficillimo & perfectissimo, vt sensus ab excellenti & vehementi sensibili.

Intellectus omnium intelligit, ideoque simplex, nec cum corpore mixtus.

Intellectus non est organicus, vt sensus.

Intellectus in habitu est, qui actu scientiam habet, potestque seipsum ideo intelligere, & cætera, quorum scientiam acquisiuit, vel discendo vel inueniendo. (obiter nota scientiæ comparandæ duos hic modos significari, disciplinam quæ fit discendo ab alio præceptore; & inuentionem, quæ fit proprio studio & obseruatione diligenti.) Cum autem in materialibus, vt carne, aliud sit caro, aliud esse carnis, id est aliud sit essentia, forma, natura; aliud compositum ipsum singulare, quod naturam habet: (in Metaphysicis enim & immaterialibus, vt in Angelis; idem est vtrumque, Angelus, & esse Angeli) anima carnem quidem, siue compositum singulare cognoscit sensu; essentiam verò, quæ à singularitate abstrahit, estque vniuersalis, intellectu. Imo vtrumque intellectu, sed modo diuerso. Nempe essentiam per se; re singularem & compositam, per aliud & indirectè; per sensum scilicet, quo vtitur tanquam instrumento. Idem ergo intellectus sese tamen diuerso modo habens, vt linea eadem, quæ flexa extenditur, vtrumque intelligit; essentiam vniuersalem non sensibilem, per seipsum; dum verò ad sensum extenditur, ipsum sensibile singulare. Patitur intellectus ab intelligibili, sine communi materiâ. Hæc enim tantum requiritur, vbi passio est corruptiua: at hic perfectiua est. Est verò dignum exposito, An & quo pacto ipse intellectus sit *νοῦς* intelligibilis. Constat sanè intellectum in habitu seipsum posse intelligere. Intelligitur ergo vel vt intellectus; & sic quicquid intelligitur, erit

Scientia paranda duo modi, disciplinæ, & inuentio.

intellectus, quod falsum: vel, ut quid aliud, & sic erit mixtus ex hoc alio, & seipso; atque adeo non erit simplex, quod etiam falsum. Dicendum tamen duo esse intelligibilia genera, alia per se & actu, ut sunt substantiæ separatae à materiâ, siue spirituales: alia per accidens & potentia, ut sunt res materiales & sensibiles: quæ non possunt intelligi, nisi fiant actu intelligibiles per abstractionem speciei immaterialis à phantasmate. Et intelligibilia quidem actu sic se habere, ut intelligens & intelligibile sint idem: intelligibilia autem potentia, non sic. Intellectus ergo noster cum priori genere contineatur, intelligibilis est, ut substantiæ spirituales, de quibus verum est dicere, si quid intelligatur ut est intellectus, quicquid intelligitur vel est actu intelligibile, esse etiam intellectum. Quod non sic verum est in posteriori genere. Unde non sequitur, omnibus intelligibilibus intellectum inesse: licet intellectus à seipso intelligatur, ut intellectus est. Sed cur se non semper intelligit? Est enim semper actu intelligibilis & sibi præfens. Non dicit causam Aristoteles. Ego eam esse puto, quod intellectus se directè, ac per se primò non cognoscat, sed reflexè, & per aliarum rerum cognitionem; in quarum contemplatione non semper occupatur. Non enim mens se cognoscit, nisi dum cognoscit se cognoscere; quæ actio reflexa dicitur: quia mens se tunc supra suam operationem reflectit.

res intellecta, non absolutè ut res est, sed quantum ad actionem, & notionaliter; intellectus verò potestate, non sic. Secundò, quod hic illum, in eodem homine, tempore antecedit. Tertio, quod qui actu est, cum actu est, intelligat semper; qui potestate, non sic. Potest enim esse in habitu, qui actus dicitur primus, licet non actu intelligat. Cùm autem à corpore separatus est intellectus, siue agens siue patiens (vterque enim re idem est, sola ratione diuersus) est tantum hoc quod est; id est remanet secundum suam essentiam propriam & spiritalem essendi modum, sine corporis adiumento eiusve functionibus: & hoc solo modo immortalis est, & æternus: quatenus scilicet spiritualiter subsistit, & operatur sine phantasmate. Neque enim putandum voluisse Aristotelem intellectum à corpore separatum, inertem & torpidum semper manere, sine vlla cognitione vel operatione. Cui enim bono? Sed sine tali cognoscendi modo, qualem in corpore habet. Dum enim corpori mistus est, intelligit per phantasmata; extra corpus verò, sine illis. Hinc est quod non recorderetur separatus. Quia recordatio à phantasia dependet; imò phantasia & memoria, phantasma & memorabile, solâ ratione differunt, ut re vnum sunt ac idem. Ex lib. de memoria, & reminisc. At verò phantasia (quæ hic vocatur *φαντασία*, intellectus passivus, ut l. 2. de An. tex. 155. lib. de Memor. ca. 1. lib. 3. de An. textu 48. li. de motu Animal. c. 3. corrumpitur, extinguiturque, separato à corpore intellectu: necessum ergo est perire memoriam. Nihil autem intellectus intelligere dicitur, sine hoc intellectu passivo, id est, sine phantasia, cum scilicet est separatus; non quod nihil planè intelligat, sed quod in eo statu alia ratione & modo intelligat, quàm ope phantasie. Tunc enim intelligit sine phantasmatis. Errant ergo vehementer qui credunt per intellectum passivum debere hic intelligi intellectum patientem: de quo superiori capite actum est. Eum enim dixit Aristoteles esse separabilem; immixtum, minimè organicum, & impatibilem passione corruptivâ. Unde sui nimium immemor esset Philosophus, & in manifestam turpemque incideret contradictionem; si eundem nunc organicum, corporeum & mortalem affirmaret.

Intellectus in actu, siue actio intellectus, duplex. Vna, quæ dicitur *ἀδιαιρέτως νόησις*, indivisibilem intellectio: estque eorum in quibus non est falsitas nec veritas: ut est notio siue intellectio, substantiæ, quantitatis, diametri, atque vno verbo simplicium apprehensio.

Intelligibilia duo genera.

Intellectus à se intelligitur, sed non semper

Intellectus separatus non recorderetur.

Phantasia dicitur *φαντασία* *φαντασία*

Ad cap. 5.

Vbi passivus, ibi agens, inuisibilem generis.

Emendatio contextus.

Intellectus actu.

Ad cap. 6.

Actio mentis simplex, vel composita.

Nam cum hæc intelliguntur, nec verum nec falsum enuntiatur. Altera *σύνθεσις* *ἢ σύνθεσις*, compositio; qua res iam conceptas & intellectas componimus, & quasi vnum facimus, affirmando, negando, siue per propositionem tantum, siue etiam per argumentationem, & syllogismum. Nam sub hac altera intellectus actione quæ dicitur conceptuum compositio, continetur argumentatio: alioqui non dux, sed tres intellectus actiones essent distinguendæ. Hæc igitur compositio verum semper vel falsum dicit. Vtrumque autem à tempore pendet: alia enim alio tempore vera, alio falsa. Indivisibile vel actu, quod licet potentia sit diuisibile, non est tamen actu diuisum, vnde melius diceretur indivisum actu: vel potestate, quod nec actu diuisum, nec potestate, vt punctum. Indivisibile actu, vel est in quantitate, vel in specie seu forma. Illud tripliciter cognosci potest. I. vt totum simul. II. per partes cogitatione diuisas, & vicissim intellectis. III. per partes simul cum toto, vt hoc ex illis fit. Primo modo intellectio fit in instanti, vel indivisibili, vno continuoque tempore. Sic linea vna & indivisa, vnâ & indivisa intellectione, vno & indiviso tempore intelligitur, alioqui non intelligeretur tota simul. Secundo, intellectio non fit in instanti, neque tempore vno & continuo, sed diuiso. Tercio, fit intellectio tempore vno & indiviso. At indivisibile essentia siue specie, vt homo, equus, vnâ, simplici ac indivisibili intellectione, in tempore indivisibili, id est, in instanti, intelligitur. Quæ verò sunt indivisibilia & actu & potestate intelliguntur, vt priuationes, id est, per negationes contrariorum; punctum, per continuum; instans, per tempus: vt malum per bonum; tenebræ per lumen. Simplex. Apprehensio essentia vera dici aliquatenus potest; non quidem affirmando verum vel falsum; sed verè percipiendo rei essentiam, vt est, ita vt in ea apprehendenda non decipiatur. Sic enim sensus verus dicitur cum percipit obiectum, vt est. Sic visio vera, quæ ita proprium obiectum percipit, vt non decipiatur. Veritatem hanc, simplicem & incomplexam vocant scholæ; illam verò alteram, quæ ait vel negat enuntiando, complexam.

Indivisibile
actu, vel
potentia.

Intellectio
quæ fit in
instanti &
in tempore.

Simplex,
apprehensio
vt vera.

Ad cap. 8.

Intellectus in actu, qui hîc dicitur scientia actu, alius Practicus, qui ad opus refert cognitionem. Vt intellectus politici: alius Theoreticus, qui in sola nudaque rerum cognitione conquiescit; vt intellectus Physici. De vtroque hic agitur. Vt ergo in sensu externo tres norantur actiones. I. Simplex cognitio, cum primum obiectum sensibile, mouet sensitivum,

ipsumque deducit è potentia ad actum sine passione vlla corruptiua. II. Iudicium boni, vel mali, iucundi, vel molesti, per æstimatiuam; quod est simile affirmationi aut negationi intellectus. III. Fuga vel prosecutio, siue appetitio: hæc boni, illa mali: sic intellectus practicus, qui animæ est dianoëticæ, mouetur primò à phantasmatis, vt sensus ab externis sensibilibus. Secundo, iudicat obiectum apprehensum, bonum vel malum, vera propositione, id est, affirmando vel negando. Tertio, mouet voluntatem ad fugiendum vel appetendum. Vnde dicitur practicus. Quare si sensus sine sensibili externo non sentit; sic anima sine phantasmate nihil vnquam intelligit. Atque vt externa sensibilia (quæ prius mediū afficiunt, putà ær lucidus, id est, lumen, ærem; deinde organum, putà pupillam, tandem sensum communem;) sese habent ad ipsum sensum communem, sensibilem omnium iudicem summum & vltimum, sic & phantasmata ad intellectum: qui omnia intelligibilia percipit, vt sensus communis omnia sensibilia; imò vt sensus communis vnus est re ipsa arbiter sensibilem, ratione diuersus; vt cap. 2. dictum est, sic & intellectus re vnus est, ratione autem obiectorum intelligibilium diuersissimorum, & quorum est iudex, diuersus & multiplex. Mouetur verò practicus & præsentia sensibilis, & absentia, exstimulante sola phantasia, vel mētis conceptibus: vnde sequitur in voluntate appetitio boni, vel fuga mali; estque tunc intellectus *ὁλος ἐν αἰσθησίν*. Sed verū & falsum quæ sine actione sunt, & ad contemplationem, siue Theoreticum intellectum spectant, sunt quidem in eodem genere quod bonum & malum, id est, pertinet ad vnum eundemque re ipsa intellectum, (Theoreticus enim & practicus re idem sunt, sola que ratione differunt,) absolutè tamen distinguuntur, id est, formaliter. Et ratione aliqua: quod scilicet intellectus qui tunc Theoreticus est, ea intelligat per abstractionem, & sine ordine ad opus actionem. vt, vt in Mathematicis non re sed ratione à materia separatis. Vtrum enim ipse intellectus à materia & magnitudine minimè separatus, id est, dum in corpore est, substantias re & ratione separatas, Deum & Angelos intelligat, nec-ne, postea dicendum.

Anima rationalis modo quodam est omnia. Quia quicquid est, vel est intelligibile, vel sensibile: atqui anima rationalis quodammodo est omne sensibile, ratione sensus; & omne intelligibile, ratione intellectus. Cognoscens enim actu, est idem quodammodo cum re cognita, id est, ratione similitudinis, & secū dum speciem ac repræsentationem, non re ipsa. Non enim lapis in anima est, sed spe-

Intellectus
practicus
vt mouetur.

ὁλος ἐν
αἰσθησίν
quæ πρὸς
τὸν νοῦν
ἐστὶν ἡ ψυχή.

Omnino
in actione.

Verum &
falsum ad
intellectum
Theoreticum
spectans.

Ad cap. 8.

ὁλος ἐν
αἰσθησίν
ἐστὶν ἡ ψυχή.

Metasforma
ma forma-
tum.

cies siue forma lapidis. Est ergo anima vel potius mens, vt manus, quæ est *εργασιον* ἢ ἰσχυριον, instrumentum instrumentorum: sic enim mens est forma formarum, sensus sensibilium. Nam vt manus instrumenta omnia conficit, ipsisque vtitur, ita vt ex se nullum sit illorum; sic mens, quæ forma est accidentaria, non substantialis, species rerum omnium recipit, iisque vtitur, nec est re ipsa eorum quidquam, quæ intelligit. Qui ergo sensum non habet, nihil discernere potest aut intelligere. Intelligibiles enim formæ à sensibilibus dependent, & à phantasmatis. Et qui intelligit atque contemplatur, necesse est vt cum phantasmate cōtempletur. Phantasma autem est, vt sensibile sine materia, id est simulacrum & species rei sensibilis, non res ipsa. Sine phantasmate ergo non est affirmatio aut negatio intellectiua, siue iudicium veri aut falsi; imò nec *αποδειξις* ἢ *ῥησις*, primi simplicesque conceptus, aut notiones: aliud tamen ab his est phantasia, atque adeo ab intellectu.

ὁ πῶς δὲ θεῶν
ἢ αἰσθητικῶν
ἀμα φαντα-
σμάτων
θεωρεῖται.

Ad cap. 6.

ὡς κινητικῶν
κινῶν.

Animalium anima omnis cognoscendi seu discernendi potentia, vique motrice definita est. Et de illa quidem quæ vocat *ἡ κεντρικὴ*, hætenus; nunc de hac dicendum. Quodnam videlicet principium sit motus localis animalium, animane tota immediatè, an pars eius siue facultas aliqua? Et si pars, an vna ex dictis. an alia quæpiam? Malè verò Plato facultates animæ diuisit in rationalem, irascibilem, concupiscibilem: sunt enim præter has alæ, vt vegetatrix. Malè alii, in rationis participes, & expertes. Non enim liquet de sensu, phantasia, appetitu, quæ sunt facultates animæ, ab aliis diuersæ; debeant ne ad illas, an ad has reuocari. Vis ergo motrix animalis, non est facultas vegetatrix vel nutriens: quia animal non mouetur loco, nisi ob finem imaginatione apprehensum, & cum appetitu: at facultas vegetatrix experta est imaginationis & appetitus. Deinde mouerentur plantæ motu progressiuo, haberentque partes huic motui idoneas. Nèpe pedes, alas; at hoc falsum. Sed neque sensus, principium est motus progressiuus. Animalia enim quædam sensum habent, quæ tamen non mouentur loco; vt Zoophyta: quibus ideo natura progressionis instrumenta denegauit, quæ alioqui nihil frustra facit, nec deest in necessariis. Non est etiã intellectus, principium motus progressiuus: non theoreticus, quia nihil de actione cogitat, id est, non iudicat aliquid esse faciendum, fugiendum, persequendum. Motus autem progressiuus actio est animalis vel malū fugientis, vel bonum persequentis: nō practicus, quia eius iudicium non semper sequitur actio siue motus. Cùm imperant rationi

Vis motrix
nutriens
non est
in plantis.

Neque in
Zoophytis.

homo non semper obtéperet, sed sæpe agat ex cupiditate: vt faciunt *οἱ ἀνεγκλιεῖς*, *incontinentes*. Denique appetitus non est causa princeps progressiuus motus, siue is irascibilis sit, siue concupiscibilis: quia veri *continentes*, *ἐγκλιεῖς*, licet sentiant se suo appetitu ac cupiditate tentari ac pellici ad motum aliquè deprauatum; resistunt tamen, & rationi obtemperantes, à motu cupiditatis abstinunt. Non est igitur appetitus, nec intellectus practicus, auctor progressionis animalis; saltem si vterque seorsim sumatur, & alteruter solus. Nam vterque simul mox statuetur localis motus principium.

Ad Cap. decimum.

In intellectus practicus, sub quod Phantasia comprehenditur, & Appetitus, sunt principia motus localis animalium. Illa enim duo dirigunt impelluntque vim motricem ad actum siue motionem. Intellectus quidem vel Phantasia, dirigendo, & proponendo quid sit fugiendum, quid amplectendum; Appetitus verò, fugiendo, vel amplectendo. Hic enim mouet alicuius finis gratia & boni iam præcogniti à phantasia; vel intellectu practico. Licet enim finis sit executione ultimus, est tamen cognitione & intentione primus: *Ignoti nulla cupido*. Sed principium praeipuum est Appetitus. Hic enim sine intellectu mouere potest; vt in brutis, & sæpe in hominibus, qui relicto rationis iudicio imaginationem cupiditatemque sequuntur: at intellectus nunquam mouet sine appetitu, id est, sine voluntate, quæ dicitur *βούλησις*, vt appetitus *ὀρεξις*, cupiditas *ὄμιθυσις*. Omnis etiam motionis principium est appetitus, tam rectæ & honestæ, quàm vitiosæ: vnde etiam dicitur appetitus, vt & phantasia, nunc rectus nunc non rectus: at ratio siue intellectus practicus solius recti motus honestæque actionis principium est; omnis enim intellectus rectus est, in primis maximè & vniuersalibus motum principii, in quibus nunquam fallitur, & quantum ex se est, non dirigit mouetque, nisi ad rectum, honestum, verumque bonum. Appetitus autem non rarò inclinatur deflectitque in falsum, turpe, apparensque bonum. Porro in nobis qui temperis differentias percipimus, appetitus est duplex; voluntas scilicet, quæ sequitur iudicium rationis, diciturque appetitus rationalis; & Appetitus sentiens, tam irascibilis quàm concupiscibilis, qui sensum & phantasiam sequitur. Vterque non numero tantum differt, sed specie, id est, genere: vtriusque enim contrariæ sunt appetitiones. Cuius rei ratio est, quòd cognitionem habeamus præsentis temporis & futuri.

Intellectus
practicus
phantasia,
appetitus,
sunt prin-
cipia mo-
tus anima-
lis.

Omnis in-
tellectus
rectus est.

Appetitus
in homine
duplex, ra-
tionalis &
sentiens.

Nam qui per sensum, siue imaginationem iudicat aliquid esse bonum nunc, puta vini potum sibi febrienti; vinum nunc appetit sentiente appetitu, phantasia iudicium secutus: at ratio futuri præscia, cum iudicet fore, vt vinum noceat; & tale iudicium sequatur voluntas, priorem refutat appetitum; ipsaque adeo voluntas vini usum prohibet. Vt verò appetitus duplex; sic appetibile, sensibile scilicet & rationale. Vniuersim autem Appetibile mouentium est primum. Quia ipsam potentiam appetendi, tanquam obiectum, mouet; & intellectum practicum, vel phantasia, quæ mouentia sunt. In animalis enim motu tria sunt. I. quod mouet: & hoc duplex; vnum, quod mouet immotum, estque Appetibile, quod vt finis mouet appetitum, non vt efficiens; alterum quod mouet iam motum, estque appetitus ipse ab Appetibili motus, & mouens animal. II. quo mouet; & hoc pars est animalis, nempe cor, quo vt instrumento, appetibile mouet animal. Cor, inquam, vel alia pars vero cordi respondens, quæ principii finis quæ rationem habeat: vt cardo, *πυλὸν*, sitque immota, vt centrum in circulo. Motus enim fit super aliquo fixo & quiescente. Cor verò licet perpetuò moueatur per Systolem & Diastolem; in centro tamen manere putatur immotum: quia in medio thorace, quoad basim situm (medium enim corporis tenet vmbilicus) eidem parti & loco corporis semper adhæret, & à nullo alio organo motum accipit; sed ipsum aliis, per arteriarum canales & vehicula quantum potest impertitur, calorem, vitalesque spiritus in omnia membra distribuendo. III. quod mouetur, & hoc animal est, illudque perfectum.

Ad Cap. undecimum.

Muscæ, vermes, insectaque omnia loco mouentur, vt perfecta animalia: quare ab iisdem principiis, appetitu scilicet & phantasia mouebuntur. Sed quia imperfectè, indefinitè, & vago quodam ac confusaneo motu feruntur ad sola præsentia & passim occurrentia, ideo imperfectam tantum phantasia, & per totum corpus diffusam habent. Esse verò in illis appetitum constat ex eo, quod dolore & voluptate afficiantur. Est igitur phantasia in brutis omnibus, sed sensitiua tantum: quæ enim *βελβητινὴ* dicitur, siue consultatrix & deliberatiua, solis inest ratione præditis. Deliberare siquidem est multa inter se conferre, ad aliquem finem præcognitum, qui agendorum lex est & mensura, & ex illis multis eligere melius & accommodatius fini: hoc autem opus rationis est. Vincit in-

terdam in nobis sentiens appetitus rationalem siue voluntatem, sed naturalis ordo postulat, vt superior & princeps, quæ voluntas est, imperet, moueatque sentientem, vt sphaera superior inferiorem; & tunc tres motus fiunt, Voluntatis imperantis, Appetitus sensitiui resistentis, Corporis obtemperantis. Sed cum sentiens vincit, duodumtaxat fiunt. tunc enim non reluctatur voluntas, sed decipitur. In syllogismo practico constante ex maiore vniuersali, & minore singulari, & conclusione etiam singulari, plus vrgent mouentque ad agendum minor & conclusio, quam maior vniuersalis: quia propositiones particulares sunt operi viciniore.

Ad Cap. duodecimum.

Vuens omne à primo suo ortu ad mortem vsque, nutriendi facultatem habet: quia crescit, consistit, decrescit, quæ sine nutritione non fiunt. Sed non omne viuens sensus est compos. Stirpes enim sensu carent, quia corpore constant simplici, id est, terra maximè, quæ in eis abundat ac prædominatur: (alia enim elementa in plantis etiam mixta sunt): ideoque expertes sunt temperiei & proportionis quatuor primarum qualitatum, quæ ad tactum est necessaria: & quia non recipiunt formas sine materia, id est, species intentionales, per quas fit sensatio. Omne autem animal sensum habet, tam id quod progreditur, (idcirco enim motum ei natura dedit, vt alimentum quæreret, cuius si sensum non haberet, moreretur, & frustra mortice facultate, organisque progressionis fuisset instructum:) quam id quod non progreditur, vt conchylia, quæ ideo non mouentur, quod alimentum coniunctum habeant & paratum. Non sufficit verò nutriendi facultas, cum intellectu. Nam nullum corpus animatum mentis compos est, quin sit & sensus. Si enim mens esset sine sensu, vel id in bonum animæ cederet, vel corporis; non animæ, quia sic non magis meliusve intelligeret: imo quandiu in corpore est, tandiu à sensu pender in intelligendo: non corporis, quia sic compages & fabrica corporis firmior non fiet aut diuturnior. Omni autem animali sensum inesse oportet etiam imperfectissimo, quia nullum sine tactu viuere & conseruari potest. Si enim tactus sit expertus, non poterit noxias qualitates discernere ab vtilibus; neque illas fugere, has amplecti: atque adeo facile vel igneo calore consumetur, vel gelida aqua extinguetur. Idem de gustu, qui tactus est aliquis, sentiendum, quo si caret animal, non nutrietur. Est enim gustus, sensus alimenti. Reliqui sensus, non sunt ita necessarii.

Tria in motu animalis.

Superior appetitus mouere debet inferiorem ac viscera natura

In agendis plus mouet particularia.

Omne viuens quædam vult, nutritur.

Omne animal est sensus compos.

Animalia imperfecta, vt musca, vago in certoque motu feruntur, quia phantasia habet imperfectam.

Viuens, ibi sensus & vita.

Nullum animal viuere potest sine tactu, & gustu.

Color enim, sonus, & odor, non nutriunt. Quamquam & illi gradienti animali necessarii sunt; si non omni. Necessum enim est ad salutem gradientis animalis, ut non modò cominus sentiat, (quod tangendo fit,) sed eminus, quod per alios sensus, olfaciendo scilicet & videndo distans alimentum ad quod accurrat; & audiendo lethiferi tonitruum fulminisque impetum & fragores, aliaque noxia, ut fugiat. Sensibilia enim ista per externum medium sentiuntur, quod affectum & veluti consignatum speciebus & similitudinibus quasi sigillis obiectorum sensibilem, mouet excitatque sensum. Sic enim satius est & commodius visionem fieri per receptionem specierum siue imaginum à coloribus & figuris, in oculos per medium aërem transmissarum; quàm per radiorum ex oculis emissionem: qui quidem radii ab obiectis frangantur ac reflectantur. ut Platonicus Opticique complures volunt.

Ad Cap. decimumtertium.

Corpus animalis non potest esse simplex, id est, igneum, vel aqueum, aëreum, vel terreum. Quia omne animal tactum habet, qui mixtionem requirit, certamque proportionem quatuor primarum qualitatum. Sed nec tactus terreus dici potest: quia non modò terræ qualitates percipit, sed calorem, frigus, aliasque omnes: imò quæ terrea sunt, ut plantæ, ossa, pili, non sentiunt. Sine tactu autem nullus est sensus, licet ille sine aliis esse possit. Et Animal quidem sine vitæ detrimento, aliis sensibus priuari potest; non tactu. Cum enim animal tactu viuat, & per eum solum stare ac definiti possit; si eo priuetur, & vita etiam priuabitur. Hinc excessus & exuperationes aliorum sensibilem, licet propria organa destuant, ut nimia lux oculos; non tamen animal ipsum corrumpunt perimuntque, ut tractilium excessus. Quòd si sonus tonitruum v. g. auditum destruens, videatur & animal interficere, id per accidens fit, & non ratione soni, sed plagæ & concussionis aëris vehementissimæ, atque adeo quatenus sonus cum tactili iungitur. Est ergo tactus planè animali necessarius, ut videlicet animal simpliciter sit, cæteri verò sensus, ut bene sit, & commodiorem feliciorumque vitam degat. Sic per visum, videt in aëre, aqua, & omnino in perspicuo: per gustum, saporibus iucundis delectatur, insuaues respuit: per auditum, voces, sermonem, & quicquid ei ab alio significatur, percipit: ut vice versa per linguam, (cuius officium est non gustare tantum, sed loqui & vocem dearticulare,) aliis quid velit, cogiterve, enuntiando signat.

Tom. II.

ficat. Hæc habentur libro tertio de anima.

Liber De Sensu & Sensibili.

Vnicus est, in septem capita distributus. vbi de sensuum organis, obiectisque agitur, in supplementum librorum de anima. Sunt enim & hic, & sequentes libelli, de memoria, de somno, in somniis, iuuentute, vita, respiratione, appendices quædam ad libros de anima; dicunturque vulgò parua Naturalia. Inscribitur hic primus, *ἢ ἀἰσθητικῶν καὶ αἰσθητῶν*, de sensu & sensibilibus, vel, ut alii credunt, *ἢ ἀἰσθητικῶν, de sensiferis, siue organis sensuum.*

Primo igitur capite aperit institutum & ordinem futurarum tractationum, esse scilicet dicendum de iis quæ communia sunt, & quæ propria animalium & viuentium. Deinde docet, ea quæ animalium communia sunt & propria, ad corpus & animam simul pertinere, ut sunt sensus, memoria, ira, cupiditas: hæc enim sine corpore non fiunt. Esse etiam alia quæ viuentibus omnibus conueniant, alia quæ animalibus quibusdam. Eorum verò quatuor sunt coniugationes, *συνεχίαι*, scilicet, *ἐπιγρηγορία καὶ ὕπνος, καὶ ἰσχυρία καὶ ἀσθενία, καὶ ἀπαισία καὶ ἀπαισία, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, vigilia & somnus, iuuentus & senectus, respiratione & expiratione, vita & mors,* de quibus dicendum sigillatim Physico, ut & de primis sanitaris & morbi causis; in quibus Physicus quidem consistit, sed Medicus ab iis auspicatur, & suæ artis primordia ducit. Tertio, Animalis omni sensus duos esse necessarios, tactum & gustum; alios minimè: Qui tamen insignem afferant utilitatem, hominibus maximè ad disciplinas & scientias; visum quidem per se; quia omnia corpora percipit; auditum per accidens, quia nomina rerum, sermonesque, quibus omnia significantur, vocibus adiunctos audit, ex præceptore, non qua nomina sunt & signa, sed qua voces & soni. Ideo cum facilius sit audire & discere ab alio, quàm proprio Marte, arteque quidquam inuenire; magis confert ad prudentiam & scientiam auditus, quàm visus. Hinc eorum qui ab ortu priuantur utroque sensu, cæci sunt mutis & surdis prudentiores: quia hi discere & instrui non possunt, illi possunt.

Explicat cap. secundo, sensuum organa quæ nonnulli iuxta elementa quatuor distinguunt, sed nesciunt cui quantum possit accommodari. At omnes visum igneum faciunt, quia ex oculo compresso & commoto igneus fulgor apparet. Sed

E iij

Fit visio per receptionem specierum, non per emissionem radiorum.

ἢ ἀἰσθητικῶν καὶ αἰσθητῶν.

Tactus necessarius animali.

Excessus tactilium interficit animal.

Non aliorum sensibilem.

Alii sensus viles & commodi.

Parua naturalia.

Ad cap. 1.

Vbi definit Physicus, ibi incipit Medicus.

Auditus est sensus disciplina.

Ad cap. 2.

non ideo oculus, visusque igneus est; fulgor enim ille est à læuitate & politie pupillæ, vel tunicæ corneæ, (quæ hic dicitur oculi pars nigra mediaque) celeriter in tenebris confriatæ. Læuia enim & polita in tenebris fulgent, vt capita quorundam piscium, *οὗτος ὁ τῆς οὐπτιᾶς ὄψις: Sepia atramentum.* Oculus ergo ea parte læuis & politus, dum celeriter & in tenebris confriatur, splendorem emittit, & quodam refractionis modo seipsum videt, quasi factus duo, videns & visum. Quod si oculus igneus esset, & visio fieret per extramissionem, quasi exeunte è laterna lumine; cur in tenebris non fieret visio? Adest enim lumen sufficiens. Nec dici potest lumen radiosve oculorum extingui in tenebris. Non enim lumen extinguitur: quia extinctio est calidi sicci, vt flammæ, carbonis igniti, à frigido, humido; at lumen nec calidum, nec siccum est. Oculus ergo aqueus est & translucens: translucens quidem & perspicuus, vt cum aëre communicet; aqueus autem, vt melius species recipiat, firmissime ac diutius conseruet: aër enim facillimè diffluit ac dissipatur. Vt ergo organum visus aqueum, sic auditus, aëreum; olfactus, igneum (nam odor fumida est exhalatio & ignea) tactus & gustus terreum.

Oculus non est igneus.

Oculus est aqueus & perspicuus auris aërea, odoratus igneus, gustus si tactus terreus.

Ad cap. 3.

Repetit capite tertio, quædam de sensu, lumine, colore, perspicuo, dicta libris de anima. Perspicuum est quid commune aëri, aquæ, aliisque corporibus, plus minus. Luminis natura in perspicuo est indefinito, quod scilicet se toto lumen recipit ac in intimis partibus à visu penetratur. Color est extremitas siue terminus, vel superficies perspicui in corpore terminato. Dicitur color superficies, non quod verè sit superficies, sed quia in ea est & cernitur. Color enim internus & corporum terminatorum non videtur qua talis, sed vt prodit se in superficie: corpus verò terminatum est quod visum sistit & terminat in sua superficie: ita vt ipsum visus non penetraret, vt astra & corpora colorata, diciturque perspicuum improprie, & cum addito, terminatum. Nam perspicuum, proprie interminatum siue indefinitum dicitur, & se toto recipit lumen, vt aër, aqua: vt verò in aëre nunc lumen, nunc tenebræ; sic in corporibus album & nigrum. Ex quorum varia missione; vt ex appositione, quam norunt pictores, varii oriuntur colores.

Ad cap. 4.

ni xugr.

Quarto capite odorem & saporem cognatos facit, sed huius maximè causas speciesque enarrat. Sapor est affectio siue qualitas in humido aqueo facta à sicco terrestri, & calore decoquente, gustum è potentia ad actum per alterationem dedu-

cens. Eius verò sicci sapor affectio est vel privatio, quod nutriendi vim habet: & dulcis quidem sapor alit, falsus verò & acutus sunt condimenta. Atque vt colores ex albo & nigro commisti, sic cæteri saporis ex dulci & amaro oriuntur. Tot saporum quot colorum species, nempe 7. Pinguis specie dulcis est; falsus & amarus fere idem. Medii acer, austerus, acerbus, acidus. Colores 7. sunt hi, flauus, puniceus, purpureus, viridis, cæruleus, albus, niger. Sub nigro enim fuscus continetur. Circa communia sensilia falluntur sensus, non circa propria. De saporum affectionibus dicitur in Physiologia plantarum.

Quinto capite, de odore ea ferè tradit, quæ de sapore dicta sunt. Odorem enim fieri vt saporem: vt enim terrea siccitas in humido aqueo mixta & diluta, saporem creat, si calor accedat ad coquendum; sic humidum, quod iam sapidum est, cum sicco permixtum in aëre vel aqua, odorem facit. Quare odor est natura quædam saporosæ siccitatis in humido dilutæ: à sapore enim est odor. Hinc quæ sapore carent, carent odore, vt elementa, lapides, nisi quid alienum permixtum sit: mare enim odorem habet, quia saporem habet falsum à sicco terrestri vsto permixto: omnia verò odorata, sapida. Aquea autem minus: quia odorata sicciora. Vt enim in sapore vincit humidum, sic in odore siccum. Sunt tamen mirè affines saporibus odores: quorum species iisdem notantur vocabulis. Vt enim saporis sic & odores acres sunt, dulces, austeri, acerbi, pingues: & putidi odores amaros saporibus respondent. Atque vt frigus & concretio saporis obtundunt; ita odores abolent, calorem eneruando. Hinc hyeme vix odores percipiuntur. Odores alii per accidens iucundi vel molesti: vt ii qui comitantur saporis ciborum. Sunt enim eatenus grati, quatenus adiuncti sunt edulibus sapidis quibus nutrimur. Hinc esurientibus suaues sunt, satiatis verò ingrati. Alii per se sunt suaues, vt florum: quorum sensus cibi appetentiam non prouocat, vt illorum, imo tollit potius. Verum enim est quod dixit Stratis, *ὁ τῆς θάλας ἔσπται, μὴ ἐπιχθί μῶστος, εὐμλέως κοκίται, non oportet affundere unguentum;* quod scilicet suauiter oleat, quamquam voluptarii homines poculis olentia miscunt. Delectantur verò homines calidis odoribus, quod his cerebrum frigidum humidum recreetur; quibus percipiendis natura respiratione abutitur: cuius alioqui proprius vsus est, præcordia pectusque refrigerare. Organum enim olfactus est in capite, ad quod cum spiritus ascendit, aufert id quod instar operculi superpositum est:

Ad cap. 5.

ni o apud.

Odoribus & saporibus similia: d. sferentia.

(non explicat clarè organum olfactus Aristoteles, quod vult Galenus 8. l. de usu part. cap. 6. esse anteriores cerebri ventriculos. Auerroes 2. Collect. cap. 17. narium membranam, vel neruum per nares expansum. Auicenna 5. Fen. 3. can. 1. Albertus Magnus 2. part. Summæ de hom. in tractat. de olfactu, & alii multi, carunculas mammillares supra os spongiosum, ethmoides vel cribriforme dictum, sitas, quæ sententia probabilior est) & sic fit olfactio. Hinc nihil olfacimus, nisi respiremus. Aliter verò olfaciunt quæ non respirant, vt pisces. Habent enim vt oculos, sic organum olfactorium semper paratum ad quemuis odorem. Vnde nullum licet graue olentem fugiunt, nisi fortè sit lechifer & perniciosus, vt *de Siliu & deopandis, sulphuris, & rerum bituminosarum.* Hoc enim tetra odore enecantur, vt homines, carbonum & prunarum halitu. Malè Pythagorei odores nutrire dixerunt: quia quod nutrit, mixtum est & corpulentum: ita vt post nutritionem debeat quiddam egeri, tanquam inutile excrementum: ac odor non est eiusmodi, eum sit aereus, vel aqueus. Adde quod locus odorum, organumque, in capite est, locus ciborum alibi, in ventre scilicet. Nihil ergo per se ad nutritionem confert odor, licet conferat ad sanitatem.

æquales erunt, & sic se mutuo impediunt: cum enim minor motio maiorem impediatur, multo magis æqualis æqualem. quare neutra sentietur. Vel ex vtrisque alius erit sensus confusus, vt in concentu septichordii constantis fidibus septem, hypate, parhypate, lichano, mese, paramese, paranete, nete. Vel certè motiones erunt inæquales: & sic maior & excellentior mouebit sensum, non minor, quæ à maiori obtunditur, eliditurque: & sanè, *Pluribus intentus minor est ad singula sensus*: Statuit tamen omnino posse. Certum enim est simul percipi album & dulce, album & nigrum: illa quidem à diuersis partibus siue facultatibus; hæc verò ab vna eademque videndi facultate. Ex quo sequitur quòd si omnia sensibilia simul sentit anima, debeat vna quæpiam animæ pars siue facultas, vnus-ve communis & princeps sensus constitui, quo omnia sentiat; & qui sit vnus re ac numero, ratione autem & officio multiplex, vt pomum quod vnus cum sit numero, ratione tamen & affectione multiplex est: cum simul sit suauis, flauum, rubrum, rotundum, odoratum. Concluditur tandem, omne sensibile magnitudinem habere, adeoque nullum indiuisibile sentiri posse. Hæc ad librum de sensu & sensibili dicta sint.

Organum olfactus.

Halitus carbonum enecat homines.

Odor non nutrit.

Dati sensum vnus communem.

Indiuisibile non sentitur.

Ad cap. 6.

Sexto capite quæstionem mouet de diuisibilitate sensibilium qualitatum, an ea in infinitum diuidi possint, vt corpora continua, quibus inhaerent. Deinde statuit species siue genera sensibilium finita esse, quia clausa sunt extremis omnia, iisque contrariis. Color enim albo & nigro; sapor dulci & amaro; & cæt. continentur. Tertio, sensibiles qualitates diuidi per accidens, ad diuisionem continui; siue in partes magnitudine æquales finitas, siue in æquales & proportionales potestate infinitas, fiat diuisio. Atque vt in continuo aliud est actu, aliud potentia; sic in sensibilibus aliud est potentia sensibile, vt pars coniuncta toti, aliud actu, vt ipsum totum; vel pars à toto separata: quæ tamen si minima est, per se actu non sentietur, separata, ob defectum magnitudinis requisitæ, licet per se potentia sit sensibilis. Cum enim toti vnita fuerit, sentietur. Quarto, Sonos & odores successiuè in medio generari, ac sensum deduci in organa, lumen verò in instanti produci in toto perspicuo, non translatione siue motu locali.

Ad cap. 2.

Septimo capite aliam quæstionem ponit. an possint duo sensibilia simul eodemque tempore ab vno homine percipi. Concludit primò videri non posse, hunc in modum: Vel enim eorum motiones

Liber de Memoria & Reminiscencia.

Vnicus est, duobus constans capitibus. prius est *dei in rebus*; posterius, *dei ad reuerentiam*. Memoria enim à reminiscencia differt: eo quod, qui hac pollent, ingenio sint celeres, & dociles: qui verò illa, tardi. Est ergo memoria præteritorum quæ calidæ sunt: vt sensus præsentium, opinio & spes futurorum. Atque vt memoremur, necessum est id nos aliquando intellexisse, vel sensisse. Hinc ea sola animalia quæ temporis sensum habent, memorantur: vt equi, canes. Non est verò memoria sine phantasmate, etiam ea quæ de intellectibus est; cum enim quis meminit, sentit se prius id vidisse, vel audiuisse, vel didicisse: quare ad phantasiam reuocanda est memoria per se, cum hæc sit imaginabilium; ad intellectum verò per accidens. In qua ergo animæ parte est phantasia, quæ hic dicitur sensus princeps, in eadem residet memoria. si enim in parte, id est facultate quadam intellectiua, statueretur; non conueniret brutis plurimis: quibus tamen reuera inest. Redeunt enim ad nidos, & latibula, agnoscunt sobolem, & homines semel visos: recordantur verberum inflatorum, somniant. Quanquam hæc vera sunt de

Ad cap. 1.

πρωτον.
 Quomodo
 fiat memo-
 ria.

perfectioribus, non de imperfectis, ut sunt conchylia, insecta, vermes. Fit memoria cum affectio quædam picturæ similis, id est, simulacrum siue imago, per sensum in anima imprimitur, vel in parte corporis memoriam habente: ut si sigillo cera consignaretur. Vnde qui imaginem & figuram sensationis non recipiunt, quod fit vel ob nimium assiduumque motum, nimiamque humiditatem, ut in pueris, & iis qui celerimi sunt ingenio; imò & senibus, qui motu decretionis aguntur; vel ob duritiem, siccitatem & algorem partis excipientis: ut in frigidis siccis & quales sunt senes decrepiti. Moderata ergo cerebri temperies, sed in siccum magis deurgens, aptitudinem facit memorandi. Creditur vulgo occipitium organum memoriæ. Vult tamen Galenus interiores animæ facultates omnes esse in toto cerebro, nec locis sedibusve discludi.

Sicca tem-
 peries me-
 moria con-
 fert.

Ad cap. 2.

Reminiscentia non est memoriæ ἀνάληψις ἐπιλήψις, resumptio, nec assumptio; sed utraque specie differt: licet vna alteram comitetur in iis quæ ratione vtuntur. Non enim est in brutis reminiscentia, licet sit memoria: cum reminiscentia fiat ratiocinando & diligenter disquirendo; atque ex vno aliud continuata serie ac ordine colligendo; tandemque quod exciderat, in mentem reuocando: ut si quis lacte viso, de candore cogitet, à candore progrediatur in aërem, ab aëre in humorem, ex quo Autumnus tandem quem inuenire satagebat, in mentem redeat. Cum enim reminissemur, quibusdam antegressis motibus mouemur quo vsque ad eum moueamur, post quem ille sequi consuevit. Qui superiora corporis vasta amplexu habent, & pumiliones, non valent memoria, quia in his sensifica vis pondere corporis opprimitur.

Quomodo
 fiat
 ἀνάληψις

Qui non
 valeant
 memoria-

Liber de Somno & Vigilia.

Ad cap. 1.

Tribus absoluitur capitibus. In primo aperitur institutum: deinde docetur, ad eandem vim partemque animalis pertinere Somnum & Vigiliam; quia sunt opposita. Vigilia enim est vt habitus vel forma, somnus autem vigiliæ priuatio. Vtrumque etiam eodem dignoscimus, nempe sensu. qui enim vigilat, sentit actu: qui dormit, non sentit actu, externo sensu. Est verò sensus actu, motio quædam animæ per corpus. Quod si vigilia in sentiendo consistat: Sentire verò proprium non fit animæ, nec corporis, inanime enim sentiret; sed vtriusque; profectò vigilia non erit etiam propria corporis, vel animæ. Quæ ergo sensu carent, ea nec dormiunt, nec

πρώτον.

vigilant, vt plantæ. Quibus verò vtrumque conuenit, non semper vtrumlibet conuenit, nullum enim animal semper dormit, aut semper vigilat; sed vigiliæ, quæ lassitudinē inducit, succedere debet somnus: fieri enim non potest vt semper animal laboret. Est ergo somnus impotentia ab exolutione sensus, & excessu vigiliæ. Hic autem excessus vel morbosus est, vel sine morbo: vnde existit somnus siue impotentia, & exolutio pariter duplex. Quod si somnus affectio est sensoria partis, & quasi vinculum & immobilitas; sensoria autem vis ad sentiendum sit comparata, neque quisquam per quietem sentire possit: sanè omnis somnus erit ἐξάντη, expergiscibilis, & solubilis. Somnus ergo est immobilitas & vinculum sensus. Vigilia eiusdem solutio & relaxatio.

πρώτον.

πρώτον.

Secundo capite concluditur, Somnum & Vigiliam affectiones esse sensus communis. Qui cum animalibus insit omnibus, quia tactus cum quo coniunctus maximè est, cunctis conuenit, omnia etiam animalia dormient & vigilabunt. Non consistit autem somni ratio in otio & cessatione qualibet sensuum: alioqui syncope & animi deliquium, & iugularium venarum interceptio, somnus esset; sed in impotentia sentiendi ex eo tantum nata, quod primus ille ac communis sensus, quo animal omnia sentit, affectus sit, ligatus & lassatus: eo enim lassato ac quiescente alii etiam sensus cessant; non contra. Vno quippe externo sensu affecto & lassato, non est necesse alios, & multo minus communem, lassari & quiescere. Cum autem natura agat semper ob finem, finis somni, (qui etiam dicitur ἀνάπαυσις, quies,) conseruatio est & salus animalium: qui tamen somnus est ob vigiliam, id est, ad sensus & sapientia munia obeunda. Hæc enim finis sunt eorum quibus alterutrum competit, cum sint optima, vt finis. Principium sensus, motus, atque adeo somni & vigiliæ, est pars circum cor inter caput & aluum: sed hic est error Aristotelis: quem medicinae principes condemnant; qui cerebrum sensus motusque animalis principium esse fortissimis rationibus, usque anatomicis, demonstrant.

Ad cap. 2.

Quis
 sensuum
 cessatio non
 est somnus.

Finis som-
 ni.

Error Ari-
 stotelis.

Statuitur non omnem sentiendi impotentiam esse somnum, sed eam quam facit, ἀναθυμίασις, diuaporatio alimenti, quæ sursum eueata regreditur & refluit, instar Euripi. Hinc somnus sæpe à cibo sumpto, quia tunc humidum multum & corpulentum euaporat, sursumque fertur. Quod cum consistit, aggrauat caput, & πρὸ τοῦ κεφαλῆς, facit addormiscere, Gallicè, sommeiller: cum verò descendit, & reciprocando calorem

Ad cap. 3.

repulit, fit iam somnus, ἡ ζωὴ καθεύδῃ. Sic autem somnum fieri testantur ὑπνωτικά, soporifera, vt papauer, mandragora, vinum, lolium. Hæc enim omnia, καθύπερθε καὶ πρὸς τὴν κεφαλὴν, grauedinem capitis inducunt, vaporibus multis sursum sublatis. Labor etiam somnum conciliat: quia colliquat & fundit humores, vnde vapor. Somnolenti ebrii, pueri. Item, ἀδύλοφοι, ταπεινοί, καὶ μαλακοκέφαλοι. Infomnes, melancholici, quia interior locus refrigeratus est, vnde vapor non exhalat, præsertim cum aridi sint, ideoque edaces. Est ergo somnus, σιωπὴ καὶ τὸ θάρρος αἴσθησις, καὶ ἀπὸ πλείωνος θερμότητος. *Regressus caloris intro, & naturalis quedam circumobstentia:* partes enim extimæ & superiores frigent, intimæ & inferiores calent. Cum verò absoluta est coëctio, animal expurgiscitur; tuncque calor sanguinem fæculentum à syncero discreuit, victoriamque reportauit, qui scilicet calor ambientis frigoris opera, intro coierat, urgente & vigente somno. Hoc loco facit Aristoteles cor principium venarum & sanguinis: facit & tres cordis sinus siue ventriculos. vtrumque falsum esse docet Anatome. Duo enim tantum sunt cordis ventriculi dexter & sinister, & Hepar venarum principium est, & sanguinis opifex. Cor autem arteriarum dumtaxat origo, & spirituum vitalium sanguinisque arteriosum: vt Cerebrum neruorum, & spirituum animalium. Sed excusatione dignus est Aristoteles, cuius tempore humani cadaueris sectiones non fiebant, nisi forte rarissime & oscitanter. Quamquam & Peripatetici quidam eius sententiam tuentur ac defendunt.

Liber de Insomniis.

ἢ ἐν ὑπνῷ.

TRia habet cap. Primū statuit, τὸ ἐν ὑπνῷ Somnium, non percipi sensu externo, nec ad opinionem mentem-ve referri, licet somniando præter visa, mens alia intelligat. Neque enim quicquid in somno videmus, aut cogitamus, somnium est. Sensoriæ igitur partis affectio est somnium, quatenus imaginatiua est: sensus enim communis & imaginatio vna numero vis est, ratione essentiaque differens: somnium autem spectrum quoddam est & phantasma vel visum in somno apprens.

Secundum ponit Hypotheses, explicatque; vt doceat post functiones sensuum externorum remanere in organis affectiones ab obiectis inductas, id est, motiones ipsas ac similitudines. Sic cum à sole oculum abducimus in opacum, nihil cernimus: quia tunc luminis species & motio oculum

adhuc possidet. Vel si viso sole conuiuemus; primò quidem apparet lumen, quale est: deinde quid puniceum, tum purpureum, donec atrum appareat, & exolecat. Item si viso amne celeriter moto ac fluente, oculos transferamus ad arbores, vel alia quæ stant; ea moueri videbuntur, ob motus impressionem remanentem.

Tertium Hypotheses prædictas accomodat ad insomnia; docetque motiones ab externis sensibus inter vigilandum acceptas, manere in somno, & cum occurrunt, inter dormiendum facere insomnia, licet non quouis somni tempore, nec quouis ætate. Non enim se proferunt imagines, nisi resederint & quieverint humores. Hinc statim à cibo non fit somnium, nec statim à natiuitate: quia tunc nimia est cōmotio propter alimentarium calorem. Vt ergo in aquâ vehementer agitât nulla apparet imago, vel maximè distorta: in eadem verò quiescente, pura & expressa redditur: sic cum humorum tumultus est & agitatio, vel nullæ redduntur imagines, vel horribiles; vnde ingrata somnia, vt Melancholicorum & ægrotantium: At cum resedit sanguis & humores quieuerunt, pura gratæ redduntur somnia. Est igitur somnium phantasma siue apparitio, quæ à motu sensibilium iam sensu perceptorum orta, animalibus inter dormiendum occurrit, & quatenus dormiunt. Non semper fit somnium. Quidam enim tota vita non somniant. Sed hoc rarum. causa eadem cum ea quæ somnium impedit statim à cibo, & in pueris.

Liber de Diuinatione per Somnium.

Dvo habet capita, ἢ ἐν τῷ μαντικῷ τῷ ἐν τῷ ὑπνῷ, *De diuinatione in somno facta*, quam non esse contemnendam docet experientia, ratio, & autoritas. licet iis somniis fides abrogetur, quæ nulla ratione nituntur. Non est Deus causa somniorum, ea enim bonis & sapientibus concederet: at constat ea quibusuis indiscriminatim obuenire. Oportet ergo somnia alia esse eorum quæ sunt, causas; alia signa, alia casualia, accidentia, συμπτώματα. Ea sanè obseruant diligenter, ἢ ἰατρῶν οἱ γὰρ ἰατροί, *Medicorum politissimi*, tanquam signa affectionum & morborum: cum enim quis somniat se dulci & mellito sapore frui, signum est tenuis pituitæ destillantis. Sed & somnia, causas esse actionum patet: fit enim vt cum interdium de re agendâ cogitare cœpimus, nullaque expedita agēdi ratio sese tum obtulit, ea somniando occurrat, quam excitati

Post sensuum functiones, remanent retum species.

Ad cap. 3.

Quinto sanguine sunt pura somnia.

Vera definitio somnij.

A Deo non sunt somnia.

Medici obseruant
Iohannes
scripsit
Hippocrates lib.
ἢ ἐν ὑπνῷ

Cur stolidi
res prae-
sagiant.

amplectimur. Sed sunt somnia multa, quorum ratio nulla est; ideoque fortuita: quae tamen interdum vera sunt, & cum effectu. quia inter tot falsa, vnum verum esse contingit. iuxta illud *ἄν πολλα βάλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοίσι βάλῃς. Si multa iacias, aliud aliis ieceris.* Stolidissimi quique praesagiant: quia eorum mēs vacua cogitationum est aliarum, suoque cum non sentiant motus, peregrinos maximè aduertunt. Amici de amicis certa saepe somniant, vt melancholici. Optimus coniector & interpret somniorum is est, qui similitudines probè nouit, & simulachra quaecumque celeriter discernit.

Summa libri de communi motu animalium.

DOctrina huius libri, *ἡ τῆς κοινῆς κινήσεως κινήσεως*, duodecim capitibus continetur, in quibus statuitur, I. omnem animalis (quod volatu, vel natatu, vel incessu, vel alio motu mouetur) motum quiete aliqua niti: ita vt si pars vna moueatur, putà cubitus; altera quiescat, putà brachium, atque ideo articulorum flexus esse: imò verò necessum esse vt etiam corpus illud externum, per quod moueatur animal, vt aër, terra, stet, quiescat, resistatve. Caelum enim ipsum ita mouetur, vt circa terram immobilem moueatur, quasi fabulosi Atlantidis pedes in terra habentis, virtute sustineatur. II. Statuitur animalia omnia moueri ob finem, per cogitationem, electionem, voluntatem, cupiditatem. III. Electionem & eligibile pertinere ad cogitationem & appetitionem. IV. Non omne excogitabile esse eligibile, sed id quod finis est actionum liberarum. V. In actionibus vltimum esse motum localem. VI. Intellectus theoretici finem esse contemplationem, practici actionem. VII. Principium actionis esse *τὸ δυνάμις & φικπῆ*, id quod persequi vel fugere debemus; illud iucundum, hoc triste. vtrumque autem esse cum frigore & calore. VIII. Quod incedit, simul intelligere, quòd sit incedendum; & incedere, nisi fortè quid obstat. IX. Principium animae mouentis esse in medio, vbi etiam est sensitium. X. Medium illud esse appetitum, qui ab appetibili motus, mouet corpus, petito robore à spiritu insito, cuius locus focusque cor est; vel quid cordi analogum, in iis quibus verum cor deest. XI. Moueri animal motibus voluntariis, & non voluntariis. Hos verò vel esse inuoluntarios, *ἀευσίους*, vt motus cordis & pudendi, cor enim & pudendum visa re aliqua, vt formosa muliere, statim mouentur, mente non iubente: vel non voluntarios propriè,

Error Aristotelis à corde principium animalis motus repetentis.

ἀευσίους, quorum scilicet domina non est imaginatio, nec appetitus, vt sunt somnus, vigilia, respiratio.

Summa libri de longitudine & breuitate vitae.

CAusae τῆς μακροβιότητος & βραχυβιότητος, Vitae longioris & breuioris, exponuntur sex capitulis. Statuitur I. hac diuturnioris vitae differentiâ & genera tota à totis generibus differre, id est speciem à specie: nam generatim, hic differre dicitur homo ab equo, & genus hominum viuacius, genere equorum. Item indiuidua ab indiuiduis eiusdem speciei, quae hic speciatim differre dicuntur. sic enim alii homines qui scilicet in calidis regionibus degunt, viuaciores sunt aliis, iis nempe qui frigida loca incolunt. II. Ignem & aquam sibi inuicem causas esse generationis & corruptionis, atque adeo similiter ignea & aquea. III. Quae locum mutant, ea vel diutius, vel breuius durare, quàm propria conditio ferat: cum ad id conferat vel obsit continens; nunquam tamen fore incorrupta & perpetua, si modò materiâ constant, eaque elementari; quae à contrariis facile impetitur. IV. Ex corporis magnitudine, vel paruitate non colligi durationem maiorem vel minorem. equus enim homine maior, & insecta longè eodem minora, viuunt minus homine. neque etiam ex eo quod sanguineum sit animal, viuunt ideo diutius. Apes enim diutius viuunt, quàm quaedam sanguinea; neque quod exanguis; neque quod terrestre, neque quod marinum. Sed absolute & vniuersim stirpes diutissimè viuunt, vt palma. Deinde in genere animalium, sanguinea diutius viuunt quàm exanguia, absolute loquendo, & pedestria siue terrestria, quàm aquatica. Quod si pedestria sint & sanguinea simul & vasta amplexaque, ea diutissimè viuunt vt homo, elephas. quod vt plurimum & maiori ex parte accipiendum est. V. Cum animal natura calidum sit & humidum, & in his vita consistat; vtrumque ad vitae longuitatem copiosum esse debere. paucum enim humidum facile siccescit, ideoque citò senectutem quae siccitas est & marcor, accersit. Hinc maiora, ceteris paribus, viuaciora; quia plus habent humidi pinguis, & aërii, de hoc enim sermo est: pinguis enim non solent putrescere, quia aëria. aër enim respectu aliorum corporum est: velut ignis, qui non putret. Quòd si pingui humido calidum respondeat, vita fit longissima. Sed purum & ab excrementis immune debet esse viuens ad longuitatem, sunt enim vitae contraria. Hinc quia semen excrementum est, eo quae

Homo viuacior equo.

Stirpes absolute viuacior animalia sanguinea siue terrestria & amplissima.

A copia humidis pinguis, & calidi innatae vitae diuturnitas.

quæ abundant & salacia sunt animalia, o-
cysimè senescunt: maximè cum seminis
profusio siccet attenuetque. Hinc passeris
breuiorem vitam agunt ob salaciam, &
mares maximè: licet absolutè mares natu-
ra fœminis sint viuaciores, quia calidiores.
Facit & tepida calidaque regio ad longæ-
uitatem: quia calida humiditas vitæ causa
est, & incrementi. Facit & alimentum op-
portunè & cum modo assumptum. Calor
enim cibo destitutus seipsum emacerat,
propriamque materiam; id est, humidum
pingue & radicale, consumit. Viuunt mi-
nùs aquatica quam pedestria; non quod
illa sint simpliciter humida, sed humida
humiditate aquea quæ facillè corrumpi
potest: quia frigida & cōgelabilis. VI. Plan-
tas absolutè diutissimè viuere, quia sunt
minùs aqueæ, quàm animalia; habentque
pinguedinem, & lentorem; & eo humore
constant, qui difficulter possit exsiccari,
licet terrenæ sint. Arborea verò inter plan-
tas diutius viuere: quia quotannis iuuenesc-
unt. Atque ut in animalibus mares diu-
tius viuunt, quorum scilicet partes supe-
riores sunt ampliores & calidiores; sic in
plantis arborea quæ caput prægrauè am-
plumque habent, (caput verò plantarum
est radix, qua, tanquam ore, alimentum
è nutrice terrâ exugunt) diutius viuunt.
Hinc eæ quæ parte inferâ, id est ramis, au-
gentur, & fructus proferunt, fere annuæ
sunt; nec diu durant. Sed ea de re dicitur
ex professo ubi de plantis. Hic nota citare
sæpius Aristotelem opus de plantis; quod
tamen nullum extat: ut docebo ad illos
duos spurios, in fine Tomi posterioris.

*Summa libri de Iuuentute & Senectute:
Vita, & morte.*

DVos alii libellos distinguunt. Sed
Vatablus interpres & olim in Pari-
sienfi Academia regius professor, vnicum
facit; quem in sex capitula partitur. ubi,
περὶ νεότητος καὶ γήρατος, καὶ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Pri-
mo statuitur, Animam, licet corpus non
sit, esse tamen in quadam corporis particu-
lâ, quæ imperium vimque in cæteras ob-
tineat. ita ut per hanc vnam partem viuens
viuat, sitque simul animal: vnde cum vi-
uere & esse animal non sint idem, necesse
sit partem illam numero & re ipsa vnam
esse & eandem; ratione verò multiplicem.
Secundò, hanc partem, in qua principium
vitæ est, nutritionis & sensus, sitam esse
in medio, inter partem priorem, quæ est
ea in quâ sensum gerimus; & posteriorem
quæ priori est opposita; & inter partem su-
peram, quæ in animalibus est caput, in

plantis radix, (pars enim supera est, quâ
sumitur cibus) & infernam, quæ ei opposi-
ta deicit excrementum: & pars quidem
illa media in perfectis magnisque ani-
malibus conspicua probèque distin-
cta καλεῖται ἡδύς, dicitur *pectus*; in cæteris
ἡδύς ἀπορροή, *Pectus proportionale*. In ea verò
parte esse principium vitæ & sensus patet;
quia ademptis aliis duabus superâ & infe-
râ, viuunt tamen vespe, apes & insecta
alia, sentiuntque: licet hoc non contingat
in perfectis & optimè constitutis; quia eo-
rum natura, anima que maximè vna est, &
simplex. In plantis etiam esse vitam in me-
dio, & à medio, patet ex seminibus. Nam
è medio seminum (quæ omnia, διδυεῖς, *Biuul-*
nia sunt), erumpunt radix & caulis simul.
idem cernitur ἐν ταῖς ἰμφοῦνταις, καὶ ταῖς ἀπορροῦνταις, *Semina*
omnia.
διδυεῖς.
Infritionibus, & auulsionibus. ἰδὲ, *modus enim*
medius principium est *furculi τὸ κλάδου*. De-
nique in animalibus, cor primum gignitur,
in sanguineis verum, in exanguibus pro-
portionale. Cor autem medium est, cuius
gratiâ nutritio est, & in quod apertè sen-
sus duo, gustus ac tactus, tendunt, ut ad
principium, καὶ τὴν ἰατρῆς ἀπὸς τὴν ὕλην. Cor
ergo quasi princeps, in medio esse debet,
ut parti recipienti alimentum, ex quo ad-
sit & auxilietur. Tertio, partibus animalis
omnibus calorem quendam esse insitum,
quem dum viuunt, possident; dum mo-
riuntur, amittunt: eumque calorem in cor-
de esse, ut in principio. In quo anima ideo
ignita videatur. Hinc enim animal non in-
terire refrigeratis aliis partibus; corde au-
tem calore destituto, statim mori. vnde
vita est natiui caloris in corde existentis in-
columitas, mors, eiusdem corruptio.
Quarto, ut ignis, sic vitæ corruptionem
esse duplicem, μάχεσθαι *Marcorem*, dum ve-
luti ignis à seipso præfocatur, spiramine &
refrigerio destitutus, ut in cucurbitis, &
laterna vndique clausa. & huic corruptio-
ni respondet senectus: ἐπίπναι, *Extinctio-*
nem, à contrariò ut ignis ab aqua nimia.
Cui respondet violentia, siue mors violenta.
licet vtraque corruptio ab eadem causa
fieri possit. V. Necessarium esse ad vitam,
natiui caloris in suo principio refrigerationem.
VI. Plantas refrigerari per ali-
mentum, & aërem ambientem, & hæc
satis esse ad earum calorem: alimentum
vero refrigerare experimur, cum primùm
illud sumpsimus. aër enim internus in-
gressu cibi commotus, ventilat. vnde,
Ieiunia calfaciunt sitimque accersunt. In-
tereunt verò plantæ, καὶ ἡ καυαίτη, hyberno
& vehementi frigore calorem extinguen-
te; marcere autem corrumpuntur, æstiuo
feruore. Tandem refrigerati animalia
vel aqua, vel aëre.

Semina
omnia.
διδυεῖς.

πὶ ζωῆς, θ
θανάτου.

A quo re-
frigerant
habeant
stirpes.

αὶ ἡ σὴν
ἡ καυαίτη
σὴν, ὅτι
ἡ σὴν

Summa libri de respiratione.

HVnc superiori annectunt quidam, nec iniuria: cum & in hoc de vita & morte agatur: itemque iuventus & senectus definiatur. Sunt igitur libri *ἡ ἐν ἀπορίῃ* capitula XXI. Statuitur 1. non omnia animalia respirare, sed ea tantum quæ pulmonem habent: quorum ea quæ exanguem & fungosum pulmonem habent, minus egent respiratione, ut santranæ, mures fluuiales, testudines, & ouipara. quæ ideo aliquandiu in aquis durant; è quibus tamen nisi post aliquod tempus emergerent, præfocarentur: cum piseium instar, non mittant aquam per branchias. Ea verò animalia quæ sanguinea sunt, egent maxime spiratione, ob copiam caloris insiti. finis enim respirationis est, insitum calorem refrigerando, vitam seruare. 2. Pisces non respirare. quia aërem ex aqua non trahunt, carent enim organo trahente, id est, arteria & pulmone: neque appareat ullus motus partis aërem trahentis, ut in respirantibus. 3. Respirationem esse ad refrigerium, non ad alimentum: alioqui quæ aluntur, omnia respirarent. ideo tributam esse vim respirandi pro modo caloris. 4. Nullum animal pulmonem simul & branchias habere, quia ille ad respirationem, quæ ex aëre fit, destinatus est; hæc, ad refrigerium ex aquis capiendum: omnibus autem alterutram refrigerandi rationem sufficere. 5. Quæ spirant in paucis eodemque aëre, vel in pauca eademque aqua refrigerium sumunt, ea facile strangulari: ut & cum hæc, branchias illa, pulmones mouere non possunt: vel propter senium, vel morbum: tunc enim non fit perfrigeratio. 6. Omnibus animalibus ortum, vitam, mortemque, communem esse. Mortem aliam violentam, cuius principium extra: aliam naturalem, cum talis manet animalis cordisque *ἡ φύσις*, Constitutio, qualis initio, nihilque deforis superuenit. Hanc in plantis esse *ἡ ἀρῆ*, Ariditatem; in animalibus, *ἡ γῆρας*, Senectutem. Omnibus corruptionem obuenire à defectu caloris. 7. Generationem esse primam vegetatricis animæ *ἡ μετέωρη*, Participationem cum calore: Vitam, eiusdem permanentionem: Iuuentutem, primæ refrigerabilis particulæ, id est, caloris, vel cordis, auctorem: Senectutem eiusdem diminutionem: Ætatem vigoris siue consistentiæ, quæ dicitur *ἡ ἰσότης*, Status, horum medium: Corruptionem, violentam, caloris extinctionem; vel marcorem; naturalem propriè illius marcorem à diuturnitate temporis, ex eo quòd animal præ senio ne-

Sola animalia pulmonem habentia respirant.

Pisces non respirant.

Mors violenta & naturalis

ἡ ἀρῆ, ἡ γῆρας, ἡ μετέωρη.

queat refrigerari. & corruptionem hanc in animalibus esse mortem, in plantis ariditatem. 8. Tria cordi accidere, *ἡ ἀρῆ, ἡ ἐπιπλοή, ἡ ἀσπυμότης*, Palpitationem, *ἡ ἐπιπλοή*, pulsum, *ἡ ἀσπυμότης*, respirationem. Palpitatio est compulsio motus violentus à calore cordis factus ob refrigerationem excrementitiam in ipsum cor insipientem, ut in morbis, & paucis, *ἡ ἀσπυμότης* efficientibus, siue saltum cordis. Pulsatio autem *ἡ ἀσπυμότης*, est motio cordis perpetua, similis ebullitioni, & ei motioni, quam apostemata *ἡ ἀσπυμότης*, siue *ἡ ἐπιπλοή*, tubercula dolorifica, excitant: pulsationem verò edunt venæ, id est, arteriæ, quæ sunt venæ pulsatiles, quia à corde oriuntur. Rectè ergo & breuiter dicitur pulsatio, humoris incalescentis inflatio; ut palpitatione compellentis frigoris repulsio. Respiratione autem fit, dum augetur cordis calor. Et enim calor adauctus, instrumentum suum, nempe cor & pulmones, follium similes, qui in ferrariis officinis habentur, dilatant, eleuatque: atque adeo partem ambientem, scilicet pectus; quod dum fit, aër ingreditur frigidus; & hæc actio quæ aëris attractio est, dicitur, *ἡ ἀσπυμότης*, respiratio, vel meliùs, inspiratio; dum verò decreuit ac minuitur feruor, residet organum ac deprimitur, simulque aër ingreditur calidus, qui videlicet è præcordiis calentibus calorem contraxit: quæ actio, aëris expulsio est: diciturque, *ἡ ἐπιπλοή*, exspiratio. Pari modo in piscibus, cum per particulas calor in sublime scandit, attolluntur branchiæ; & aquam tunc pisces excipiunt; cum verò descendit & refrigeratus est; residet, & aquam emittunt. 9. Non medici tantum sed Physiici esse *ἡ ἰσότης* & *ἡ ἀρῆ*, Sanitatis & morbi causas referre, saltem *ἡ ἀρῆ*, Quadamtenus: ibi enim incipit Medicus, vbi desinit Physicus.

Summa libri de incessu Animalium.

Octodecim capitulis absoluitur Doctrina, *ἡ ἐν ἀπορίῃ* De incessu & progressionem animalium. Statuitur, 1. Naturam facere optimum, præsertim quod ad animal pertinet. 2. Esse dimensionum paria tria, supra, infra: ante, retro; dextrorsum, sinistrorsum. 3. Principia motus localis esse, impulsum, *ἡ ἐπιπλοή*, & tractum. 4. Animalia moueri vel tota, ut saltando; vel per partes, ut progrediendo. 5. Animalia quæ sese mouent, duas saltem partes organicas habere: quarum altera comprimatur moueaturque; altera comprimatur & steterit. 6. Viuentia omnia partem superam & inferam habere. Quæ præterea sensum habent

ἡ ἀσπυμότης

ἡ ἀσπυμότης

Quid inspiratio.

Quid exspiratio.

Qua se mouent, duas saltem partes habent.

omnia, ante & retro habere, siue partes anteriores & posteriores. pars enim anterior est quæ sensum gerit; posterior, opposita. Et quæ præterea sese mouent, ea dextrum & sinistrum habere: pars enim dextra est, vnde initium motus; sinistra, opposita; qua feruntur onera, vt parte mota non mouente. Et dextrum quidem ac sinistrum in aliis magis, in aliis minùs esse distincta, vt in alatis & pedatis, potiùs quàm serpentibus. 7. Bipeda esse, in quibus pars supera & anterior discretæ sunt, vt homines, aues. ex quatuor autem duo esse signa; his quidem alas; illis manus & brachia: quæcunque verò supra & ante ad idem habent, vt equi, canes, esse quadrupeda, multipeda, nullipeda. Et bipeda quidem suum summum habere ad supremum mundi locum, multipeda & nullipeda ad medium, stirpes ad imum. 8. Nullum animal sanguineum moueri ad plures differentias, siue nōtas, quàm ad quatuor. 9. Serpentes carere pedibus: quia quæ sanguinea sunt & longitudinem enormem habent, pedestria esse nequeunt. vel enim duos vel quatuor pedes haberent: & hi non sufficerent: vel plures quatuor, & sic exangues essent: quæ enim animalia pedes plures quatuor habent, ea sunt exanguia. 10. Omne pedestre pares habere pedes. 11. Moueri aues quatuor notis. Illis datum *ὀπίσθιον*, Caudam, ad dirigendos volatus, vt nauigiis gubernacula: quibusdam tamen inutile esse vropygium: ideoque in incertum volare, vt sunt pavones & galli gallinacei; vel si directè volent, extensis cruribus volare, quæ sint illis vice gubernaculi; & tales esse Porphyrones, Erodios & aquaticas omnes aues. 12. Animalia quæ rectà incedunt, esse bipeda; & superas partes leuiiores habere; inferas, grauiiores. 13. Homines ad cauum & quasi intro brachia inflectere, crura ad conuexum & quasi extra: aues & quadrupeda modo contrario. esse enim in variis animalibus varios inflexionum modos, pro iuncturarum siue articulationū quas vocat *συνδέσµους*, varietate. 1. Pedestria omnia per diametrum moueri, adductis scilicet posterioribus ad priora: vno excepto cancro, priora ad posteriora, vel ad latus adducente, imò posteriora ad priora: cùm priora sint, vbi sensus est: oculi autem sunt ad latus, in cancro. 15. Vt quadrupeda, posteriora crura; sic aues sua flectere. 16. Inflexiones multipedum fieri in obliquum; vt & quadrupedum, quæ cauernas subeunt, vt sunt lacertæ, crocodili. Aues planipedes natate pedibus, quia in aqua viuunt: easdem bipedes esse, quia aërem excipiunt & respirant. 17. Aues pedestres esse, quia non semper in aëre manere possunt. Pisces carere

Tom. II.

pedibus, quia viuunt in aqua, pinnas autem habere ad natandum. Quod sunt in aue alyx, hoc esse pinnas in pisce; quod in aue vropygium, in pisce esse caudam. 18. Ostracea imperfectissimè moueri instar quadrupedum, quorum crura sunt decurtata; vt sunt vituli marini, & vesperiliones: nempe quia ostracea imperfectæ sunt naturæ & mutilatæ.

G V I L L E L M I
DV VAL PONTESIANI,
Philosophiæ Græcæ & Latinæ regij
in Academia Parisiensi professoris,
& Doctoris Medici,

Anthologia Anatomica, siue de humano Corpore Appendix ad Libros Aristotelis de Anima. Ad parua naturalia. Ad libros de historia, partibus, & generatione animalium.

Vobis facere solent aurifices, iique qui gemmas & pretiosos lapillos cælant, & expoliunt; vt cùm diu multumque oculos & animum, in auri argentique cælaturas & gemmarum subtiliores scæpturas & incisiones intenderint; lassatos tandem oculos nimiaque attentione languentes, in ad spectabilem quendam smaragdum & amœna viriditate splendentem conuertant; vt inde reficiantur oculi, & consumpta sensuum vis roburque instauratur ac reflouescat; id nos præstare hoc loco constituimus; qui cùm animam, viuentis naturæ aurum purum putum, & mundi gemmam præcipuam, formarumque clarissimam fuerimus cum Aristotele hætenus contemplati; eiusque arcanas facultates, principia, essentiam, operationes, attentè diligenterque perscrutati simus: nunc ab ardua illa & difficillè theoria descedentes, in corpus ipsum humanum, quasi in virentem smaragdum, & familiari sua pulchritudine amicis sensibus, fessos & laborantes oculos conuertimus.

Est quippe humanum corpus omni ex parte conspicuum. atque ornatissimum: neque in eo vlla est vel minima particula, quæ ab anima actionem & vsum non habeat ad vitam; & quæ pro suo modulo & conditione non sit eleganti ordine sita, atque ipsorum etiam sensuum

I ij

Homo est
parvus
mundus.

Etiā va-
riatione corpo-
ris.

Cerebrum
est imago
mundi Ar-
chetyp.

cor typus
caelestis
mundi.

Secur refert
mundum
elementa-
rem.

testimonio pulcherrimè conformata: Vt non immeritò corporis illam *οὐλομαλίου*, summum & singulare Dei artificium, καὶ δημοῦργημα, καὶ τῆς περιπετατικῆς φύσεως ἀγαθία, *Audacissima nature decus*, καὶ τοῦ ἀσπίτου, *Mensuram rerum omnium*, καὶ ἀσπίτου τοῦ θεοῦ *τίχασμα*, *Ornatissimum Dei opificium*, καὶ θαύματα, *Miraculum miraculorum*, denique vno eoque accommodatissimo vocabulo, *τιμωρισμοῦ, paruum mundum*, siue vniuersi compendium veteres appellaerint, ac veluti indigerauerint. Licet enim, (vt postremum hunc titulum tanquam honorificentissimum & amplissimum explicem paulò latiùs,) animæ potissimum causa & merito, (quam ait Aristoteles 3. de an. πῶς ἴ) *πῶς*, modo quodam esse omnia,) dictus fuerit homo, *μικροκόσμος*, & magni mundi compendium; est tamen corporis compages & structura eo artificio elaborata, tamque apposita & eleganti partium varietate disposita & adornata: vt vel sola corporis compositio parui cuiusdam mundi speciem imaginemque bellissimè referat. Etenim tres illæ humani corporis principes partes ad vitam absolutè necessariæ, cerebrum, cor & hepar, earumque regiones tres à se inuicem præclarissimè distinctæ; caput, thorax & imus venter, mundos tres, Angelicum scilicet siue intellectualem, vel Archetypum; ælestem, & sublunarem siue elementarem pulcherrimè repræsentant, & modo quodam continere videntur. Cerebrum siquidem cum sit sapientiæ tribunal, sedes intelligentiæ, rationis domicilium, cogitationum subtilissimarum campus celeberrimus, & spirituum animalium officina, est quasi mundus Intellectualis & Angelicus. Cor autem, *κίνησις*, perpetuo motu systoles & diastoles agitur, vitæ principium, focus natiui caloris, quem calori syderum siue cælesti esse analogum ait Aristoteles capite 3. libri. 2. de Generatione animal. Thesaurus denique purissimi ac viuifici sanguinis, & fornax diuinarum flammarum, est mundus cælestis. Vt enim à cælo & à Sole præsertim vitales influxus in inferiorem mundum per supernæ illius lucis radios benigniores demittuntur: sic sanè à corde spiritus vitales, quasi animæ radii per arteriarum canales & tubulos in vniuersum corpus effunduntur. Denique Hepar mundus est elementaris, quatuor humores, sanguinem scilicet, pituitam, flauam bilem & melancholiam, quasi quatuor elementa complectens: cum sanguis aëri, pituita aquæ, flaua bilis igni, melancholia terræ respondeat: vt certè in vno hominis corpore, quasi in sacra pyxide, scrinioque pretiosissimo, quidquid rerum est diuinarum, cœ-

lestium, & elementarium; summus omnium artifex & conditor Deus inclusisse, & ineffabili sapientia, modoque prorsus admirabili disposuisse videatur. Nos igitur partim rei dignitate & pulchritudine adducti, partim ad Physicæ Peripateticæ integritatem, vbertatem & ornatum, de Corpore humano, hac anatomica Anthologia breuiter, & quasi summos flores delibando, dicere instituimus. Cum enim debeat eadem esse actus & potentiæ, materiæ & formæ scientia, ex capite 2. libri 2. Physicorum: Physica autem de anima rationali studiosissimè disserat, quæ forma est & actus humani corporis; profectò cum de anima dixerimus ad libros de Anima, & ad parua Naturalia, necessum videretur de corpore humano etiam pertractare: non prolixis quidem & amplioribus commentariis sed expedita quadam breuitate, quæ Philosophiæ naturali & scientiæ præsertim de Anima sufficiat, lucemque afferat non modò iis quæ ex Aristotelis doctrina de Animæ natura & facultatibus hætenus exposuimus; sed & iis quæ postea dicturi sumus, libris de Historia, Partibus & Generatione Animalium: præsertim cum ipse Aristoteles, vir alioqui summus & incomparabilis, non parum lapsus fuerit in Anatome, vt in principio venarum, neruorum, motus, sensus, quod falso putauit esse cor. Item in ipsa descriptione cordis, quod tribus ventriculis credidit esse distinctum. Cuius rei causam esse putamus, quòd eius temporibus sectiones cadauerum rarò & fortè nunquam celebrarentur.

Anthologia Anatomica diuiso, Obiectum, Methodus.

VT horarii cōpages & fabrica intelligi exactè nequit, nisi eius exiles funiculi, rotulæ, machinulæ, omnesq; quibus cōstat, particulæ dissoluantur, atque distinctè proponantur oculis: sic corporis humani structura cognosci non potest sine partium dissolutione & diligētī atque accurata earum dissectione, quæ à Græcis nominatur, *ἀνατομή*: siue ea sit vniuersalis, vt quæ fit in toto corpore; siue particularis, vt quæ fit in parte, putà in oculo. At vtraque duplex, Practica, quæ manu administratur à Chirurgo: quia non decet medicum secare, sed sectionibus præesse: & Theoretica, quæ est partis cuiusque accurata ac scientifica contemplatio; quæ videlicet partium singularum principia, compositionem, temperiem, connexionem, situm, actionem, vsumque perquirat & considerat.

Vtraque anatomie comprehenditur vnicâ definitione, quæ sic habet: Anatomie est humani corporis in partes simplices & compositas dissectio, accuratè sapienterque administrata, ad perfectam omnium partium cognitionem.

Itaque corpus humanum obiectum est anatomies, prout sectile est & diuiduum in partes, totum enim corpus proponitur anatomicis diuidendum.

Corpus humanum est pars hominis altera, se habens vt materia, variis constans organis ad diuersa animæ officia comparatis. corpus enim humanum aures habet ad audiendum, oculos ad videndum, pedes ad ambulandum.

Pars corporis est quæ cum aliis totum complet, integrumque facit. Sed quia ad rationem partis tria sunt necessaria: Primò, vt cohercat suo toti: pars enim auulsa à toto, desinit esse pars, solumque partis nomen retinet; sic enim pes amputatus, non est ampliùs corporis pars, nisi æquiuocè, vt loquuntur Philosophi. Secundò, vt communem cum toto vitam habeat: nam pars viuens viuere debet, alioqui viuens & animatum constaret partibus inanimatis: vnde fit vt membrum emortuum & aridum, tanquam inutile & noxium pondus, debeat refecari, vt ramus siccatus ab arbore. Tertio, vt vsum habeat aut functionem quandam: nihil enim est in corpore otiosum & frustra, sed particulæ etiam viliores finem proprium habent: cum, inquam, tria hæc requirantur ad rationem partis, appositè Fernelius partem definiuit capite 1. lib. 2. Physiologiæ, *Corpus toti coherens, communique vita coniunctum, ad illius functionem vsumque comparatum.*

Partes humanum corpus constituentes diuidit Hipp. sect. 8. lib. 6. Epid. sentent. 19. in continentes, id est, solidas nec diffuentes, sed liquida alia corpora continentes; vt sunt ossa, ligamenta, venæ, arteriæ: contentas, nempe humores, qui venis & arteriis continentur, vt sunt sanguis, pituita, bilis: & impellentes siue impetum facientes, scilicet spiritus, vitales, animales, naturales, qui cum sint ærii, prætenues, & feruidi, facilè decurrunt per vniuersum corpus, illudque incitant, impellunt, exagitant. Deficientibus quippe spiritibus, motus omnis sensusque deficit, vires concidunt, vitæque tandem ipsa extinguitur.

Aliter diuiditur pars, in nobilem siue principem, & ministram siue ignobilem. Illa est quæ ad vitam totiusque indiuidui conseruationem absolutè & simpliciter est necessaria: vel quæ communem quandam materiam, purà spiritum vel sanguinem,

toti corpori largitur & distribuit; vt iecur, cor, cerebrum; quorum influxu, officio, ac viribus vita subsistit, itavt deficiente istarum partium opera, vita deficiat. Hæc, scilicet ignobilis, est ea quæ principi famulatur, nec communem materiam toti de suo largitur, vt vena, quæ hepatis in deferendo sanguine; arteria, quæ cordi, in ducendo spiritu vitali; nervus, qui cerebro, in devehendo animali spiritu, ministrant. Digni etiam & dentes sunt partes ignobiles, quia non sunt simpliciter ad vitam necessarij.

Est & alia celebris diuisio partis in simi- Alia simi-
latis, alia
dissimila-
ta. larem & dissimilarem. Illa est quæ diuiditur in similes; vt os, quod diuiditur in ossa minora & minora: nam pars ossis est os, vt pars aquæ, aqua. vnde vocantur hæc partes homogeneæ, quia sunt eiusdem generis, rationis & naturæ, si secum, & cum toto comparentur. Hæc verò, nempe dissimilares; ea est quæ diuiditur in particulas diuersæ rationis, vt est oculus, qui non in alios minores oculos, sed in tunicas, humores, musculos diuiditur. Sic etiam aures, & manus, sunt partes dissimilares siue organice; quia non diuiduntur in particulas similes, sed in ossa, membranas, nervos, carnem.

Itaque iuxta celebrem hanc partium humani corporis in similes & dissimiles diuisionem, distribuetur anatomica hæc Duo libelli
anibologia
anatomica. Anthologia in duos libellos, quorum prior erit de similaribus, siue simplicibus: posterior de dissimilaribus, siue compositis; itavt libellus prior syntheticæ methodo respondeat, id est, ordini compositionis, secundum quem initium ducitur à simplicibus, siue à partibus: & fit progressus ad totum compositum; posterior analyticæ, id est, ordini resolutionis, secundum quem initium fit à toto siue composito, & per diuisionem fit descensus ad minimas & simplicissimas particulas.

*Anthologie Anatomica libellus Prior,
& Syntheticus.*

De Partibus similaribus corporis humani.

VT mixtum corpus è simplicibus primisque corporibus, quæ vulgo vocantur elementa, componitur; ideoque mixti natura & compositio intelligi nequit, sine præuia quadam elementorum cognitione: sic humanum corpus partibus constat similaribus, tanquam principiis & sensilibus elementis: quarum idèd partium priùs est inuestiganda declarandaque

conditio & natura, quàm humani corporis fabrica & compositio veniat in cognitionem.

Partes similes decem.

Partes igitur similes decem sunt, os, cartilago, ligamentum, membrana, fibra, nervus, arteria, vena, caro, cutis. de quibus antequam sigillatim dicam, id rectè admonuerim, eas scilicet dici, vel spermaticas, vel carnosas, vel medias siue mixtas.

Spermaticæ quæ.

Spermaticæ sunt, quæ immediatè procreantur ex semine, suntque aliis frigidiores, sicciores, albiore, solidiores, ut ossa, cartilagine, ligamenta, membrana, fibra, nervi, arteriæ & venæ.

Carnosa.

Carnosæ sunt quæ è sanguine materno genitæ sunt, & aliis sunt calidiores, humidiores, & rubræ, ut carnes omnes maximè musculorum.

Mixta.

Mixtæ sunt, quæ ex utroque generationis nostræ principio, semine scilicet & sanguine materno, probè temperatis, sunt generatæ, ut partes cutaneæ, siue cutis ipsa.

Monebo præterea, ad rationem partis similis propriè dictæ requiri, ut vitam habeat, & aliam partem non nutriat. unde barba, pili, unguis, lac, sanguis, adeps siue pinguedo, non sunt partes similes; quia non viuunt, & quia earum quædam transeunt in alimentum. Sanguis enim est alimentum totius corporis: adeps etiam facit in alimentum, cum corpus premitur inedia. Item ut ex ea plures partes organice consent: unde medulla cerebri & dorsi; itemque humores oculorum non sunt partes similes, licet diuidantur in partes similes. Ratio est, quia unam tantum partem, non plures constituunt.

Observatio noua & nostra.

De ossibus.

Caput I.

Quod in nauibus officium præstant carinæ; in ædibus trabes, parietes & columnæ; in tentoriis pali; in bigis & quadrigis rotæ; id in humano corpore faciunt ossa, quæ scilicet vniuersam corporis molem fabricamque fulciunt ac sustinent: unde merito ab osteologia, id est, à tractatu de ossibus, anatomæ ordiuntur medici; quia nempe ossa inter partes similes primum locum sibi vendicant, cum sint veluti fundamenta cæterarum.

Definitur os, pars similis, frigida, sicca, solida, dura, ex semine terreno ac pingui genita, ut corpori stabilimentum, firmitatem, speciem & rectitudinem exhibeat.

Ossis tres sunt partes, maxima, quæ media est, & nomen totius retinet, ut os brachii, os femoris, diciturque *στέφανος*: protu-

berans, quæ dicitur, *στέφανος*: & adnata, quæ dicitur *ἐπιφυσις*.

Apophysis est eminentia ossis; quæ est triplex. Nam si rotunda est, dicitur caput; si acuminata, cornix, siue *κωνίον*, si ex gracili fiat amplior, ceruix.

Caput vel est magnum & profundum, ut femoris: vel depressum, quod vocant *κορυφή*. Corone quadruplex *τετραπύλη*, *ἀγκυρεσίδης*, *κορυμνοσίδης*, *μασσίδης*, ex quadruplici figura, styli, ancore, rostri corui, & mammarum.

Epiphysis est os adnatum ossi, eiusque appendix: cuius usus est, ut in ossibus medullofis sit operculum, ne medulla effluat: Itemque ut articulatio sit firmior: Item ut ligamenta ex ossibus orientur; & fractura ossium si quæ obueniat, sistatur, ne ultra pergat. sic epiphysis est in osse ilium, in cubito, radio, & aliis: licet ubique non reperitur, ut in maxilla inferiori.

Oportuit autem ossa esse plurima in humano corpore ad motuum varietatem: ut scilicet diuinum animal, quasi statua, immotum non staret, neque serpentum more reperet.

Sed iunguntur ossa duobus modis. Primo per *ἀρθρον*, siue articulationem. Secundo, per *σύνθεσιν*, siue connaturationem, ut loquuntur Anatomici.

Articulatio est naturalis ossium structura, per quam ossium extrema sese contingunt: estque duplex, *διὰ σπῆρας*, quæ est articulatio laxa cum motu manifesto: & *συνάφθῳσις*, quæ est articulatio stricta sine motu, vel eo obscurissimo certè.

Diarthrosis triplex: Enarthrosis, cum cavitates excipiens profunda est, & caput infisum oblongum, ut est articulatio femoris cum ischio Arthrodia, cum cavitates excipiens est superficialia, & caput depressum; ut articulatio maxillæ inferioris cum osse temporum. Ginglymos, articulatio in quam idem os excipit & excipitur; siue ubi mutuus est ossium ingressus, ut si digitos mutuis insertionibus committas. Hæc articulatio passim visitur in fenestris & ostiis, in quibus ferramentum utrumque, mutuam habet ingressum. Sic articulatur femur cum tibia.

Synarthrosis, quæ est articulatio sine motu, est etiam triplex. Prima dicitur *ῥαφή*, siue sutura, quæ est ossium compositio, confutis vestibibus similis; estque duplex, serrata, ut in ossibus cranii; & ad unguem, ut in ossibus temporum. Secunda synarthrosis dicitur *ἀρῳία*, quæ est articulatio per simplicem lineam rectam, vel obliquam vel circularè. sic maxillæ superioris ossa comittuntur. Tertia *ῥήμφωσις*, quæ est articulatio qua os ossi inseritur, infigiturque; instar clavi: sic dentes infixi sunt alveolis maxillarum.

cur ossa plura.

Nexus 3ium.

Quid articulatio, & quadruplex

συνάφθῳσις.

ἀρθρωδία.

γγλυμος.

ἀρῳία.

ῥήμφωσις.

πύμφοσις Symphysis est naturalis ossium vnio, per quam ossa quæ duo erant, continuantur, & fiunt vnum.

Fit symphysis vel sine medio, vt cùm ossa mollicula & fungosa coalescunt, puta epiphyyses, quæ molles sunt & cartilagineæ: vel cum medio, vt cùm ossa duriora colligantur per nervos seu potius ligamenta. Item per cartilagineas, & per carnem: hinc symphysis cum medio triplex, *συζώνωσις*, quæ est vnio per cartilagineas, vt in costis & sterno; *συνδύρωσις*, quæ est vnio per ligamenta, vt in omni Diarthrosi; *συνσάρκωσις*, quæ est vnio per musculos & carnem, vt in osse hyoide.

Symphysim cum medio, vocant nonnulli syndesim, quæ est commissura ossium per carnem, ligamentum, cartilagineam, & ad veram symphysim, quæ sine medio est ac sine motu, referunt Raphen, Harmoniam, Gomphosim, & Epiphysim; voluntque Diarthroseos & Synarthroseos, quæ manifesto & obscuro motu tantùm differunt, esse easdem differentias.

πύμφοσις Numerus & multitudo ossium declaratur descriptione Sceleti: est enim *σκελετός*, compages & nexus ossium siue homo osseus.

Diuiditur sceletus, in caput, truncum, & artus.

Caput constat cranio & facie.

In cranio sunt octo ossa; sex propria, os frontis vnum, occipitis vnum, sincipitis duo, temporum duo, intra quæ tria officula ad audiendum comparata continentur, stapes, incus, malleolus: duo communia, nempe *επιωριδής*, id est, cuneiforme, quod etiam dicitur basilare, quia situm est in basi caluæ, è qua emittuntur processus concaui, *πρυγιδής*, ab alarum quadam similitudine sic vocati: & os, *σπυγιδής*, siue spongiosum, vel *ιδμοιδής*, cribriforme, in modum scilicet cribri perforatum, & ad summam nasi radicem situm.

Facies, duas habet maxillas. Superior constat ossibus vndecim; Inferior autem, duobus.

Vtrique adiuncti sunt sexdecim dentes (in quibusdam sunt octodecim,) quorum quatuor sunt incisores, duo canini, decem molares.

In Trunco sunt, spina, costæ, & os anonyum.

Spina quatuor habet partes, cervicem, dorsum, lumbos, os sacrum.

Cervix constat vertebra septem: dorsum duodecim; lumbi quinque; os sacrum quatuor; quorum vltimum degenerat in substantiam cartilagineam, quibusdam parvulis ossibus constructam, quæ vocatur *κόκκωξ*, Gallicè *le croupion*.

Costæ vtrique sunt duodecim, septem

Tom. II.

veræ, septem spuria; quibus os sterni anteriore parte, clauicula superiore; & scapulæ siue omoplatæ, posteriore annectuntur.

Os anonyum habet tres partes, os ilium, os ischium, & os pubis.

Artus duo sunt, manus & pes.

Manus diuiditur in brachium, cubitum, & extremam manum.

Brachii vnicum est os; cubiti, duo, radius scilicet & cubitus.

Extrema manus diuiditur in carpum, metacarpium & digitos.

Carpus ossa habet octo; metacarpium, quatuor; digiti, quindecim: quibus officula sesamoidea, manuum & pedum internodiis, vnà cum ligamentis implicantur.

Pes diuiditur in femur, tibia, & extremum pedem.

Os femoris vnicum est, Tibiæ, duo; perone scilicet & tibia, cum rotula in genu.

Pes extremus diuiditur in tharsum siue pedium; metatharsum siue metapedium; & digitos. Ossa tharsi sunt septem; metatharsi, quinque; digitorum, quatuordecim.

His omnibus annumerandum est os Hyoides à figura v. dictum, ad linguæ radicem situm, mento, sterno, scapulis, per sarsarcosim siue musculos alligatum, & in quinque officula distributum.

Ossa omnia viuunt & nutriuntur medulla; sed sensum non habent; quia nulli nervi, à quibus est sensus, in eorum substantiam disperguntur. Quod si ossa sentirent, animal esset in *ἀνάσθια*, *perpetuo dolore*; quia ossa semper sustinendi officio funguntur, portantque pondus corporis: vnde dolor sequeretur si sentirent.

Ossa non sentiunt.

De reliquis Partibus similaribus?

Caput 2.

Secundum locum inter similes partes *Quid sint cartilagineæ.* habent, Cartilagineas, Græcè *χρῆποι*, quæ definiuntur partes similes, ossibus molliores, carne duriores & solidiores, flexiles, sensus expertes, ex semine terreno & viscido genitæ, vt partes motui destinatas custodiant, ossium contritionem impediunt; motum eorum adiuvent, faciantque diuturniorem; denique vt ictus molliter cædendo eludant.

Cartilago accedit ad naturam ossis: hinc absorpta humiditate, cartilagineas fiunt ossa progressu temporis, vt videre est in tenellis ossibus infantium.

Cartilagineas ferè diuiduntur vt ossa & ligamēta. Ligamētū siue vinculū definitur pars *πύμφοσις* similis solida, ossibus mollior, dura tamē, fortis & valida, sensus expertis, ex semine tenaci & læto orta, vt partes iungat colligatque.

ī iiij

μεμβράνη
ὑπόμνημα

Membrana est pars similis, lata & plana, ex semine viscido & aquoso procreata, ut partes vestiendo tueatur.

Fibra est pars similis, subtilior, ex semine viscido & lento genita, ut carnes tueatur, & motum adiuuet.

ἰσχύς

Vocantur fibræ stamina, filamenta, villi; suntque tenues illæ & albentes lineæ, quæ apparent musculis, id est, carnosis partibus, aspersæ.

Fibræ alix rectæ sunt & longæ; quarum munus est attrahere: alix transuersæ siue circulares, quarum munus est expellere: alix obliquæ, quarum officium est retinere.

Nerui, arteriæ, venæ, vulgò estimantur partes similes, & ad iudicium sensus, sed exactè loquendo, non sunt simplices, nec perfectè similes: quia constant fibris & membranis. Sed & nerui intus molles sunt ac medullofi; in superficie autem sicciotes & duriusculi.

ἰσχύς

Hinc rectè definitur neruus, pars sensus iudicio, non perfectè similis, ex semine glutinoso & frigido genita, à cerebro vel medulla spinali orta, intus mollis ac medullosa, extrinsecus membranosa & duriuscula, ad facultatis siue spiritus animalis distributionem, id est, ad sensum & motum vniuerso corpori distribuendum, destinata. Nerui nomen interdum sumitur pro ligamento & tendine siue tendone; sed improprie. Nam tendones constant fibris tenuibus ipsorum neruorum & ligamentorum si nul intextis, & in vnam veluti chordam coëtantibus, ad iuuandos neruos, ut motum perficiant.

Ideo tendones proprie sunt extremitates siue fines, vel potius funes, & quasi caudæ musculorum, quæ in partes mouendas inferuntur & dicuntur *ἄρτηρες*. Arteria est pars sensus iudicio similis, ex semine lento & ductili genita, ex corde orta, ad facultatis siue spiritus vitalis distributionem. Vel si maus, est vas rotundum, oblongum, fistulæ modo excauatum, duplici tunica, fibris intertextis constans, deducendo sanguini spirituoso & subtilissimo, nec non temperando, reficiendo, & expurgando singularum partium calori, à natura destinatum.

ἰσχύς

Vena, est pars sensus iudicio similis, ex semine lento & ductili genita, ex icore orta, ad sanguinis distributionem. Vel, vas oblongum, rotundum, fistulæ modo excauatum, simplici tunica omni fibrarum genere contexta extructum, continendo & distribuendo sanguini destinatum.

ἰσχύς

Caro, est pars similis ex sanguine procreata, ad fibrarum, quibus circumiicitur, robur. Finem carnis voluit Plato eum esse, ut reliquas partes aduersus æstum,

frigus, aliasque externas iniurias tueatur & defendat, instar clypei & propugnaculi.

Caro quadruplex. I. Est musculorum, quæ proprie caro est mollis & rubicunda, ex sanguine mediocriter reficato genita. II. est viscerum, diciturque vulgò *μασσί, γυμνα*, quasi *affusio alluente siue*, ut est caro cordis, & hepatis. Putauit Erasistratus huius vocabuli inuentor, carnem hanc concresecere affuso sanguine è venis. III. Est cuiusque partis propria, quæ dicitur à G. l. carnosæ cuiusque partis substantia, qualis est in ventriculo, intestinis, œsophago. Nam in partibus solidis duplicem substantiam Galenus agnouit, vnam exquisitè solidam & fibrosam, penitus exanguem; alteram villosam replentem, quæ dicitur propria caro cuiusque partis. IV. Est caro glandulosa, cuiusmodi est pancreas in imo ventre, de quo postea.

Glandulam definiunt veteres quidam carnem in se conuolutam; rectius tamen ab Hippocrate lib. de glandulis dicitur, pars rara, simplex, friabilis, & spongiæ modo mollis, vasorum diuisionibus firmendis, humoribus superfluis ebibendis, & quibusdam partibus irrigandis destinata.

Cutis denique est pars similis, ex sanguine & semine commixtis genita, ad omnium partium custodiam & vestimentum. Debit enim cutis constare sanguine & semine, quia de partibus carnosis & spermaticis debet iudicare. Creditur enim cutis externi tactus organum.

Ad cutem refertur cuticula, quæ est ipsius cutis efflorescentia, simillima pelliculæ ceparum.

Sed hæc quæ de partibus similaribus hoc libello dicta sunt, ampliùs illustrabit posterior libellus.

Anthologia Anatomica.

Libellus posterior & Analyticus de partibus dissimilaribus & organicis humani corporis.

VT trium principum partium, hepatis, cordis, & cerebri, necessario influxu, iustoque moderamine, vniuersum hominis corpus viuit & gubernatur: sic & tribus illis partibus singulis, singulæ corporis regiones ac veluti prouinciæ fuerunt à natura destinatæ; in quibus ipsæ principes partes resideant, earumque potestas ac imperium exerceatur.

Itaque ut partes principes tres sunt; sic humani corporis regiones tres fuerunt ab Anatomicis constitutæ.

Prima supremaque regio est caput; cuius princeps est cerebrum.

Tres sunt
humani
corporis
regiones.

Secunda, siue media, est thorax, cuius Rex & Dux est Cor.

Tertia, siue infima, est venter inferior, cuius Imperator est hepar.

Quod reliquum est corporis, vocant Anatomici extrema, siue artus: de quibus omnibus breuiter & compendiosè dicemus, ordinem sectionis non dignitatis sequuturi; initium videlicet ducendo ab infima regione, siue imo ventre; quem qui cadauera secant, primò aperiunt; eo quòd partes imo ventre contentæ, facillè putrescant in cadaueribus.

De infima corporis regione siue ventre inferiori.

ABdomen, & alius Latinis, Græcis *γαστήρ, καίθλια, ἄνω γαστήρ, ἡδὸς*, dicitur, venter inferior: qui est tota illa pars seu regio corporis, quæ cartilagine Xiphoidæ, id est, ensiformi, in extremo sterno posita, & utrinque costis ac ossibus pubis circumferbitur.

Situs est imus venter in infima parte corporis: quia recipit & excernit grauiora excrementa.

Est mollis & carneus, vt, cum opus fuerit, dilatetur: sic enim post alimenti sumptionem, & in gestatione foetus, venter dilatatur.

Diuiditur in hypochondria, quæ pars est eius superior; in vmbilicum, quæ media; in hypogastrium, quæ infima.

Constat partibus continentibus & contentis.

Continentes aliæ sunt communes, quæ scilicet in aliis quàm in ventre, locis reperiuntur: suntque quinque, cuticula, cutis, pinguedo cum sua membrana, panniculus carnosus, & membrana communis musculorum: aliæ propriæ, vt musculi abdominis & peritonæum.

Contentæ aliæ inseruiunt nutritioni, vt hepar, ventriculus: aliæ generationi, vt vasa spermatica, uterus, penis, testiculi: de quibus sigillatim & breuiter dicendum.

De continentibus communibus.

DE cuticula, quæ est primum ac tenuissimum corporis tegmen, & quæ nata est ex crassiore cutis excremento, dixi Libello priore; vt etiam de cute & pinguedine. Restat panniculus carnosus, cum membrana communi musculorum.

Est igitur panniculus carnosus, membrana cuti & pinguedini subiecta, vniuersum ambiens corpus, musculo similis, cuius vsus est vasa cutis fulcire, musculorum carnes tegere, & vapores sanguineos sua crassitie

continere, & in adipem conuertere.

Membrana communis musculorum ea est, quæ musculis annectitur per tenuia filamenta, vt eos inuestiat, & à se inuicem separet.

Membrana communis musculorum.

De continentibus propriis.

Quoniam primæ partes continentibus, & abdominis propriæ, sunt musculi; ideo priusquam progrediamur ulterius, de musculo nonnulla generatim prælibanda sunt.

Musculus Græcis *μῦς*, Latinis etiam la- certus: eo quòd lacerto sit similis, vel etiam muri excoriato, definitur partim ex structura, partim ex officio.

Quid musculus.

Priore modo, pars organica & dissimilaris, constans carne, villis, neruis, arteriis, venis, & propria tunica.

Posteriore, pars dissimilaris, spontanei siue voluntarii motus, qui vulgò dicitur animalis, immediatum instrumentum.

Reperendum ex Physica, ad morum localem animalium necessaria esse, obiectum appetibile cognicum; facultatem appetentem; vim motricem, cerebrum, spiritus animales, neruos spiritus deferentes; denique musculos spiritus per neruos excipientes.

Sed in musculo tres partes distinguntur, caput, venter, cauda. Caput musculi est eius principium, quod in aliis carnosum est, in aliis neruosum; in aliis membranosum: & in quod maxima ex parte neruus inseritur. Hinc caput musculi dicitur esse neruus.

Caput musculi.

Venter est pars media musculi, quæ carne intumescit; ideoque venter musculi vocatur caro.

Venter.

Cauda est finis musculi, vel potius funis, è fibris neruorum & ligamentorum intertextis concinnatus, vocaturque à Latinis tendo, à Græcis *ἀνωδύπωνς*. Actio musculi vel est primaria, nempe contractio ipsius versus principium suum, & oppositi musculi relaxatio: vel secundaria, estque relaxatio ipsius, & contractio oppositi.

cauda.

Musculi in corpore vniuerso sunt plusquam quadringenti. Duo enim sunt frontis; sex palpebrarum; oculorum duodecim; aurium sex; narium quatuor; labiorum nouem; maxillæ inferioris decem; ossis hyoïdis octo; linguæ decem; faucium & laryngis quatuordecim; capitis quatuordecim; colli octo; scapularum octo; brachiorum sexdecim; cubiti octo; radii octo; carpi quatuor; manuum quinquaginta quatuor; respiratorii sexagintaquinque; nempe triginta duo distendentes & totidem contrahentes, quibus continentur, *υποκοστίαι*, siue intercostales: his sexaginta quatuor additur diaphragma: quamquam volunt

Musculi 400 & amplius.

Diuisio ventris.

Partes continentibus communes quinque.

Propria.

Quid panniculus carnosus.

alii esse octoginta nouem musculos respira-
torios. Imi ventris decem sunt musculi;
dorsi decem; ani quatuor; vesicæ vnus; re-
ctum duo; penis quatuor; crurum viginti
octo; tibiæ viginti duo; pedis duode-
cim; digitorum quadraginta duo.

Ut ergo ad partes continentales proprias,
nempe musculos & peritonæum veniamus;
musculi abdominis sunt decem, nempe
quatuor obliqui, duo recti duo pyramida-
les, & duo transuersi, à fibrarum ductu &
figura sic appellati. Eorum vsus est abdo-
men comprimere, vnde sequatur deturba-
tio excrementorum, valida exspiratio, re-
tentio spiritus, fœtus excussio.

Musculi
abdominis
10.

Perito-
næum.

Peritonæum est membrana vndiquaque
duplex, araneæ telis expansis & latioribus
simillima; tenuis quidem, sed firma,
& partibus imi ventris circumtensa, vt eas
inuoluat & custodiat.

De partibus imo ventre contentis.

EÆ sunt, epiloum, intestina, mesen-
terium, pancreas, ventriculus, hepar,
vesicula fellis, lien, renes, vreres, vesica,
partes genitales, tam viriles quàm mulie-
bres.

Epiloum.

Est pars dissimilari membrana, dua-
bus tunicis constans, venis, arteriis,
contexta, & plurimo adipe munita, ven-
triculi fundo & intestinis incumbens, ac
veluti innatans; vnde nomen habet *ἐπιπλωμα*,
quod est *innatate*, vt eorum calorem
foueat, decurrentes arterias & venas su-
stineat; itemque ramos venæ portæ, qui
distribui debent in ventriculum, lienem,
intestinum duodenum, & colum suffi-
ciat. Vocatur à Latinis, *omentum*, à Gallis,
la crespine.

Intestinum.

Est pars dissimilari, concaua, oblon-
ga, rotunda, ab imo ventriculo ad a-
num & extremum podicem vsque proten-
sa; coquendis & alterandis cibis, distri-
buendo in hepar chylo, denique exportan-
dis repurgandisque fœcibus à natura insti-
tuta, flexuosis gyris & anfractibus circum-
uoluta, ne alimentum confestim dilabens,
gulæ & insaturabili abdomini nos subiuga-
ret.

Est verò intestinum, vel gracile, vel cras-
sum.

Gracile triplex, duodenum, longum duo-
decim digitos; ieiunum, & ileum, *ἐπιπλωμα*,
quod est *vertere*, vel, *conuoluere*, dictum.
Crassum etiam triplex, cæcum, siue saccus
& appendix tenuis ex ilei fine & coli prin-
cipio ortum habens; colon *ἐπιπλωμα*,
quod est *torqueri*, quia in hoc intestino tor-
mina colica fiunt, & dolores acerbissimi;
& rectum, quod rectà protèditur ad anum.
Cuius inferior pars stringitur musculis or-
bicularibus, quos vocant sphincteres, *ἐπιπλωμα*
quod est *stringere*, ne præter volun-
tatem nostram excrementa deiciantur.

Mesenterium.

Est pars dissimilari, membranosa, in-
testina colligans, duabus tunicis, venis
etiam permultis & arteriis, adipe, & glan-
dulis contexta.

Pancreas.

Est pars dissimilari, glandulosa, con-
stans venis, arteriis; & neruis, sub ven-
triculi fundo, duodeno, & vena porta ad
renes vsque sita, ramos vasorum fulciens,
& ventriculo instar molliusculi puluinaris
subiecta.

Ventriculus.

Est pars dissimilari, & insigne corporis
organum, cauum, rotundum, oblon-
gum, membranosum, duabus tunicis pro-
priis constans, & vnà communi à peritonæo,
omni villorum genere intertextum, cibis
excipiendis, & chylosi, quæ prima coctio
est, conficiendæ dicatum, sub diaphragma-
te situm, inter hepar & lienem.

Tres in eo notantur partes: Fundum siue
cauitas excipiens cibos, & duo orificia, su-
perius, quod dicitur stomachus, antiquis
cor, ab exquisito sensu, & sympathia in-
signi cum corde propriè dicto; inferius,
quod dicitur *πυλωρος*, cui alligatum est duo-
denum, in quod scilicet per pylorum,
quasi per ostium siue portam, demittitur
chylus, iam in ventriculo elaboratus, vt
eius pars purior per venas mesenterii defe-
ratur ad hepar; atque inibi vertatur in san-
guinem.

Hepar.

Est pars princeps calida, humida, con-
stans parenchymate sanguini concreto
simili, & tunica tenuissima inuestito, fi-
gura extrinsecus leui & gibba, intrinsecus
caua, vt ventriculum complectatur, suoque
calore foueat, & aspera propter vesiculæ
fellis situm, venarum radix, sanguinis offi-
cina, sub diaphragmate, & costis nothis in
dextro hypochondrio sita, tribus ligamen-
tis connexa, quorum vnum vocatur suspen-
sorium, per quod hepar alligatur diaphrag-
mati; secundum; per quod costis & lum-
bis; tertium est vena vmbilicalis qua abdo-
mini annectitur.

Vesicula fellis.

Est vasculum quoddam, siue folliculus
membranosus, figuram parui piri &

longiusculi referens, vnica constans tunica, triplici genere fibrarum intexta, cum venulis, arteriis, neruulis, & duobus ductibus cholidochis: quorum priore in hepate exporrecto attrahit choleram amarā & flauam; posteriore, qui desinit in duodenum, eam repurgat & excludit: vnde flauities in fœcibus, & facultatis expultricis extimulatio ad deiectionem: dicitur enim Cholera clyster naturalis.

Lien.

Est organum corporis à figura linguæ bubulæ linguosum viscus appellatum, constans parenchymate raro, fungoso, soluto instar spongiæ solidioris, in sinistro hypochondrio situm, neruulis & venis quibusdam, sed arteriis quam plurimis, respersum, & è massa sanguinis limum ac lutulentam illuuiem secernens, sicque iecur expurgans, tenui membrana à peritonæo orta inuestitum, parte caua ventriculo, parte gibba diaphragmati, & reni sinistro membranarum peritonæi interuentu alligatum.

Renes.

Dvo sunt viscera carnosā, solida, figuræ semilunaris, musculis lumborum insidentia, ad latera venæ cauæ posita, vt sanguinis massam repurgent a quo & seroso humore, per venas emulgentes.

Vreteres.

Dvo sunt vasa teretia, crassa, neruosa, alba, caua, exquisito sensu prædita, è renum sima parte orta, quibus vrina è sero sanguinis genita sinuoso reflexu, & continuo fluxu deducitur in vesicam: vocanturque vulgò *meatus* siue canales vrinarii.

Vesica.

Est matula corporis humani, siue laguncula membranosa, rotunda, & aliquantulum oblonga, vrinam ab vretibus excipiens, eamque ad tempus retinens. Eius sunt partes duæ, fundum & ceruix. Fundum continet vrinam: ceruicem stringit musculus orbicularis, Sphincter dictus, ne inuitis nobis vrina efflueret.

Partes genitales.

Aliæ sunt viriles, aliæ muliebres. Nam, vt rectè Martialis. 2. epig. *Dixit natura mares, pars vna puellis, Vna viris genita est.* Atque hæc naturæ communis lex est, vt generatio non nisi maris & foeminae coitu perficiatur, intermedio

semine; quod reuera, (licet aliter senserit Aristoteles,) vterque parens effundit. Est autem mas, qui in alio generat; foemina, quæ in se. Et partes quidem generationi dicuntur, dicuntur partes speciei: quia conferunt ad speciei propagationem, tam in viro quàm in muliere.

Partes igitur viriles sunt vasa quatuor semen præparantia, Parastatæ, Testes: Vasa eiacularia, Prostatæ, Penis.

Vasa præparantia sunt duæ venæ spermaticæ, & totidem arteriæ: vena dextra spermatica oritur immediatè à trunco venæ cauæ descendens; sinistra à ramo emulgente: ideo sanguis venæ dextræ purior est & elaboratior, vt pote probè coctus: sinistræ aquosior, & sero multo dilutus. Hinc aiunt mares in dextris, foeminas in sinistris, & à sinistris generari: mares enim foeminae calidiores.

Ex his vasis mirabili artificio implicatis sunt parastatæ, siue, epididymides, corpuscula oblonga, varicosa, candida, testiculis adstantia, eisque incumbentia, in media parte nonnihil dehiscencia, semini coquendo ac dealbando destinata.

Testes verò vel testiculi, ὀρχιδί, siue ἄδιδυμοί, quia bini; sunt præcipua generationis instrumenta, mollia, cauernosa, glandulosa, facultate spermatopœtica, id est, seminali prædita, figuræ ovalis, duabus tunicis communibus tecta, nempe scroto vel scorto, siue bursa, illa rugosa cute & curricula constante; & darro è carnosio panniculo oriunda; & totidem propriis, exteriori vna quæ ἐπιὸς ἰσθίου, vaginalis dicitur; interiore altera, quæ solidior est, & substantiam testium immediatè inuoluit.

Vasa eiacularia siue deferentia, (Græcè τὸ ἐπι σπέρματος) duo sunt, vtrinque vnum, à parastatis orta, vt semen à testibus ad prostatas deferant: (continuantur enim vasa præparantia, parastatæ, vasa eiacularia, quibus pro vario situs officio nomina imponuntur,) substantia alba, neruosa, teretia, & cauitate fere insensibili perforata, quam facillè permeet subtile & æreum semen ac spiritu plenum.

Prostatæ sunt binæ glandulæ ad penis seu virgæ virilis radicem positæ, supra vesicæ sphincterem densiore membrana ad seminis custodiã inuolutæ, & sensu exquisitissimo (vnde coitus voluptas) prædita, vt nempe semen elaboratum excipiant, asseruentque ad tempus profusionis.

Penis à pendendo dictus, est vig^a virilis, siue membrum virile ad radicem ossis pubis situm, extra corpus pendens, oblongum, rotundum, musculis quatuor constans, duobus præcipuis neruis cauis, vtrinque vno, & canali medio, siue meatus communis & vrinæ communi, ἡμικύβητος dicitur, siue ἡμικύβητος

*Quid mas
& foemina.*

καυλός.

fistula urinaria, è collo vesicæ productiori orta.

βάλανος. Extrema pars penis dicitur *βάλανος*, glans, caput mentulæ, pars carnosa, mollicula, in acutum vergens, sensu exquisito prædita, quæ dum sanguine & spiritu turgescit, rubet ac tenditur, utroque refugiente corrugatur & pallet. Balanum tegit cutis penis productior, quæ dicitur præputium, (pars Iudæis solita circumcidi,) cui scilicet præputio illa cutis alligatur inferiore fibula siue freno. Circulus balani dicitur corona.

Spatium inter penem & anum vocatur *σπέρμα*, semen, aut interfemineum.

Partes genitales muliebres, sunt vasa quatuor spermatica semen præparantia, duæ venæ & duæ arteriæ; quæ ut in viris tota feruntur ad testem & epididymida; sic in fœminis aliter habent.

Vena enim & arteria bipartitè finduntur, ita ut maior portio absumatur in epididymida & testem; minor ad fundum uteri ducatur. Et quidem prior illa variis anfractibus implicatur ad seminis delineationem, tandemque effingit epididymida, corpus varicosum, molle & glandulosum.

Ex his præparantibus vasis duo alia oriuntur deferentia, vel ejaculatoria, magis flexuosa quàm in viris, circa testes lata: cum recesserunt à testibus, angustiora; tandemque ampliora feruntur ad uterum, tam ad eius cornua, quàm per eiusdem latera.

Habent & mulieres suos testiculos absconditos, seminis muliebris opifices, uteri lateribus accumbentes, utriusque singulos, lumborum musculis insidentes, virilibus minores, molliores, frigidiores, & multis vesiculis sibi mutuè adnatis refertos, sed carent prostaticis.

Pars verò præcipua mulieris, qua mulier est, matrix est, siue uterus, ager ille naturæ, utriusque parentis semen excipiens ad prolis generationem, inter vesicam situs & rectum intestinum, figuræ rotundæ oblongioris, instar piri maiusculi, substantiæ membranosæ, ut dilatari & claudi, cum oportet, facile possit. Habet uterus tunicas duas, villos siue fibras rectas, obliquas, transversas; venas, arterias, nervos, ligamenta, tanquam partes similes: sed diuidi solet accommodatiùs in partes quatuor dissimiles.

Prima vocatur fundum, quod est proprium uteri corpus, cuius laterales processus vocantur cornua.

Secunda dicitur os siue orificium uteri internum, quod est meatus angustior, quo uterus semen virile prolestat & attrahit; quo concepto adeo exquisitè clauditur, ut ne aciem quidem acus aut specilli admittat.

Tertia est collum uteri, quod vocant finum pudoris, estque meatus vel canalis oblongus, instar vaginæ, ut sit hastæ vel virgæ virilis receptaculum: in cuius medio, alii aiunt, alii negant esse in virginibus membranulam in medio perforatam, quæ primo concubitu profuso sanguine distrumpi soleat: & dicitur vulgò Hymen, vel claustrum virginale.

Quarta est pudendum, vulua, siue orificium; cuius quidem partes externæ & obuiæ sunt, pubes, monticulus, labra duo, magna rima: internæ autem alæ, molles & spongiosæ, per quas urina deducitur, unde nymphæ vocatæ sunt: item quatuor carunculæ, (quæ potiùs nymphæ vocari debent quàm alæ.) membranulis quibusdam inter se coeunt, quæ suo situ florem virginittatis Garyophyllo nondum planè explicato, id est, ocello, similem constituunt. His enim attritis perit flos Virgineus.

Tandem apparet Clitoris, virgæ virili utrumque similis, duobus ligamentis cauis, intus spongiosæ, crassoque sanguine plenis, & quatuor exiguis musculis constans: qua parte quasi muliebri hasta interdum abutuntur in rem obscenam ipsæ mulieres, sese ad veneream voluptatem confricantes, indeque tribades siue fricatrices appellatæ. Est enim *κλειτορίς*, obscœnum verbum. Sed hæc de genitalibus mulierum & virorum, atque de cap. I. libelli posterioris dicta satis sint.

Libelli posterioris caput secundum.

De media regione humani corporis siue Thorace.

THorax *στόμαθός*, quod est saltare, quia ibi cor perpetuò mouetur, & quasi saltitat, nomen habens. Est ea humani corporis pars, quæ à iugulis ad cartilagineum Xiphoidem extenditur, & superius claviculis, inferius diaphragmate; anteriùs sterno; posteriùs vertebris doris; dextrorsum costis est circumscripta.

In Thorace distinguntur partes continentès, vel communes, de quibus antea; vel propriæ, ut musculi, ossa, costæ, cartilagine, mammæ, diaphragma, pleura, mediastinum: & contentæ, ut cor, pericardium, pulmo, venæ, caue ramus illustris, arteria magna, nerui, aspera arteria, pars œsophagi: sed quia de ossibus & costis, quæ in cartilagine desinunt, & de cartilagine Xiphoidè in fine sterni posita ad stomachi & diaphragmatis tutelam libello priore diximus; ad alias partes breuiter est transeundum.

De partibus Thoracis, continentibus propriis.

Æ sunt, *Musculi,*

THoraci incumbentes; qui vel anteriores sunt, utrimque tres; vel posteriores, utrimque decem: vel costis intertexti, qui vocantur *μυοσπλιβίαι*, intercostales, & in undecim externos totidemque internos sunt diuisi.

Mammæ.

Aliæ sunt virorum, quæ sola cute, adipe, & papillis constant: aridiores tamen & depressiores, ut quæ facultate lactifica quam *γαλακτοπινικτω* Græci vocant, destituantur, in pectore sitæ, ad robur viscerum contentorum, & corporis ornamentum.

Aliæ mulierum, quibus ut & utero differt à viro mulier. mammæ enim mulierum turgidiores sunt, glandulosæ, vi lactifica præditæ, pluribus vasculis instructæ, ad infantuli nutritionem. Et ex quidem geminæ sunt; quia possunt mulieres edere geminos fœtus, non plures, nisi perarò. Ideo animalia polytoca, quæ plures edunt fœtus, habent etiam plures mammæ; ut sues, canes fœminæ.

Apices mammarum vocantur papillæ: earum color in virginibus rubet, prominetque instar fragi: in lactantibus siue nutritibus liuet; in vetulis ac senioribus nigricat.

Areola autem dicitur circulus ille qui papillas ambit.

Diaphragma.

Est præcipuum organum placidæ & liberæ respirationis, duabus constans membranis, duabus venis, duabus arteriis, duobus nervis, duobus circulis, vno membranoso, altero carnosio, figuram Rhaiz piscis referens, à pectoris osse per costarum spuriarum extrema, ad lumborum regionem transuerso & obliquo situ expansum, ut imi ventris viscera, quæ dicuntur partes naturales, separat à partibus Thorace contentis, corde scilicet & pulmonibus, quæ vitales appellantur: siue impediatur, ne cor tetris vaporibus ex imo ventre ascendentibus inficiatur. Hinc enim nomen habuit *διὰ τὴν ἀποσπλίβιν*, quod est separare. Perforatur autem duobus foraminibus, vno à dextris, ad venæ causæ ascensum; altero à sinistris, ad descensum œsophagi. Mouetur perpetuò: quia laxatur in inspiratione, & contrahitur in expiratione;

qui motus non tantum est in vsum respirationis, sed etiam ad ventilationem hypochondriorum, & liberiore fecum deiectionem.

Pleura.

Est membrana costis subtensa, partes vitales thorace contentas continens, cuius inflammatio dicitur Pleuritis; morbus acutissimus & periculosus.

Mediastinum.

Est corpus membranoso à duplicata pleura ortum, à iugulis ad diaphragma extensum secundum longitudinem, & secundum latitudinem à sterno ad vertebra, dextram thoracis partem à sinistra dirimens, viscera suspensa tenens, & læsa vna parte alteram conseruans.

De partibus Thorace contentis.

Æ sunt, thymus, pericardium, cor, eiusque vasa, pulmo, aspera arteria, œsophagi pars.

Thymus.

Est corpus glandulosum, molle, delicatum, spongiosum, in summa thoracis parte iuxta iugulum, sterno subiectum, venam causam ascendente fulciens, vasa conseruans, Gallicè *la fagouë*.

Pericardium.

Est membrana cor inuoluens, ab eo tamen distans quantum ad dilatationem cordis opus est, & ad humorem serosum continendum. Est enim Pericardium aqua minimè acri plenum, ad refrigerium cordis, quod alioqui suo continuo motu torreretur.

Cor.

Est pars princeps omnium calidissima, vitæ principium, radix arteriarum, dèsa solidaque carne constans, adipe etiam, venis, arteriis, nervis, fibris, tunicaque propria, figuræ pyramidalis, nuci pinæ similis, in medio thorace sita, perpetuo motu agitata, ad spirituum vitalium procreationem.

Cordis vasa, ventriculi, septum medium, auricula, valvula, motus.

Cordis quod ex basi ampliore superiorum locum tenet in turbinatum mucronè desinit, quatuor sunt vasa, sic distincta in ipsius basi, ut duo sint in vno quoque sinu, nempe vena caua & vena arteriosa in dextro; arteria venosa & arteria magna in sinistro. Sunt enim dumtaxat duo cordis ventriculi, licet tres esse supra scripserit Aristoteles. A vena caua affluit multus

sanguis in dextrum ventriculum, ut ex eo per septum medium cordis percolato in sinistrum ventriculum, fiant spiritus vitales; & præterea eodem sanguine pulmones nutriantur. Cor enim à dextro suo sinu profundit sanguinem ad alendos pulmones, per venam arteriosam, sic dictam, quod constet tunica crassiore, ut arteria; licet officio vena sit, cum sanguinem vehat.

Arteria autem venosa sinistro cordis ventriculo in eum finem alligata est, ut aërem attractum & in pulmonibus præparatum (in quorum substantiam ipsa plures ramos effundit) deferat ad cor refrigerandum, & ut ex eo fiant spiritus vitales. Fit enim vitalis spiritus ex sanguine & aëre bene coctis & præparatis. Item ut eadem arteria venosa fumidos vapores è corde exeuntes expellat, & portionem spiritus vitalis deducat in pulmones. Dicitur autem venosa, quia constat tunica simplici, ut vena, licet officio sit arteria.

Arteria magna, quæ aorta dicitur, & mater arteriarum, oritur etiam à sinistro cordis sinu, è quo vitalem spiritum hauriens, cum per ramos aliarum arteriarum, in vniuersum corpus distribuit.

Auriculæ cordis sunt duæ appendices membranosæ, molles, cauernosæ, à figura sic dictæ; ad vtrumque ventriculorum latus emicantes: quarum dextra ostio venæ caux præiacet; sinistra arteriæ venosæ: quarum vsus est, ut excipiant sanguinem & aërem, repente in cor irruentes, ne in subita contractione per oppressionem suffocetur; & ne vena caua & arteria venosa rumpantur in violentis motibus cordis: cor enim magna vi sanguinem & aërem trahit.

Valuulæ cordis, sunt ostiola quædam membranosa, singulis vasorum orificiis adnata, ne quod in cor intromissum est, refluat per eadem vasa; & ne quod effluxit, redeat; suntque vndecim, tres scilicet valuulæ tricuspides, in orificio venæ caux; duæ tricuspides, in orificio arteriæ magnæ; totidem in orificio venæ arteriosæ.

Motus cordis in quo vita consistit, diastole & systole distinguitur: illa est dilatatio cordis, qua sanguis per venam cauam, aër per arteriam venosam attrahitur. Hæc est contractio cordis, qua spiritus vitales confertim & copiosè per aortam emittuntur, fumidique vapores excluduntur per arteriam venosam; & simul portio spiritus vitalis per eandem arteriam in pulmones deducitur.

Pulmones.

Sunt organa carnosæ, rara, mollia, spongiosa, obtuso sensu prædita, vngulæ bu-

bulæ similia, tenui pellicula obducta, tribus instructa vasis, aspera arteria, vena arteriosa, arteria venosa, in quatuor vel quinque lobos, siue partes diuisa, in cavitare thoracis, quam inspirando opplent, sita, motum thoracis sequentes, ut cor ventilando quasi flabella refrigerent, & respirationi vocique inseruiant.

Aspera arteria & œsophagus.

Sunt partes colli. Quod cum in gratiam pulmonum & thoracis extructum sit, (nam quæ earent pulmone, & vocem, præfertim articulatam, non edunt, collo etiam earent,) de eo est dicendum,

Collum.

Est pars dissimularis, inter caput & thoracem media, vocis modulandæ, & pulmonum gratia procreata.

Eius partes externæ sunt, vel internæ.

Externarum vna anterior, quæ vocatur guttur, vel iugulus, cuius summitas dicitur pomum Adami: alia posterior, quæ ceruix nominatur: aliæ duæ laterales, quæ dicuntur parotides.

Internarum quæ cute & pinguedine teguntur, aliæ etiam sunt posticæ, ut septem vertebræ, medulla spinalis, musculi, posteriores quidem, vndecim; anteriores, sex: aliæ anticæ, ut venæ iugulares, arteriæ carotides, nerui, Larynx, & eius musculi quatuordecim, aspera arteria, œsophagus, quibus Amygdalæ siue tonsillæ annumerantur.

Aspera igitur arteria, Græcis *παραχρῖα*, est canalis siue fistula respirationis, vocem & halitum transmittens, humores à capite dilapsos, vel in pulmonibus collectos, tussi, aut screatu reiiciens, tunicis duabus constans, venulis etiam, arterioliis, neruulis, cartilaginibus propriis, quas vocant sigmoides siue semicirculares, in partibus anterioribus & lateralibus conspicuas, atque membranosis circulis connexas: pars enim posterior tracheæ, quæ tangit œsophagum, membranosa est, & mollior, ne lædatur œsophagus dum cibos deglutit.

Caput asperæ arteriæ dicitur Larynx, reliquum corpus bronchos.

Larynx est organum constans quatuordecim musculis, & tribus, vel, ut aliis placet, quatuor cartilaginibus, ad vocis modulationem; ad cuius latera duæ sunt glandulæ spongiosæ, amygdalæ dictæ, quæ laryngem, linguam, & œsophagum humore suo irrigant.

In medio autem Laryngis exigua rima apparet, *γλωττις* dicta, ad ingressum aëris comparata: quam quidem rimulam, ne potus cibique subeat, occludit corpusculum cartilagineum, parvè linguæ, vel potius folii hederæ figuram referens.

Spiritus vitales fiunt ex sanguine & aëre.

Valuula tricuspides & semicirculares.

διαστολή.

συστή.

σπυγμοί.

παραχρῖα, οισοφαγῖ.

παραχρῖα.

αὐχμῖ.

λάρυγξ, βρόγχος.